

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

MARDİN MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GRUP
SİLİNDİR MÜHÜR

YÜKSEK LİSANS

Merve ERİN

Danışman
Esra KAÇMAZ LEVENT

ARALIK-2023
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAYI

Esra KAÇMAZ LEVENT danışmanlığında Merve ERİN tarafından hazırlanan “MARDİN MÜZESİ’İNDE BULUNAN BİR GRUP SİLİNDİR MÜHÜR” adlı tez çalışması/...../20..... tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ARKEOLOJİ Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Esra KAÇMAZ LEVENT

Üye

Doç. Dr. Mahmut AYDIN

Üye

Doç.Dr. Bilcan GÖKÇE

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü Eğitim Enstitü Müdürü

*Bu tez çalışması BAP tarafından BTÜBAP-2021-YL-018 nolu proje ile desteklenmiştir.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Merve ERİN
26.12.2023

ÖZET

YÜKSEK LİSANS

MARDİN MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GRUP SİLİNDİR MÜHÜR

Merve ERİN

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Esra Kaçmaz Levent

2023, 131 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Esra KAÇMAZ LEVENT

Doç. Dr. Mahmut AYDIN

Doç. Dr. Bilcan GÖKÇE

Mühürler, insan hayatına getirdiği yeni bir solukla beraber Neolitik Çağa daha güzel bir anlam katmıştır. Ön Asya'nın bereketli topraklarında doğan bu mühürler, giderek güç ve güvenilirliğin simgesi haline gelmiştir. Başta Mezopotamya ve Anadolu olmak üzere Ön Asya toplumlarında daha fazla kullanılan mühürler, çeşitlilik açısından da zenginleştirilmiştir. Anadolu'da damga mühürler hâkimken, Mezopotamya'da silindir mühür hâkim olmuştur. Assur Ticaret Kolonileri sayesinde silindir mühürler, Anadolu'ya taşınarak bölgedeki halklar kendilerine has bir şekilde bu mühürleri biçimlendirmişlerdir.

Mardin Arkeoloji Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen silindir mühürler üzerinde yapılan bu çalışmada mühürlerin dönemi tespit edilip döneminin diğer mühürleriyle karşılaştırmalar yapılarak eserlerin kataloğu oluşturulmuş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. İncelenen mühür form açısından silindir mühürler olup sahne bakımından farklı konular işlenmiştir. Her mühürde betimlenen sahnelerin ve motiflerin ikonografik analizleri yapıp, diğer yayınlardaki eserlerle de karşılaştırması yapılmıştır. Ayrıca mühürlerin malzemesinin arkeometrik analizleri de XRF cihazı kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez kapsamı içerisinde değerlendirmiş olduğumuz silindir mühürlerin tarihsel dönem açısından Erhanedanlar Döneminden Geç Assur Dönemine kadar geniş bir dönemi kapsadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Mardin Müzesi, Silindir Mühürler, Mezopotamya, Ön Asya Mühürcülüğü

ABSTRACT

A GROUP OF CYLINDER SEALS FOUND IN MARDIN MUSEUM

Merve ERİN

**BATMAN UNIVERSITY GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY**

IN TURKISH LITERATURE AND LANGUAGE

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Esra Kaçmaz Levent

2023, 131 Pages

Jury

Doç. Dr. Esra KAÇMAZ LEVENT

Doç. Dr. Mahmut AYDIN

Doç.Dr. Bilcan GÖKÇE

Seals brought a new breath of fresh air to human life and added a more beautiful meaning to the Neolithic Age. Born in the fertile lands of Asia Minor, these seals gradually became a symbol of power and reliability. The seals, which were used more in Mesopotamia and Anatolia in particular, were also enriched in terms of diversity. While stamp seals were dominant in Anatolia, cylinder seals were dominant in Mesopotamia. Thanks to the Assyrian Trade Colonies, cylinder seals were carried to Anatolia and the peoples in the region shaped them in a unique way.

While king/queen and public seals were common in Hittite seals, Urartian seals were influenced by Mesopotamia, Northern Syria and Anatolian seal art, and unique designs were added to the seal art. The Babylonian seals are similar to the Assyrian seal art, but with more fine workmanship.

In this study on the cylindrical seals purchased by the Mardin Archaeological Museum, a catalogue of the material was created and evaluated. All of the seal forms analysed are cylinder seals with different subjects in terms of scenes. Iconographic analyses of the scenes and motifs depicted on each seal were made and compared with other publications. The seals in our possession cover a wide range of periods from the Erhanedan Period to the Late Assyrian Period.

Keywords: Anatolian Sealing, Mesopotamia, Seals, Asia Minor Sealing

ÖNSÖZ

Mühürler, ortaya çıktıkları Neolitik Dönem'den itibaren aitlik, statü ve gücün bir simgesi olarak uzun yıllar boyu farklı coğrafyalarda farklı toplumlar tarafından kullanılmışlardır. Mühürler üzerine kazınmış tasvirler ve metinler, ait oldukları toplumların yaşam biçimleri, inanç sistemleri ve sanat anlayışları gibi çok farklı konularda değerli veriler sağlamaktadır. Bu sebeple, mühür konusunda yapılan araştırmalar geçmişin aydınlatılmasında önemli rol oynamaktadır. Tez çalışması kapsamında Mardin Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 43 adet silindirik mühür, tarihsel gelişim içerisinde incelenmiş arkeometrik analizleri yapılarak mühür yapımında kullanılan malzemelerin detaylandırılmasına gidilmiş, ait oldukları dönem özellikleri dikkate alınarak üslup, teknik, bezeme ve üzerlerinde işlenen konu açısından tarihlendirme ve değerlendirme yapılmaya gayret edilmiştir.

Beni bu konuda çalışmaya yönlendiren ve araştırmamın her aşamasında yardımlarını esirgemeyip fikirlerini benimle paylaşarak bana yol gösteren, değerli danışman hocam Doç. Dr. Esra KAÇMAZ LEVENT'e, bilgilerini benimle paylaşarak çalışmamda katkılarda bulunmuş değerli hocam Doç. Dr. Can Yümni GÜNDEM'e, mühürleri, analiz konusunda bilgilendirerek analiz yapmamda yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. Mahmut AYDIN'a, mühürlerin analizini yapan Jeolog Prof. Dr. Hakan ÇOBAN'a ve kaynak araştırmalarım sırasında değerli bilgilerini benimle paylaşan sayın Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ'ye bulmamda yardım teşekkürü borç bilirim. Dönemin Mardin Müzesi Müdürü Abdulgani TARKAN, Uzman Arkeolog Süleyman BAYAR ve diğer Uzman Arkeologlara ne kadar teşekkür etsem azdır.

Meslektaşlarım ve arkadaşlarım; Kalender Mahmut UZUN'a, Fadime OĞUZ'a, Tugay GÜMÜŞ'e, Tuğçe DURMUŞ'A, Bilge USTA'ya ihtiyaç duyduğumda yanımda olup bana destek verdikleri için teşekkür ederim. Her daim bana vakit ayıran Elif ÇAKAR'a bu süreçte gösterdiği samimi destek için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak öğrenimim boyunca onlardan uzakta olmama rağmen aldığım her kararda yanımda olup beni desteklediği için başta annem ve babam

Nebahat-Adil ERİN olmak üzere kardeşlerime ve tüm aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Söz konusu tez, Batman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından BTÜBAP-2021-YL-018 Lisansüstü Tez Projesi kapsamında desteklenmiştir. Batman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
1.GİRİŞ	1
1.1. Amaç ve Kapsam	1
1.2. Materyal Yöntem	2
2.MÜHÜRLER.....	4
2.1. Mühürlerin Tanımı ve Anlamları.....	4
2.2. Mühür Yapımında Kullanılan Malzemeler.....	5
2.3. Mühür Kazıma Teknikleri	6
2.4. Mühür Formları.....	8
2.4.1. Damga Mühürler.....	8
2.4.2. Silindir Mühürler	9
2.4.3. Damga-Silindir (Kompozit) Mühürler.....	10
3.ÖN ASYA MÜHÜR SANATI.....	11
3.1. Halaf Dönemi Mühür Sanatı.....	14
3.2. Obeyd Dönemi Mühür Sanatı	14
3.3. Uruk Dönemi Mühür Sanatı	15
3.4. Cemdet Nasr Dönemi Mühür Sanatı.....	15
3.5. Er Hanedanlar Dönemi Mühür Sanatı	16
3.6. Akad Dönemi Mühür Sanatı	17
3.7. Eski Assur Üslubu Mühür Sanatı.....	18
3.8. Eski Babil Üslubu Mühür Sanatı	18
3.9. Eski Suriye Üslubu Mühür Sanatı	18
3.10. Eski Anadolu Üslubu Mühür Sanatı	19
3.11. Kassit Dönemi Mühür Sanatı.....	19
3.12. Orta Assur Dönemi Mühür Sanatı	20
3.13. Geç Assur Mühür Sanatı.....	20
3.14. Geç Babil Dönemi Mühür Sanatı.....	21
4.MARDİN MÜZESİNDE BULUNAN SİLİNDİR MÜHÜRLER.....	22
4.1. Malzeme.....	22
4.1.1. P-EDXRF Cihazının Avantajları ve Dezavantajları Avantajları	22
4.2. Teknik	23
4.3. Form.....	24
4.4. Mühürler Üzerindeki Bezemeler	24
4.4.1. Hayvanlar, Mitolojik Yaratıklar	24
4.4.1.1. Kanatlı Keçi/ Dağ Keçisi	24

4.4.1.2. Kanatlı Aslan/ Aslan.....	25
4.4.1.3. Geyik.....	25
4.4.1.4. Balık.....	26
4.4.1.5. Kanatlı Cinler.....	27
4.4.2. Hayat Ağacı	28
4.4.3. Doldurma Motifleri.....	28
4.4.3.1. Rozet	28
4.4.3.2. Hilal	29
4.4.3.3. Yıldız	29
5.DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	30
6.SONUÇ	45
KATALOG	48
KAYNAKÇA.....	91
EKLER	97
ÖZGEÇMİŞ	120

KISALTMALAR LİSTESİ

cm : Santimetre

Ed.: Editör

Çiz.: Çizim

Kat.: Katalog

No: Numara

Ç.: Çap

m: Metre

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

ND: Not Detected (Tespit Edilemedi)

P-EDXRF: Taşınabilir Enerji Dağılımlı X-Işını Floresans Spektrometresi

ppm: Milyonda bir oranında

SRM: Standart Referans Malzeme

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

XRF: X-Işınları Floresans Spektrometresi

Katalog sayfasında bilgiler aşağıdaki şablona göre verilmiştir:

Katalog (K) Numarası :

Resim no:

Müze envanter no :

Cinsi :

Müzeye geliş şekli :

Ölçüleri :

Tanımı :

Dönemi :

Benzerleri :

1.GİRİŞ

1.1. Amaç ve Kapsam

İnsanoğlunun en büyük devrimlerinden olan Neolitik Dönemle beraber hayatımıza giren mühürler, zamanla çeşitlilik bakımından zengin hale gelerek insanoğlunun yaşamında önemli bir yere gelmiştir. Farklı medeniyetler arasında gerçekleşen ve ticarete kullanılan mühürler, medeniyetlerin kendi sanat anlayışında yeni gelişmelere yol açmıştır. Mühürler, mülkiyeti belirtmek amacıyla, kişiler tarafından belgelerin imzalanmasında, mal ve mülklerin güvenliğini ve dokunulmazlığını sağlamak amacıyla kullanılır. Mühürlerin imza niteliği taşımasının dışında, diğer bir kullanım yeri de yazının henüz olmadığı dönemlerde ürün kayıt ve stoklarını tutmak amacını da üstlendiği görülmektedir. Mezopotamya’da silindir mühür çeşidi daha yaygın iken Anadolu’da damga mühür daha yoğun kullanılmıştır. MÖ 2. binyılda Assur Ticaret Kolonilerinin Anadolu’ya akın etmesi sonucunda, Anadolu’da silindir mühür kullanımının yaygınlaştığı görülmüştür. Anadolu’da özellikle Kültepe/Kaniş’te yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda, damga ve silindir mühür ve bunların baskıları ele geçmiştir. MÖ 1. binyılda Anadolu ve Mezopotamya dünyasında, çok kaliteli mühür örnekleri ile karşılaşmıştır. Söz konusu mühürler, çok zengin dekoratif öğeler barındırmaktadır.

Anadolu ve Mezopotamya mühür gelişimi içerisinde önemli bir yere sahip olan mühür formları, mühürler üzerindeki betimlemeler ve işleme tekniği açısından önemli bir yeri kaplamaktadır. Çalışmamızın Mezopotamya’da gelişen mühürlerin formu, mühürler üzerindeki betimlemeler ve işleme tekniği olarak incelenerek mühür sanatına bir nebze de olsa ışık tutmayı amaçlamaktır.

Mardin Müzesi deposunda yer alan mühürleri, Mardin ili ve çevresinde bugüne kadar yapılmış arkeolojik kazılardan, yüzey araştırmalarından ve de satın alma yoluyla gelenler oluşturmaktadır. Çalışmanın ana konusunu Mardin Müzesi’nde bulunan ve bugüne değin üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış bir grup silindir mühür oluşturmakla birlikte söz konusu mühürler, dönemsel ayrımlara göre sıralanmış ve katalog oluşturularak değerlendirilmiştir.

1.2. Materyal Yöntem

Arkeometri, arkeolojik buluntuların kimyasal, fiziksel ve biyolojik yöntemlerle incelenmesi bilimidir. Arkeometri sayesinde, eserlerin yapım malzemeleri, teknikleri, kökenleri, yaşları, kullanımları ve kültürel bağlamları hakkında bilgi edinilebilir. Arkeometri, arkeolojiyle birlikte çalışan birçok bilim dalını kapsar. Bunlar arasında analitik kimya, fizik, jeoloji, biyoloji, istatistik ve bilgisayar bilimleri sayılabilir.

İlgili çalışmada, Mardin Müzesinde satın alma yoluyla ele geçirilen 43 adet silindir mührün arkeometrik analizi yapılmıştır. Bu mühürlerin kimyasal kompozisyonunu belirlemek için tahribatsız bir analiz yöntemi olan Taşınabilir Enerji Dağılımlı X-Işınları Floresans Spektrometresi (P-EDXRF) kullanılmıştır (Öztoprak, 2019:18). P-EDXRF yöntemi, esere zarar vermeden, hızlı ve hassas bir şekilde elementel analiz yapabilen bir spektroskopik yöntemdir (Öztoprak, 2019:18). P-EDXRF ile metal eserlerin alaşım bileşimi, üretim teknolojisi ve kökeni hakkında ipuçları elde edilebilir.

Analiz için Batman Üniversitesi Arkeometri Anabilim Dalı'nda bulunan P-EDXRF cihazı kullanılmıştır. Cihazın tarama limitleri belirlenerek analiz edilebilen elementler tespit edilmiştir. Analiz öncesinde eserler konservasyon işleminden geçirilmiştir. Analiz sırasında örnekler doğrudan spektrometrenin üzerine yerleştirilmiştir.

Bu çalışmada Mardin Müzesi'nde bulunan bir grup Silindir Mühürlerin sistemli bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple tezin yazılırken kullanılan yöntemi aşağıda sıralanmıştır.

Tezimizin:

I. Bölüm'ünde çalışmamızın amacı ve yöntemi anlatılmıştır.

II. Bölüm'de mühürlerin tanımı ve anlamları anlatılmış, mühürlerin kullanılma alanları, mühür yapımında kullanılan malzeme, mühür işleme teknikleri, mühürler üzerindeki bezemelere yer verilmiştir.

III. Bölüm'de Önasya mühür sanatı gelişimi, dönemsel ayrımla anlatılmıştır.

IV. Bölüm'de Mardin Müzesi'ndeki silindir mühürler; malzeme, teknik, form ve üzerlerinde işlenen konular açısından alt başlıklar şeklinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

V. Bölüm'de çalışılan Mühürler envanter numaralarına göre gruplara ayrılarak mühürlerin tanımları yapılmış ve diğer müze ve kazılarda bulunan mühürler ile

karşılaştırma yapılarak katalog oluşturulmuştur. Ele aldığımız silindir mühürlerin özellikleri saptanarak diğer mühürlerin üzerindeki betimlemelerle olan benzer ve farklı özellikleri belirlenmiştir. Bütün bu bilgiler sonucunda, mühürlerin muhtemel tarihlendirilmesi yapılmıştır.

VI. Bölüm’de yapılan değerlendirmelerin ışığında, silindir mühürlerin Mezopotamya sanatındaki önemi vurgulanmıştır

2.MÜHÜRLER

2.1. Mühürlerin Tanımı ve Anlamları

İlk kez Ön Asya’da ortaya çıkan Sümerce ‘Kişib’, Akadça ‘Kunukku’ ve Hititçe ‘Şiyatar’ sözcükleri “mühür” anlamını ifade etmektedir. (Erkanal, 1997:1114).

Mühürler “günümüzde bir kimsenin, bir kuruluş adının veya unvanının tersine kazılı bulunduğu metal, lastik, vb. materyallerden yapılmış araç, damga veya kaşe olarak tanımlanmaktadır” (Basmaz, 2011:3). Mühür baskısı “(cretula)” ise üzerinde bir ya da daha fazla mühür baskısı olan, kil, sıva, balmumu, hayvan dışkısı gibi işlenebilir bir maddeden yapılmış olan parçaya verilen isimdir. Mühür baskıları, objeleri korumak ya da onların içindekileri garanti altına almak için kullanılmış olabilir (Kaçmaz Levent, 2007:9) .

Mühürler tarihlemeye arkeolojik açıdan büyük önem taşırlar. Küçük olmalarına karşın bulundukları tabakaları her dönemin ve coğrafi bölgenin sanatı kendi içinde farklılık gösterir. Mühürçülükte buna bağlı olarak bir gliptik sanat dalı olarak gelişir. Gliptik kelimesi Yunanca ‘glipto’ yani ‘oyuyorum’ kelimesinden türemiştir. Gliptik sözcüğü de değerli taş işleme sanatı anlamında kullanılmaktadır (Özkan, 2010:148).

Geçmişten günümüze kadar mühürlerin değişik kullanım alanları olmuştur. Mühürler, mülkiyeti belirtmek amacıyla, kişiler tarafından belgelerin imzalanmasında, mal ve mülklerin güvenliğini ve dokunulmazlığını sağlamak amacıyla kullanılır. Gerek geçmişte, gerekse de günümüzde, mühürlerin belli başlı üç işlevi vardır; mülkiyet belirtmek, güvenliğini sağlamak ve onaylamak. Mühürlerin, büyüyen ve gelişen kentlerdeki artı ürünün ortaya çıkmasıyla insanoğlunun ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamında kolaylıklar sağladığı görülmüştür. Bu nedenle mühürlerin erken çağlardan itibaren hatta Neolitik Dönem’e ait pintaderalardan esinlenerek kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Mühürlerin öncüsünün genellikle geometrik desenlerin olduğu pintederaların yanı sıra kolye olarak kullanılan amuletler olduğu düşünülmektedir. Amuletlerin, mühürlemede kullanılan ilk araçlardan biri olduğu kabul edilir (Türkmen, 2019:97). Yumuşak taşlar üzerine kazılmış olan mühürler, ticarete çanak çömlek, sepet, çuval gibi eşyaların içindeki malların nakli sırasında güvenli bir şekilde gitmesi için kullanılmıştır. Bu şekilde mühür baskılı kil topaklarına “bulle ya da bulla” adı verilmiştir. Malların içinde bulunduğu eşyanın ağzını kapatmak için kullanılan iplerin çözülmesini önlemek amacıyla bir kil topak düğüm üzerine yerleştirilir ve kil topağın

üzerine mühür basılırdı. Ayrıca ev, tapınak, depo gibi yerlerin de kapılarının güvenli şekilde kilitlenmesini sağlamak için aynı işlem yapılırdı (Türkmen, 2019:15).

Ayrıca mühürlerin, şahıslara ait mühürler üzerinde dua veya büyülerin betimlendiği örnekler mevcuttur. Toplum içerisinde sahip olduğu kişiler hakkında bilgi vermesinin yanı sıra MÖ 2000 yıllarında sihirselsel veya hastalıktan koruyan bir gücü olduğuna inanılıyordu. Mühürlerin bu gücünün kehanetlerle ilgili metinlerde de açıkça ortaya konduğu belirtilmiştir. Bu dua ve büyülerin bulunduğu mühürlerin sahip olan kişinin tanrılar tarafından korunduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Özellikle tapınaklarda, tanrılara hediye olarak sunulmuş pek çok mührün bulunduğu belirtilmiştir (Basmaz, 2011:3).

Zamanla ortaya çıkan yeni düzenin en belirgin göstergesi mühürlerdir. Mülkiyetin gelişmesi ve organize ticarete kayıt tutmanın gerekliliği Halaf Döneminden itibaren mühür sanatının hızla gelişmesini sağlar. İlk dönemlerde görülen damga mühürler daha sonra silindir mühürlerle çeşitlenir (Türkmen, 2019:97). Erken dönemlerdeki mühürlerin zamanla, ticaretin gelişmesi ve yazının bulunması ile birlikte mühür ustalarına verilen önemin arttığı ve mührürcülüğün önemli bir meslek dalı haline geldiği anlaşılmaktadır (Porada, 1977:2-14).

2.2. Mühür Yapımında Kullanılan Malzemeler

Ön Asya'da damga veya silindir mühürlerin yapımında çok çeşitli materyalin kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu materyaller içerisinde değerli ve yarı değerli taşlar, çeşitli maden ve alaşımlardan, organik maddelerden; fildişi, kemik, boynuz ve ağaç gibi farklı organik malzemelerden de yapılmışlardır. Özellikle madeni mühürlerin sadece birkaç örneğinin Kalkolitik Dönem'e ait olduğu bilinmekle birlikte bunların genellikle Tunç Çağı'ndan itibaren yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Söz konusu bu madeni mühürlerin tiplerine ve yapıldığı malzemeye baktığımızda metalden üretilen damga mühür tipini oluşturduğu görülmüştür (Kaçmaz Levent, 2007:14).

2.3. Mühür Kazıma Teknikleri

Yaygın bir kullanım alanı olan mühürler birbirinden farklı özellikler sergilemektedir. Mühürlemede baskıların genel olarak pozitif olması istendiği için, mühürler her zaman negatif işlenmiştir. Bu şekilde hazırlanmış mühürlere “*gem*” adı verilmektedir. Ancak az da olsa pozitif işlenmiş mühürler de vardır. Mühür yüzeyine pozitif işlenmiş olan figür ise baskı zeminde negatif iz bırakmaktadır. Bu şekilde hazırlanmış mühürlere ise “*kameo*” adı verilmektedir (Basmaz, 2011:13). Bunlar amulet niteliği taşımaktadırlar. Mühür yapımında hakkak kalemi, kalem keski, basit matkaplar, küre oyan matkap ve bilek çarkı gibi aletlerin kullanıldığı, demirin bulunmasından sonra demir aletlerin de sert taşların işlenmesinde kullanıldığı düşünülmektedir (Erkanal, 1997:1314).

Erken Neolitik Çağ’da karşımıza çıkan elle biçimlendirilmiş kil mühürlerin devamında Kalkolitik Çağ’da taş mühürler, çizgisel desenli, arkaları ve önleri yivli basit örneklerdir. Bu yivlerin yapımında törpü benzeri çakmak taşı deliciler kullanılmış olup ip deliklerinin bir çakmak taşı aletin kendi etrafında döndürülmesi ile biçimlendirildiği bilinmektedir. Bu teknik Kuzey Mezopotamya’da Arpaciyah’ta MÖ 6. binyılın geç evresi Halaf Dönemi’nde amuletler için kullanılmıştır. Ancak mühürler için kullanıldığı kesin değildir (Kaçmaz Levent, 2007:14). İlerleyen dönemlerde çubuk ucuna takılan çeşitli ölçülerdeki sert malzemelerin, yaylı bir mekanizma sayesinde çevrilerek mühür üzerinde kazıma işlemi yapılmasıyla şekillendirilmiştir. Matkap stili olarak adlandırılan bu stilin uygulanmasındaki temel mantık, bir yay ile çevrilen matkabın bakır ya da sert bir taştan (çakmak taşı, zımpara taşı, kum taşı, kuvarsit vb.) yapılan ucun, mühür taşıyı dairesel hareketlerle işlenmesiyle gerçekleştirilmektedir (Sax, McNabb, Meeks 1998:8). İlk olarak taş bir aletle temas edilecek malzemedeki haç biçimindeki işarete matkap ucu yerleştirilir, yayın ileri geri hareketi ile büyük bir hız elde edilmiş ve dakikada 850 devire ulaşılmıştır. Bu sistem gelişerek MÖ 4. binin sonlarında taşların işlenmesindeki çeşitlilik etkileyici boyutlara ulaşmıştır. Matkap deliklerinin kullanılmasıyla, çok sayıda renkli çakmak taşı damga ve silindir mühür biçimlendirilmiştir (Erkanal, 1997:1314; Kaçmaz Levent, 2007:15).

Teknolojinin gelişmesiyle beraber dönem boyunca kullanılan kesici ve delici taş aletlerden bakır aletlere geçilmesi önemli bir aşamadır. Özellikle MÖ 2250’lerde çeşitli Akad mühürlerinin işlenmesinde bu bakır aletler önemli rol oynamıştır. MÖ 2. binyıla gelindiğinde, deliklerin biçimlendirilmesinde ve bazı düzenlemelerde matkap kullanılmakla birlikte, mühürlerin çoğu el aletlerin kullanılmasıyla linear (çizgisel) düzenlemeler taşıyordu (Collon, 1990: 39-41). MÖ 1800’lerin ikinci yarısında diğer bir teknolojik gelişme ise; mühürlerin pek çoğunun işlenmesinde kesme çarkının kullanılmış olmasıdır. Yaylı matkapla birlikte kesme çarkının kullanılmasıyla beraber, mühür yüzeylerinin ince ve kalın çizgilerle desenlendirilmesi seri-toplu mühür üretimine geçilmesini sağlamıştır. MÖ 2. binin ortalarına doğru sentetik taş cinslerinden fayans, silindir mühürlerin seri üretiminde kullanılan önemli bir malzemeydi. Babil’in MÖ 2.bin cam mühürlerinin düzeninde kesme ve delme stil hayvan üslubu yeniden canlanmış ve özellikle kornalin gibi sert taşlarda kullanılmıştır. MÖ 1500’lerde ise Suriye’de Jasper, agat, kornalin ve kalsedon’dan küçük silindir mühürler, ortaları boylamasına, farklı ölçülerde delinerek yuvarlak kesimli işlenmiştir. MÖ 1.binyılda Suriye etkisi altında, Assur’da serpantin gibi yumuşak taşlar üzerine linear stil benimsenmiştir (Kaçmaz Levent, 2007:15). MÖ 1. binyılda Urartu mühürlerinde oyma, kesme, delgi ve linear teknikleri birlikte kullanılmıştır. Tek başına bir tekniğin kullanılmasıyla meydana getirilmiş örneklerin sayısı oldukça azdır. Genellikle tasvirlerin işlenişinde en az iki teknik birlikte kullanılmıştır (Işık, 1987:19).

2.4. Mühür Formları

2.4.1. Damga Mühürler

Anadolu’da çağlar boyunca yerli gelenek olarak kullanılmış mühür türüdür. A-keramik Neolitik Dönem sonlarına denk gelen mühür kullanımı, gelişmiş yerleşimler ve daha karışık bir toplumsal yaşam ile zengin hale gelmektedir. Mühür kullanımına ait en eski bilgiler, MÖ 7. binyıla tarihlenen, Suriye, Anadolu ve Mezopotamya’da bulunmuş damga mühürler ile sağlanmaktadır (Abay, 2001:21). En eski damga mühür örnekleri Ras gamra, Tell Buqras, Tell al-Kaum, Shir gibi önemli merkezlerde karşımıza çıkmaktadır (Güney, 2014:18). Bunların baskılarına, Neolitik Dönem tabakasından bulunmuş en eski örnekler, Tell Buqras (Akkermans, ve diğ., 1983:335-372), Tell al Kowm (Marechal, 1982:217), Tell Sabi Abyad, Ain-el- Kerkh, Tell Boueid’e (Duistermaat, 2013) bulunmuş baskılardır. Uzun yıllar boyunca damga mühürler pintadera ve amuletlerden türemiştir. Geniş boyutları ve derin kazıma bezemeleri olan, kilden yapılmış neolitik malzemeler üzerindeki tartışma uzun yıllar sürmektedir. Bazı yazarlar bunları baskılarının eksikliğine karşın “damga mühür” olarak adlandırırken, bazı yazarlarsa “pintadera” terimini kullanmıştır. Pintadera, geniş boyutları ve derin kazıma bezemeleri olan, kil topraklardır. Bazı kültürlerde halen ekmek baskıları için kullanıldığı düşünülmektedir. Stil olarak ilk başta basitçe şekillendirilen mühürler, zamanla karmaşık hale gelmiştir. Bu aşamadan itibaren hayvan figürleri ve zaman zaman bu hayvan figürlerin stilize hayvan insan figürleri ile birlikte betimlendiği örneklerle karşılaşmaktayız (Türkteki, 2022: 22). Bu mühürlere ait en iyi örnekler, Keban barajı kazıları ile son derece önemli bir Ubeyd yerleşmesi olan Malatya-Değirmentepe’de görmekteyiz (Esin, 1994).

Anadolu’da, Göller Bölgesi’ndeki Bademağacı’nda, Çatalhöyük ile çağdaş gelişkin özellikler sergileyen damga mühürlerin varlığı bilinmektedir. Ayrıca, Göller Bölgesi’nde Höyücek’in Erken Neolitik Dönemi ve Hacılar’ın Erken Kalkolitik Çağ tabakalarında, erken damga mühür örnekleri bulunmaktadır (Umurtak, 2000: 1).

Kuzey Irak’ta yer alan Arpaciya’da bulunmuş ve yaklaşık olarak MÖ 5000’e tarihlenen damga mühür örnekleri; birbirini kesen çizgisel hatlardan oluşan bezemeleri taşıyan, birçoğu taştan yapılmış ve askı deliklerine sahip amuletlerle ilişkilendirilir. Bunlar arasında el formu yaygındır. Basit çizgisel bezemelere sahip damga mühür ve

amuletler, çakmak taşının ileri geri hareket ettirilerek oluklar oluşturmaları ile tasarlanmışlardır (Güney, 2014:19).

2.4.2. Silindir Mühürler

Silindir mühürler yavaş gelişen sanatsal bir üründür. MÖ 4. bin yılın son çeyreğinde ticaretin gelişimi mühür kullanımını daha da ön plana çıkarmıştır. Silindir mühürlerin kullanımının başlangıcı, çivi yazılı tabletlerin ortaya çıkışı ile neredeyse eş zamanlıdır. Mezopotamya’da Geç Uruk Dönemi (MÖ 4100-3200) boyunca kullanılmıştır. Silindir mühürlerin gelişimi, yazının ortaya çıkışı, ticaret ve bununla ilgili kil tokenler üzerindeki işaretlerin geliştirilmesiyle ortaya çıkan formun sonucudur (Nissen, 1977: 15; Kühne, 1980: 25-27; Güney, 2014:20). Mezopotamya’da ticaretin başlamasıyla ilgili bilinen ilk idari belgeler, Eski Önasya’da birçok yerde bulunan kil tokenlerden oluşmaktadır. Tokenler, farklı ürünleri ve sayıları temsil etmek için çeşitli şekillerde biçimlendirilmiş ve işaretlenmiştir. MÖ 3500 yılına kadar, İran’ın güneybatısındaki Susa’dan, tokenlerin mühürlenmiş ve varış yerine gönderilmeye eşlik eden kil topların içerisine konmuş olduğuna dair ipuçları mevcuttur. Bu tokenlerin en önemli avantajlarından biri bir anlaşmazlık durumunda, kil top kırılarak içeriğin kontrol edilebilmesidir (Kavak, 2020 a:126). Daha sonra bu kil topların ve tabletlerin mühürlenmesi için, daha geniş bir alanı kaplayan yeni bir mühür formu geliştirilmiştir. Bu formun adı silindir mührüdür. Biçimsel olarak silindiri anımsatan bu mühür çeşidi ismini biçiminden almıştır. Dış yüzeylerinde negatif olarak kazınmış çeşitli betimlemeler mevcuttur. Sonsuz derecede baskı yapabilen erken silindir mühürler üzerinde bazen bir kulp görülebiliyordu (Collon, 1990:15; Güney, 2014:21). Uruk genişlemesi ile Mısır, Filistin, Kuzey Suriye ve Anadolu’ya yayılan silindir mühürler, Önasya’da birkaç istisna hariç, neredeyse 2 binyıl boyunca kullanılmıştır (Abay, 2001: 321).

Anadolu’da görülen sınırlı sayıdaki silindir mührün ithal yolla geldiği düşünülmektedir. Ancak MÖ 2. binyılın başlarında, en önemlisi Kayseri yakınlarındaki Kültepe’nin (Kaniş), Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu ile Mezopotamya arasındaki en önemli ticari güzergâh üzerindeki Karum olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu ve Mezopotamya arasındaki bu ticaret olgusuyla kültürler arasında yoğun etkileşimin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle de Assurlu tüccarlar etkisiyle silindir

mühürlerin Anadolu'da kullanılmaya başlandığı ve yaygınlık kazandığı vurgulanmıştır. Nitekim söz konusu bu ticaret kapsamında kayıt altına alınan ticari belgelerin onaylanmasında kullanılan bu mühürlerde yerel stilin egemen olduğu bilinmektedir (Kaçmaz Levent, 2007, s.11).

Uruk Çağı'nda, bundan sonraki bütün dönemlerin silindir mühürlerinde (Akad, Babil, Assur mühürleri de dâhil olmak üzere) çeşitli ölçü ve kombinasyonda ayrıca çeşitli olgunluk ve ayrıntı düzeylerinde kullanılacak ve büyük ölçüde sanat haline gelecektir.

Cemdet Nasr dönemi (MÖ 2900-2600) silindir mühürlerinde, Uruk Dönemine göre konu çeşitlenmesi ve seri üretime geçilmesi ile mühürlerde dejenarasyon görülmektedir. Erken Hanedanlar Dönemine geldiğimizde silindir mühürlerde yeni arayışlar söz konusudur. Bu dönemde silindir mühürler üzerinde dekoratif resimler hâkimdir. Formu tamamen içeriğin önüne geçerek iz derinliği de neredeyse sıfırlanmıştır (Frankfort, 1965: 31).

Akadhıların silindir biçimindeki mühürleri, yapılarıyla ve ele aldıkları değişik konularla dikkat çekmektedir. Gerçekten Akadhıların mühürlerinde, daha önce karşılaştığımız şölen sahnesinin yerini mitolojik anlatılar almış ve Sami tanrılarının serüvenleri sergilenmiştir (İnanç, 2017: 88).

2.4.3. Damga-Silindir (Kompozit) Mühürler

Yazının çıkmasıyla silindir mühür kullanımı beraberinde birlikte gelişmeye başlamıştır. Anadolu'da yaygınlaşan damga mühür geleneğinin güç kazandığı bölgelerde buna çözüm olarak, silindir mühür şeklinde damga yüzeyli kompozit bir mühür formu geliştirilmiştir. Damga-silindir mühür olarak geçen bu mühür formu konu ve desen açısından çoğunlukla paralel işlenmiştir. Bu mühür formu Sümer döneminden itibaren görülse de en yoğun kullanımı MÖ 1. binyılda görülmüştür (Collon, 1987; Türkiye, 2022:26). Urartular ise bu mühür tipini, özellikle kulp ve gövdesini değiştirerek kendilerine özgü bir mühür yaratmışlardır (Öğün, 1983:76). Silindir-damga mühürleri, üzerinde kral ve prenslerin isimleri çivi yazısıyla yazılmasından dolayı daha çok Urartu kralları ve Prensleri tarafından kullanılmıştır. (Sevin, 1999:230).

3.ÖN ASYA MÜHÜR SANATI

İnsanoğlunun, Paleolitik dönemde mağara duvarlarına aşı boyası ile el izleri bırakmaları zamanla görsel sanata dönüşmüştür. Görsel olarak başlayan bu çaba zamanla somutlaşarak nesnelere dönüşmüştür. Bu somut nesnelerden biri de mühürlerdir.

Ön Asya’da mühür örnekleri Neolitik dönemle karşımıza çıkmaktadır. Ön Asya’da MÖ 7. ve 6. binyıllara tarihlenen Ras Şamra, Tell Bukras, Biblos, Tel Ramad, Anadolu’da Çatalhöyük, Hacılar, Bademağacı, Höyücek, Ege Gübre, Yeşilova, Tepecik-Çiftlik gibi Neolitik Çağ yerleşmelerinde taş veya pişmiş topraktan yapılmış, geometrik desenli damga mühürler bulunmuştur (Yağcı, 2010: 9). Ancak bu mühürlere ait baskılar bulunamamıştır. Bu nedenle mühürlerin kullanım şekilleri hakkında belirsizliklere sebep olmaktadır. Muhtemelen bu mühürler günümüze kadar ulaşamayan dayanıksız malzemenin üzerine basılmışlardır. Söz konusu mühürlerin, Tekstil, deri, ekmek damgalamakta ya da insan cildine dövme yapmakta kullanılmış olabilecekleri düşünülmektedir (Fiandra, 2003: 32). MÖ 7. binyılda ise İlk Neolitik Çağ yerleşimi Sabi Abyad’da küçük odaların bazılarında kil mühür baskısı yığınlarına rastlanmıştır (Fiandra, 2010:146).

Anadolu’da görülen ilk mühürler Mezopotamya mühürlerinin aksine damga mühür şeklindedir. Mühürlerin Anadolu’daki en erken örnekleri Çatalhöyük’te karşımıza çıkmaktadır. MÖ 7. ve 6. binyıla tarihlenen bu mühürler, pişmiş topraktan yapılmışlardır. Geometrik desenli yapılarak kazıma tekniğinde spiral ve meander motifleriyle bezenmişlerdir. (Mellaart, 1964: 67).

MÖ 6.binyılın ilk yarısında oval biçimli, tutamaklı ve çizgisel bezemeli mühürler Güneydoğu Anadolu, Suriye, Kuzey Irak ve İran’da görülmektedir. Suriye ve Amuk’taki kazılarda ortaya çıkarılmış bu mühürlerin iyi işlenmiş örneklerine Kuzey Irak’ta (Hassuna, Tell Arpaçiya, Tepe Gawra) Halaf Dönemi’nde MÖ 6.binyıl ikinci yarısında rastlanmaktadır (Yağcı, 2010:11 ; Merillees, 1990:5). Bu dönemde mühür şekillerinde ve motiflerinde pek çok yenilik olsa da, ağırlık hala geometrik desenlerdedir. Bu durum bireyleri açık ve net bir şekilde birbirinden ayırma gereksiniminin henüz gelişmediği şeklinde yorumlanmaktadır. Sabi Abyad Neolitik yerleşmesinde olduğu gibi, mühürlerin bireyleri değil, çekirdek aileleri temsil ettiği ileri

sürülmekte, kazısı yapılan pek çok Halaf Dönemi mezarında ölü hediyesi olarak çok az sayıda mühür bulunması, mühürün bir insanı temsil etmesinin çok nadir bir durum olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Frangipane, 2002: 98)

Anadolu'da MÖ 5700-5400 yıllarında en eski taş mühürler Kahramanmaraş-Domuztepe'de ele geçmiştir. Malatya Değirmentepe'de ortaya çıkarılan ve MÖ geç 5.binyıla tarihlendirilen taş damga mühürlerin üzerinde hayvan, bitki, güneş motifleri ve mitolojik betimler yer almaktadır. Kuzey Irak'taki Tepe Gawra dışında bu dönemdeki en önemli mühür koleksiyonu Değirmentepe'de ortaya çıkarılmıştır (Esin, 2002:118) Ön Asya'da kullanılan ilk damga mühürler MÖ 5.binyıla tarihlendirilen taş mühürler Kuzey Irak'ta, Tepe Gawra ve Ninive'de ortaya çıkarılmıştır (Collon, 1990:14).

Kuzey Irak'taki Arpaciya yerleşmesinin MÖ 5500 yıllarını veren Halaf Dönemi tabakalarında kil etiketleri ve yuvarlak kil diskleri, erken bir mühür örneğidir (Pittman, 1995:1596). Halaf Döneminde bile damga mühürler kullanılmış olup, daha çok geometriksel tarzda yapılmıştır. Zaman geçtikçe biçimsel ve bezemesel olarak çeşitlilik artmıştır. Anadolu'nun doğusu ve güney doğusunda Halaf Dönemi'nin ardından Ubeyd kültürü hâkim olduğu zamanlarda bile damga mühürler kullanılmıştır (Türkmen, 2019:98). Obeyd Dönemi'nde mühürcülük (MÖ 5500-4000) bölgesel farklılıklar göstererek geniş bir coğrafyaya yayılan bir zanaat haline gelmiştir (Frangipane, 2002: 162). Buna örnek olarak Malatya Değirmentepe'de ele geçen çok sayıdaki mühürleri verebiliriz. Burada ortaya çıkartılan ve Obeyd Dönemi'ne tarihlenen mühür ve mühür baskıları, otoritenin ya da yönetimin bu tapınaklardan yönlendirildiği, depolama ve ticaretin buralardan yapıldığı şeklinde yorumlanmaktadır (Yağcı, 2010:11).

Son Kalkolitik Çağ'da MÖ 4500-3000 yıllarında mühür kullanımı etkileyici bir şekilde önem kazanmıştır. Anadolu'da Yukarı Fırat Havzası'nda Değirmentepe, Hacinebi, Aslantepe, Hassek Höyük ve Norşuntepe'de yapılan arkeolojik kazılarda mühürlerin çok fazla kullanıldığına dair kanıtlar mevcuttur (Pittman, 2003:148).

İlk silindir mühürler MÖ 4. binyılın son çeyreğine doğru ortaya çıkmaktadır. Mezopotamya’da çivi yazısını kullanan devletlerin silindir mühür kullanımında artış başlamıştır. Bu dönemde Suriye, İran ve Mezopotamya’da, silindir mühür kullanılırken Anadolu’da, yoğun olarak damga mühür kullanımı devam etmektedir (Sezen, 2015:5).

Anadolu’da MÖ 3.binyılda sınırlı sayıda bulunan ve muhtemelen ithal olarak gelmiş silindir mühürlerin sayısı fazlasıyla karşımıza çıkmaktadır. MÖ 2. binyılın başlarında, Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu ile Mezopotamya arasındaki en önemli ticari güzergâh üzerindeki Karum’un ortaya çıkması Anadolu ve Mezopotamya arasındaki ticaret olgusuyla kültürler arasında yoğun etkileşimin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Assurlu tüccarlar etkisiyle silindir mühürlerin Anadolu’da kullanılmaya başlandığı ve yaygınlık kazandığı vurgulanmıştır. Nitekim söz konusu bu ticaret kapsamında kayıt altına alınan ticari belgelerin onaylanmasında kullanılan bu mühürlerde yerel stilin egemen olduğu bilinmektedir (Kaçmaz Levent, 2007:11). Çivi yazısını kullanan devletlerde, silindir mühürler kısa sürede benimsenmiştir. Silindir mühürler üzerinde bulunan zengin figürler ve çivi yazısı sayesinde üretildikleri toplumun dini, günlük yaşamı ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler sağlamaktadırlar. MÖ 3.bin yılın sonunda teknolojinin gelişmesiyle Mezopotamya’da mühürler için kullanılan malzemeler serpantin, alabaster, mermer, kalker, kalsit, deniz kabuğu, lapis lazuli, gümüş, jasper, kaya kristali, hematit, fayans, steatit ve kalker içeren çeşitli bir listeden oluşmaktadır (Peck, 1963:73). Bu malzemelerin yanı sıra en çok kullanılan bir diğer madde de yumuşakken şekillendirilen bir çeşit cam macunu olan frittir. Ayrıca pişmiş toprak, cam, obsidyen, fildişi, kemik, boynuz, asfalt, ağaç ve çeşitli madenler de mühür yapımında kullanılmıştır (Erkanal, 1997: 1314).

Yazının keşfi ve ticaretin gelişmesi ile Mezopotamya’da daha geniş yüzeyli mühürlere; kil topaklarını ve tabletleri mühürlemek için damga mührü göre daha geniş alanda ve daha hızlı bir şekilde mühürlemek için yeni bir mühür formu geliştirilmiştir. Bu ihtiyaca silindir mühürler cevap vermiştir. Damga mühürlerle eş zamanlı olarak kullanılmaya başlayan silindir mühürler ilk olarak Güney Mezopotamya ve Güneybatı İran’da MÖ 5.binyıldan itibaren Halaf, Obeyd, Uruk ve Cemdet Nasr Dönemlerinde ortaya çıkmışlardır (Merrillees, 1990: 5-6). Kuzey ve Güney Mezopotamya’nın farklı kültür özellikleri göstermesi sebebiyle Kuzey Mezopotamya, Tepe Gawra yerleşmesi esas alınarak Gawra Dönemleri olarak adlandırılmaktadır (Ehrich, 1992: 93). Erken

Gawra Dönemi'nde baskı alanı alçak ve yüksek yarım küre şeklinde, basit geometrik çizgilerle bölünmüş, küçük ve orta büyüklükte mühürler görülmektedir. Bununla beraber tek boynuzlu hayvan figürleri ve birden fazla figürlerin olduğu sahnelerde mühürler üzerinde yer alırlar. Orta Gawra Dönemi'nde boynuzlu hayvan figürleri çokça görülmektedir. Bu dönemin karakteristik özellikleri demon figürleri, erotik sahneler, boynuzlu hayvan başlarından oluşan bezemelerdir. Kompozisyonlarda birbirini takip eden ya da birbirlerinin altına ve üstüne gelecek şekilde yerleştirilmiş hayvan figürleri kullanılır (Yağcı, 2010:18). Geç Gawra Dönemi ise Güney Mezopotamya'da Geç Uruk ve Cemdet Nasr Dönemleri ile çağdaştır. İç içe geçmiş hayvan figürleri, boyunları ve boynuzları birbirine dolanmış hayvan figürleri ve sırt sırta, baş ve arka kısımları birbirine denk gelecek şekilde dolanmış hayvan figürleri dönemin önemli karakteristik özelliklerindendir.

3.1. Halaf Dönemi Mühür Sanatı

Halaf Dönemi, MÖ 5500- 5000 (Von Wieckede, 1990; Özkan, 2022: 18) yılları arasında görülen Tell Halaf yerleşmesinden kültürünü ve adını almasıyla bilinir. Bu dönemde görülen mühür türü çoğunlukla damga mühür olup beraberinde *bullalara* rastlanmaktadır (Özkan, 2022: 18). Çoğunlukla yumuşak taşlardan, az pişmiş topraktan ve kemikten çeşitli türlerde mühürler yapılmaktadır. Mühürler üzerindeki bezemeler, taşların işlenmesinin zorluğu sebebiyle birbirine benzemektedir. Bu nedenle bu dönemde figürlü mühürler yok denecek kadar az görülmektedir. Paralel çizgilerle başlanan mühürler üstündeki bezemelere çizgilerin birleştirilmesiyle baklava veya kafes biçimli motiflerle düzenlenmiştir. Dönemin sonuna doğru, çizgilerin birleşme yerlerine matkapla noktalar yapıp, merkezi noktayla halkalar ortaya çıkmıştır (Özkan, 2022: 18).

3.2. Obeyd Dönemi Mühür Sanatı

MÖ 5000- 4100 yıllarında görülen bu dönem, çoğu bilim insanları tarafından Güney Mezopotamya kökenli kültür olarak görülmektedir (Türkteki, 2022:33). Bu dönemde görülen mühürler, çoğunlukla şekli yarı küresel olup, baskı yüzü kabarık, yassı boncuklara benzetilmektedir (Özkan, 2022: 19). Form olarak, damga mühür çoğunlukla kullanılmaktadır. Obeyd dönemi damga mühürleri, Malatya-Değirmentepe, Tepe Gawra gibi pek çok yerleşmede ortak özelliklerle karşımıza çıkmaktadır (Türkteki,

2022:33). Mühürleri küçük boyutlu olup çoğunlukla steatit veya kireçtaşıdan yapılmıştır. Bu dönem mühürleri üzerine işlenen bezemelerde, Neolitik dönemden beri görülen geometrik bezemeleri dışında artık insan, bitki ve hayvan figürleri de işlenmeye başlanmıştır (Özkan, 2022: 20).

3.3. Uruk Dönemi Mühür Sanatı

Devlet oluşumu başlamasıyla beraber ekonomik düzenin yaygınlaşmaya başladığı bir dönemdir Uruk Dönemi. Yoğun bir ticaretin başlaması ise bu düzen mühürcülük sanatını da etkilemiştir (Rothman, 2001). Uruk mühür sanatında önceki dönemlerde görülen geometrik motifler burada da yaygındır. Ancak matkap kullanımının başlamasıyla beraber dönem ikonografisinde insanlar ve hayvanların olduğu özellikle oğlak, akbaba ve yılanlar ön plana çıkmıştır (Türkteki, 2022;36). Güney Mezopotamya’da görülen Sümer kültürünün ortaya çıktığı dönemle Geç Uruk Dönemine denk gelmektedir. Kullanım açısından formlar ve bezemeler değişkenlik gösterse de birbirlerinden etkilenmiş iki kültür söz konusudur. Geç Uruk Dönemi MÖ 4100 – 3200 yıllarında betimlemelerde bazı değişiklikler görülmeye başlanır. Hayvanlar hâkimi, sıralanmış hayvanlar, hayvanlarla mücadele gibi sahnelerle bu dönemde sıkça karşılaşmaktayız (Türkteki, 2022;37). Bu dönemde ortaya çıkan önemli bir sembol, genellikle "Sümer Kral Listesi hayvanı" veya "Hayvanların Efendisi" olarak anılan bir hayvan figürünün imgesiydi. Bu yaratık, üst bedeni bir insan ya da ilahi figür, alt bedeni ise bir hayvan olan melez bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Birçok tasvirde figür, hayvanlar dünyası üzerindeki gücünü ve kontrolünü simgeleyen iki hayvanı tasmalarıyla tutmaktadır. Hayvan hükümdar ikonografisi, hükümdarın sadece hayvanlar âlemini değil, insan tebaasını da evcilleştirme ve kontrol etme yeteneğine sahip olduğu fikrini aktarır. Güç ve otoritenin bir temsili olarak hayvan hükümdar, kralın hâkimiyetinin ve ilahi âlemle bağlantısının görsel bir ifadesi olarak hizmet etmiştir. Bu imge aynı zamanda krallığın ilahi haklarına olan inancı da yansıtmakta, hükümdarın halkını yönetmek ve korumak için ilahi olarak seçildiğini düşündürmektedir.

3.4. Cemdet Nasr Dönemi Mühür Sanatı

Uruk dönemi sonlarına doğru, MÖ 3200-2800 yılları arasında kendi kültür bölgesiyle de ilişkisi olan Cemdet Nasr yerleşmesinden silindir mühür geleneği görülmeye başlanmıştır (Türkteki, 2022;38). Her ne kadar dönem olarak bir başlık altında belirtilmiş olsa da Cemdet Nasr'ın bölgesel bir stil veya bir dönem olup olmadığı, bilim insanları tarafından hala tartışılan bir konudur (Finkbeiner & Rölling, 1986). Nadiren de olsa Suriye örneklerinde de görülen sıralı delikli mühürler bu dönemde ön plana çıkmıştır. Mühür üzerinde çoğunlukla “V” şeklinde bir oyuk bulunur ve pişmiş toprak, deniz kabuğu, kireçtaşı, steatit, hematit, akik vb maddeler kullanılmıştır. Dönemin bezemeleri olan bitkisel motifler, göz sıraları, hayvan sıraları, oturan kadınlar ve geometrik motifler işlenmektedir (Türkteki, 2022;38). Bu dönemde az da olsa damga mühürlerle karşılaşmaktayız. Genellikle hayvan başı veya oturan hayvan biçimle damga mühürlerle karşılaşmaktayız (Özkan, 2022:26).

3.5. Er Hanedanlar Dönemi Mühür Sanatı

Er Hanedanlar Döneminin ilk evresine geldiğimizde (MÖ 2900-2600) mühürlerin tamamen sahneye hâkim olduğunu, tasviri mühürlerin neredeyse tamamen ortadan kalktığını ve dekoratif mühürlerin ise daha büyük bir olgunluğa ulaşmasıyla karşılaşmaktayız. (Koçak, 1996:29). Özellikle Nippur ve Kishten görülen mühürler Er Hanedanlar Dönemi I' e ait benzerlikler gösterir (Teissier, 1984:8). İlk Er Hanedanlar döneminin Brocade tarzında ince mühürleri genellikle siyah, mavi, yeşil kireç taşlarından veya koyu serpantinlerden yapılmıştır (Kavak, 2020 a:124). “Brocade Üslup” adı altında tanımlanan stilde işlenmiş olan bu mühürlerde aşırı stilize edilmiş hayvan figürleri ve bitki motifleri, mührün tüm yüzeyini boş yer kalmayacak şekilde neredeyse bir kumaş deseni gibi doldurmaktadır (Erkanal, 1997, 1315). Anadolu'da; Er Hanedan I dönemi mühürleri, Adıyaman Eski Kâhta Kalesi (Arsemeia) ve Kargamış kazılarında rastlanmıştır.

Er Hanedanlar Devrinin ikinci ve üçüncü dönemlerinde tasviri mühürlerin tekrar ortaya çıkıp yaygınlaşmaya başladığını, eskiye göre daha karmaşık kompozisyonların kullanıldığını, iki üslubun kombinasyonu açısından bir tür çeşitliliğin ortaya çıktığını görüyoruz. Er Hanedanlar III Dönemi kraliyet mezarlarından gelen mühürlerle temsil edilir. Aynı zamanda yüksek kaliteli mühürlerin bazıları, taşıdıkları hükümdarların adları mühürler üzerinde görülmesi, bir geleneğe ait olabileceği düşünülmektedir

(Teissier, 1984:8). İkinci Er Hanedan döneminde, yarı saydam beyaz, yeşil serpantin, aragonit, kalsit ve kabuk çekirdeği kullanılmıştır. Bu malzeme değişiminin temel nedenleri arasında bölgede değerli taşların az bulunması nedeniyle ihtiyaç duyulan malzemelerin ithal olarak elde edilmiş olması gösterilebilir (Kavak, 2020 a:124).

3.6. Akad Dönemi Mühür Sanatı

Akad Devleti'nin (MÖ 2300-2095) Mezopotamya'ya siyasi yönden egemen olmasıyla birlikte üslup ve kompozisyon açısından büyük bir aşama geçirdiği görülmektedir. Akad mühür sanatı genel olarak Erken ve Geç evreye ayrılmaktadır. Erken Evre Sargon'un saltanatının çoğunu kapsar iken Geç Evre Sargon'un oğullarının nesli ile başlar. Bu dönemde Önasya mühürcülüğü en yüksek noktasına ulaşmıştır. Mühürler üzerinde yer alan kitabeler, bezeyici bir öge olarak betimin içine girmiştir. Mitolojik anlatımlar çoğalmıştır. Akad dönemi tapınma sahnelerinde, tanrıya tapınan kişinin takdim edilmesi sahnesinin zengin bir çeşitlemesiyle karşılaşılmaktadır (Kaçmaz Levent, 2007:17). Öte yandan, Gılgamış ve Enkidu adlı efsane kahramanları da yoğun bir biçimde mühürlerde işlenmiştir. Özellikle, Gudea (MÖ 2095-2047) III. Ur (MÖ 2047-1939) ve İsin Larsa döneminde Akad geleneğinin etkileri izlenmekle beraber kralın yüceltilişi ön plana çıkmıştır. Tanrı, tapan şahıs ve bir yardımcı tanrı takdim sahnelerini oluşturmuştur. Gudea ve III. Ur dönemi mühürlerinde biçim yönünden tek düzelik görülmüştür. Larsa döneminde ise yeniden bir canlanma olmuştur. Figürlerde zenginleşme göze çarptığı gibi değişik dolgu bezekleri de boş alanlara yerleştirilmiştir.

Erken Hanedanlar Dönemi'nden sonra Mezopotamya'ya 200 yıl kadar süreyle Akad İmparatorluğu hâkim olmuştur. Daha sonra Sümerliler tekrar sahneye çıkmışlar, bu dönem Yeni Sümer Dönemi veya Post Akkad Dönemi olarak bilinmektedir. Yeni Sümer Dönemi (MÖ 2112-2004) mühürlerinde Sümer inanışlarının önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Tanrıça İnanna, Gılgamış ve Enkidu adlı efsane kahramanları da mühürlerde işlenmiş olup sunum sahneleriyle karşımıza sıkça çıkmaktadır.

Mührün kullanıldığı alanların ve mühür kullanan yönetimdeki kişilerin sayılarının artması, yapılan işlemlerin karmaşıklaşması mühür biçiminin değişmesine ve baskı yüzündeki motiflerin çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Damga mühürlerden daha geniş bir baskı alanı olan silindir mühürlerde karmaşık ve öyküsel nitelikte sahneler kazınmıştır (Frangipane, 2002: 222).

Bu bağlamda Özgüç, önemli bir ticaret merkezi olan Kültepe (Kaniş) kentinde gerçekleştirilen bilimsel arkeolojik kazılar sonucunda tespit edilen çok sayıdaki mühür ve mühür baskısını dört ana grup altında incelemiştir. Eski Assur Üslubu, Eski Babil Üslubu, Eski Suriye Üslubu ve Yerli Anadolu Üslubu.

3.7. Eski Assur Üslubu Mühür Sanatı

Eski Assur Üslubunun, kimliğinin saptanmasında Assur krallarının ve yüksek rütbeli memurların merkezi şehirlerinden Assur'da yapılmış, baskıları Kaniş'te bulunmuş mühürlerin üslubu örnek alınarak incelenmiştir. Eski Assur mühürleri III. Ur Sülalesi'nin geleneğine bağlı olarak işlenmiştir (Türkmen, 2019:21). Ancak bu üslup, Anadolu ve Assurlu tüccarların bir araya gelerek ortaya çıkarttıkları kültürel birliğin yansımasıdır (Öztürk, 2019). Mühürlerde işleniş stilleri, kompozisyon ve motif zenginliği bakımından kendine özgü betimlemeler görülür. En belirgin özellikleri; köşeli vücut hatları, çatal şeklinde eller, şematik biçimde gösterilmiş yüz ifadeleri, giysilerin yatay ve dikey olarak çizgilerle bezenmesi şeklindedir. Ana konuyu tapma sahneleri oluşturur (Türkmen, 2019:21).

3.8. Eski Babil Üslubu Mühür Sanatı

Eski Babil Üslubu, oldukça ince işçiliğe sahiptir. Figürler yuvarlak hatlı olarak işlenmiştir. Eski Babil Taşra Üslubu denilen stilde ise Eski Babil'den gelen motiflerin Eski Assur stilinde işlendiği görülür. Kanişte yapılan araştırmalar sonucu II.katta silindir mühür baskıları bulunmuştur. Bu baskılar, Hammurabi'den önceki dönemde kullanılan mühür üslubundandır. Ib katında bulunanlar Hammurabi ve oğlu Samsu-iluna zamanı mühürleri üslubundadır. Bunların hepsi Mezopotamyadan getirilerek belli bir süre kullanımından sonra üzerine ilaveler yapılarak ikinci defa kullanılmıştır (Kulakoğlu, 2018:72).

3.9. Eski Suriye Üslubu Mühür Sanatı

Eski Suriye Üslubu, Suriye'de Kaniş II. Kat ile çağdaş mühür malzemesi çok az olduğundan Eski Suriye üslubunun kaynak alanı saptanamamaktadır. Fakat Kaniş II ve Ib katlarında bulunan mühür baskıları Eski Suriye üslubundaki mühürlerin sınıflandırılmalarını ve gelişim aşamalarını görmemizi sağlamaktadır (Özgüç,

2005:262). Kaniş II.kat mühürleri, Suriye-Kapadokya ya da Suriye-Koloni olarak adlandırılır ve üç grupta incelenir. Birinci grup; III. Ur üslubuna bağlı kalanlardır ve zengin motiflere sahiptir. Suriyeli ilaveler ile zenginleştirilmiş veya figür eklenmesi ile ikinci defa kullanılmış olan III. Ur mühürleri, Suriyeli unsurların hâkim olduğu mühürlerden bu özellikler ile ayrılır. İkinci grup; linear üslup olarak II. katın Suriye üslubunu temsil eder. Bu grup Suriyeli unsurlarını daha çok Eski Assur üslubu etkisinde içerir. Son olarak üçüncü grupta; Suriyeli, Anadolu, Mezopotamyalı figürlerin baş ve omuz kısımları işlenirken matkap kullanılması üslubudur. Bu grup Mitanni dönemi mühürlerinin kaynağı olarak düşünülür. Suriye üslubunun genel olarak özelliklerine bakıldığı zaman tapan kişilerin dar kenarlı takke ve kenarları yuvarlak kesilmiş manto giydiği görülür. Koruyucu tanrılar eşliğinde oturan tanrıya tapma sahneleri ana temayı oluşturur. Tanrı Şamaş ise bu üslubun en önemli tanrısıdır. Suriye gurubunda görülen diğer bir özellik ana sahnelerin yanında ikincil sahnelerin olmasıdır. Ayrıca ana temanın iki yanına işlenen sfenks, grifon, kuş adam, karışık varlıklar, hayvan ve insan figürleri görülür (Türkmen, 2019:22)

3.10. Eski Anadolu Üslubu Mühür Sanatı

Bu üsluplar arasında, konu bakımından en zengin olanı yerli Anadolu grubudur. Bilindiği üzere, Anadolu mühür kazıyıcıları, silindir mühürleri ancak Assur kolonileri devrinde yapmaya başlamışlardır. Anadolu grubundaki mühür konularını; mitolojik sahneler, tapma sahneleri, savaş sahneleri, av sahneleri ve frizler oluşturmaktadır. Kompozisyon şemalarında ve öğelerde görülen zengin çeşitlemenin yanı sıra kendine has biçimde yorumlanan çeşitli hayvanlar da bu gruba dâhil edilmiştir. Bu mühürler üzerindeki figürler ve bezekler çizgici bir üslupta işlenmiştir. Özellikle giysilerde kullanılan balık kılçığı biçimindeki taramalar bu grup için ayırt edicidir. Bu grubun “Yerli Anadolu” grubu olarak adlandırılmasındaki en önemli etkenlerinden biri betimlenen çeşitli kapların Kültepe kazılarında açığa çıkarılan kaplarla benzerlik göstermesidir (Kaçmaz Levent, 2007:11).

3.11. Kassit Dönemi Mühür Sanatı

Güney Mezopotamya’da Babil’e egemen olan Kassit yönetimi (MÖ 2.binyıl) sırasında mühürler, Ön Asya krallıklarında yaygın olarak kullanılmıştır. Kassit mühür

sanatı, ikonografi temelinde iki gruba ayrılmıştır. Her iki grupta da iki oyma stili kullanmışlardır. Bunlardan bir tanesi uzun formlarla doğrusal bir stildir, diğeri ise daha modellen ve doğal stildir. Doğrusal stil her iki grubun da önceki mühürlerinde görülür. Birinci gruba giren mühürler genellikle bir veya iki figürün yanında uzun yazıtlı büyük mühürler ve çeşitli sembollerle karakterize edilir. MÖ 1400'lü yıllarda Kassit kralları tarafından kullanılan bu üslup, yayınlanan en çok sayıdaki mühür stillerinden birini oluşturmaktadır. Üslubun öncüleri, Eski Babil mühürleri arasında bulunmaktadır (Teissier, 1984:28). Mühürlerin üzerindeki bezemeler, mühürler arasında farklılık gösterse de, genellikle aynı konu etrafında şekillenmiştir. Bu konularda sakallı adamlar, dini semboller, boynuzlu dört ayaklılar ve fauna sıklıkla gösterilmektedir. Mühür betimlemeleri ise ıslak kile damgalanması veya yuvarlanmasıyla yapılmıştır (Buchanan, 1957:47).

3.12. Orta Assur Dönemi Mühür Sanatı

Orta Assur Döneminde (MÖ 1350-1000) görülen mühür yüzeyi çeşitli öğelerle bölümlere ayrılmış, böylece ana sahne ve yan sahneler oluşturulmuştur. Bölücü öğeler arasında en sık görülen bezekler burma ve saç örgüsü motifleridir. Mitolojik olaylar, tapınma, av ve savaş sahneleri bu grubun mühürlerinde ele alınan konular arasındadır. Hayvan sıralarından oluşan frizler de yaygın olarak işlenen konular arasındadır. Figürlerin aşırı stilize edilmesi Eski Assur üslubundaki mühürlerde en belirgin özelliktir. Çizgici bir üslupta işlenen bu örneklerde yer alan insan betimlemelerinde vücut konturlarının köşeli olarak verilmesi, üçgen biçimindeki burun ve üç dişli çatal şeklindeki el belirgin özelliklerdir. Konular daha çok dinsel ve mitolojik içeriklidir. (Kaçmaz Levent, 2007:17 ; Erkanal, 1997:1315).

3.13. Geç Assur Mühür Sanatı

MÖ 1000 yıllarına gelindiğinde Assurluların güçlenmesi, Assur taş oymacılığı olarak bildiğimiz zengin ve çeşitli taş oymacılığının başlangıcı olmuştur. Bu sebeple Mühürcülük, Geç Assur sanatında çok önemli bir yer kaplamaktadır. Geç Assur mühürleri, yapımında obsidyen, çakmaktaşı, zımpara taşı, bakır, kalaylı bronz ve demir gibi maddelerden yapılmış aletler kullanılmıştır (Kavak, 2020 b:136). Geç Assur Dönemi teknik ve konu çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Mühürlerin büyük bir

kısmı yüzeysel ve doğrusal bir biçimde oyularak fazla ayrıntıya kaçmadan, çizgisel bir üslup kullanılmıştır. Derin oyulan mühürler genellikle dekoratif amaçlı nesneler olarak kullanılmışlardır (Moore, 1940: 29). Geç Assur mühürleri üzerindeki betimlemeleri çoğunlukla av sahneleri, kahramanların hayvanlarla ya da canavarlarla mücadelesi, hayvanlar, kutsal ağacın yanında ayakta duran adamlar, tanrılara ibadet eden tapanlar oluşmaktadır. Bazen Assur'un baş heykelinin de bulunduğu kanatlı disk ve kutsal ağaç sahneleri sık sık karşımıza çıkan kompozisyonlardandır. Yıldızlar, hilâller, Ülker burcunun yıldızlarını temsil eden yedi nokta, eşkenar dörtgenler, balık silindir mühürlerde sahneyi tamamlayıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Geç Assur mühürlerinin en gözde konularını hayvanlar ve canavarlar arasındaki mücadeleler oluşturmaktadır. Kahraman genellikle sakallı, önü açık uzun etek giymiş kanatlı figürlerdir. Kahraman; aslan, boğa, antilop hatta deve kuşu gibi bir veya iki hayvanla ya da canavarlarla savaşmaktadır (Moore, 1940:30). Geç Assur Döneminin mühür formları damga ve silindir mühürlerdir. Mezopotamya'da silindir mührün yaygın hale gelmesiyle Geç Assur Döneminde silindir mühür sıkça karşımıza çıkmaktadır (Kavak, 2020 a:126).

3.14. Geç Babil Dönemi Mühür Sanatı

Geç Babil mühürleri özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ele geçmiştir. Daskyleion'dan ele geçen bir Geç Babil damga mührü Anadolu'nun batısında ele geçen tek örnektir. Hafiri tarafından Geç Babil Dönemi'ne tarihlenen mührün Erken Akamenid Döneminde kullanılmış olduğunu ve Kral Kyros'un MÖ 530 yılında Babil'i ele geçirmesi ile ilişkilerin başladığını, Daskyleion'a bir Babilli'nin usta ya da sanatçı olarak getirildiğini ve bu mührü burada kullandığı belirtilmektedir (Bakır, 2003:12). Geç Babil Dönemi'nde silindir mühür kullanımına göre damga mühür kullanımı artmıştır ve mühürler üzerinde tanrı sembolü önünde dua eden tapan tasvirleri şematik olarak gösterilmiştir. Geç Babil Dönemi silindir ve damga mühürlerde tanrı sembollerinin kullanımının en fazla olduğu dönemdir (Ornan, 2004:103). Söz konusu dönemin mühürleri sıklıkla sert taşlardan yapılmıştır ve yapım tekniği açısından en fazla “matkap” ve “modele stil” kullanılmıştır. Konoid ve ördek biçimli mühürler en fazla kullanılan mühür formları arasındadır (Sezen, 2015:66).

4.MARDİN MÜZESİNDE BULUNAN SİLİNDİR MÜHÜRLER

4.1. Malzeme

Mardin Müzesi'ne satın alma yoluyla elde edilen 43 tane mühür değerlendirilmiştir. Katalogta kayıtlı bulunan mühürlerin 23 tanesine pd (XRF) cihazıyla tahribatsız yöntemle arkeometrik analiz yapılmıştır. Yapılan analizlerin 7 tanesinde bazalt, 4 tanesinde kireçtaşı, 3 tanesinde diyabaz\gabro, 2 tanesinde kuvarsit, 2 tanesinde kuvars maddeleri yoğun olmakla beraber serpantin, bakır bor minerali, kum taşı gibi maddeler de bulunmaktadır.

Yapılan Arkeometrik analiz, Batman Üniversitesi bünyesinde bulunan Olympus InnovX Delta marka Taşıyabilir X Işını Floresans Spektrometresi (P-EDXRF) ile yapılmıştır. Değerli metaller, alaşımlar, toprak malzeme, harç, sıva ve taş gibi malzeme ve eserlerin elementel kompozisyonu nitel ve nicel olarak tamamen tahribatsız bir şekilde tespit edilebilme imkânı sunmaktadır. Eserden hiçbir parça alınmadan esere zarar vermeden analiz yapabilme olanağı, 30sn-60sn gibi kısa bir sürede analiz sonuçlarının alınabilmesi gibi özelliklere sahiptir. Son olarak analiz sonuçları spektrometre cihazından bilgisayara excel ortamında nitel ve nicel analiz sonuçlarını içerecek şekilde toplu olarak ve Pdf olarak nitel ve nicel analizleri ve peakleri içerecek şekilde aktarılarak sonuç elde edilmiştir.

4.1.1. P-EDXRF Cihazının Avantajları ve Dezavantajları Avantajları

Kültür varlıklarının analizi için kullanılan bir yöntem olan XRF (X-ışını floresans) spektroskopisi, eserlere zarar vermeden, eserin hızlı ve doğru bir şekilde kimyasal bileşimlerini belirlemeye yarar. Bu yöntem, eserlerin boyutuna göre taşınabilir veya sabit cihazlarla uygulanabilir. Metal, cam, seramik, toprak ve taş gibi farklı malzemelerden yapılmış kültür varlıkları bu yöntemle analiz edilebilir. XRF spektroskopisi, kültür varlıklarının korunması ve restorasyonu için uygun yöntemlerin seçilmesinde önemli bir rol oynar. Ancak bu yöntemin bazı dezavantajları da vardır. Örneğin, XRF spektroskopisi sadece eserlerin yüzeyindeki elementleri ölçer. Bu nedenle, eserlerin yüzeyindeki konservasyon malzemeleri veya korozyon ürünleri analiz

sonuçlarını etkileyebilir. Bu durumlarda, XRF spektroskopisi tek başına yeterli olmayabilir ve diğer analiz yöntemleriyle birlikte kullanılması gerekebilir.

4.2. Teknik

Katalogta kayıtlı bulunan mühürler üzerinde birden fazla teknik kullanılmıştır. Ancak makro incelemeler aşamasında mühürler üzerinde kazıma, linear tekniği, delgi tekniği veya matkap stili tekniği görülmektedir. Mühür bezemelerindeki ayrıntılar ile mühürde hangi tekniğin kullanıldığı katalog tanımları içerisinde belirtilmiştir.

Aşağıda tanımları yapılan teknikler incelemiş olduğumuz mühürlerde kullanılan tekniklerdir. Buna göre;

Linear teknik: Mühürler üzerinde kesici ve delici aletlerden yararlanılarak kullanılan tekniktir. Figürlerin konturları belirtilmesi için olasılıkla sivri uçlu kalemlerden yararlanılmış olabilir (Frankfort, 1939: 5). Bu teknik, özellikle sert malzeme üzerine uygulandığında yüzeysel bir iz bırakmaktadır. En erken örneklerini Kassit ve Yeni Elam mühür sanatında görmekteyiz. MÖ 9. yy'dan itibaren ise Yeni Assur mühür sanatında karşımıza çıkmaktadır (Kaçmaz Levent, 2007:25).

Delgi tekniği ya da Matkap stili, kökeni MÖ 13. ve MÖ 12. yy'a kadar uzanmaktadır. Genellikle figürlerin gövdelerinde, sağrı ve göğüs kısımlarında, yüz ayrıntılarında sert malzemeler üzerinde uygulanmıştır. Bu teknik Mittani mühür tekniğinde de kullanılmış olup MÖ 7. yy Assur mühürlerinde de görülmüştür (Porada,1948). Matkap stili, oymacılıkta kullanılan temel aletlerden biridir ve nesnelerin yüzeylerinin delinmesi, şekillendirilmesi ve süslenmesinde kullanılmıştır (Kavak, 2020a:137). Matkap stili birçok dönem de kullanılmasına rağmen MÖ 2. binyılda yaygınlaşmış ve MÖ 1.binyılın ortalarına kullanımı kadar devam etmiştir.

Mardin Müzesi'nde incelediğimiz 43 adet mühür içerisinde 3, 4, 5, 18, 20, 21,38, 42,katalog nolu mühürler kazıma,

9,10, 15, 16, 17, 29, 30, 32, 34, 36 katalog nolu mühürler linear, 14 katalog nolu mühür matkap stili,

Hem kazıma hem de delgi tekniğinin birlikte kullanıldığı mühürler 2 ,6, 7, 8, 11, 13, 19, 24, 25, 26, 28, 33, 35, 39, 43 katalog nolu mühürler üzerinde görülmektedir.

4.3. Form

Mardin Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 43 adet mühür silindir formdadır. Çalışmada ele aldığımız tek bir mühür form olarak diğerlerinden farklı bir şekilde işlenmiştir. Katalog no 40'ta env. no 2799 olarak geçen silindir mühürde delikli tutamak mevcuttur. Buna benzer örnekler Cemdet Nasr dönemine rastlanmıştır. Geriye kalan mühür formları ise bütün dönemlerde görülen silindir formundadır.

4.4. Mühürler Üzerindeki Bezemeler

4.4.1. Hayvanlar, Mitolojik Yaratıklar

Ele alınan silindir mühürler üzerinde yer alan hayvanlar dağ keçisi, geyik , aslan, balık; mitolojik yaratıklar ise kanatlı keçi, kanatlı aslan ve kanatlı cinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mitolojik yaratıklar, Mezopotamya'da farklı dönemlerde çok değişik şekillerde görülmüştür. Özellikle Assur ve Babil'de mitolojik yaratıklar, pek çok örneği ile karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Mezopotamya uygarlıklarındaki sanatın yaratıcılığını ifade etmektedir.

İncelediğimiz mühürlerdeki bezemelerin ikonografik gelişimini aşağıdaki gibi verebiliriz.

4.4.1.1. Kanatlı Keçi/ Dağ Keçisi

Kanatlı keçi bezemelerine Mezopotamya'da erken dönemlerden itibaren sıkça rastlamaktayız (Pittman-Aruz, 1987:18). Keçiler ya da kanatlı keçiler, Mezopotamya kültür ve inançlarının çeşitli yönlerini temsil etmektedir. Keçi gövdesinin yanında kanatlara sahip olan kanatlı keçiler, yeryüzü ile gökyüzü âlemleri arasında seyahat etme yeteneklerini temsil etmektedir. Bu imge tanrısallığı ve ruhani gücü sembolize etmekte, keçiler ölümlüler ile tanrılar arasında aracı görülmektedir. Bazen keçi formunda tasvir edilen küçük bir Mezopotamya tanrısı olan Amurru ile ilişkilendirilen kanatlı keçiler, bereket ve bolluk yaratıkları kabul edilir ve göklerden yeryüzüne bereket getirirlerdi. Bu büyüleyici tasvirler, doğaüstü ve ruhani sembollerin eski Mezopotamya sanatı ve dinindeki önemini vurgulamaktadır. Mezopotamya'da özellikle Assur döneminde vahşi Dağ keçisi/Kanatlı keçi tasvirinin en erken örneklerini I.Asurnasirpal'e ait Beyaz Obelisk adı verilen anıtın, en altındaki kabartmada karşımıza çıkmaktadır. (Albenda,

1972:169). İncelediğimiz mühürlerde kanatlı keçi veya keçi betimlemelerine kat.7, kat.34 ve kat.37'te görmekteyiz.

4.4.1.2. Kanatlı Aslan/ Aslan

Silindir mühürlerde sıkça karşılaşılan bezemelerden biri de aslan tasvirleridir. Mezopotamya sanatında aslan betimi özellikle savaşçı krallar veya sert tanrıların metaforu olarak görülmekle birlikte birçok sahnede krallar, aslan avında tasvir edilmektedir. (Pittman-Aruz, 1987:20). Kanatlı aslanlar bazen diğer hayvanlarla mücadele ederken ya da oturan figürlerin yanında nöbet tutarken gösterilmiştir. Kanatlı figürlerin en erken örnekleri Kuzey Suriye'de ortaya çıkmıştır. Suriye zengin ve güçlü komşuları arasında kozmopolit bir bölgeydi. Filistin'de Orta Tunç Çağında muska ve mühür olarak Mısır skarabeleri kullanılmakla birlikte, Suriye yapımı veya Suriye'den esinlenerek yapılan kanatlı figürler Tell el Aijul'da bulunmuştur (Collon 1987: 52). Ayrıca bir Mezopotamya mührü üzerinde tasvir edilen kanatlı aslanın önemli bir örneği, MÖ 2. binyılın başlarına tarihlenen ve şu anda British Museum'da bulunan "Şamaş Mührü"dür (URL 1). Bu mührde Babil'in Güneş Tanrısı Şamaş sahnenin ortasında ayakta durmuş, elinde tanrısallığını temsil eden stilize bir şekilde asa tutarken, kanatlı aslanlar iki yanında onu çevrelemektedir.

İncelediğimiz mühürlerde kanatlı aslan veya aslan betimlemelerine kat.8, kat.10, kat.15 ve kat.16'te yer alan mühürlerde rastlamaktayız.

4.4.1.3. Geyik

Mezopotamya'da bulunan silindir mühürler üzerindeki geyik betimlemeleri, antik Mezopotamya kültürü ve sanatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu betimlemeler, Mezopotamya toplumunun avcılık, doğal güç ve bereket gibi temalarına atıfta bulunurken aynı zamanda sembolik anlamlar da taşır. Geyik, Mezopotamya kültüründe doğal dünya ile ilgili birçok anlama sahipti. Geyikler, doğal yaşamın sembolü olarak kabul edilirken aynı zamanda bereket, bolluk ve refahın da sembolü olarak görülürdü. Mezopotamya'da, geyiklerin doğal dünya ile ruhsal veya dini dünya arasında bir köprü olduğuna inanılırdı. Bu nedenle geyik betimlemeleri, renkli ve detaylı sahnelerde Mezopotamya mitolojisine veya dini ritüellere atıfta bulunabilir.

Bazı silindir mühürlerde, geyikler av sahnelerinde tasvir edilirken, diğerlerinde tanrı ve tanrıçalarla birlikte kült ve dini törenlerde yer alırlar. Geyik betimlemeleri genellikle kutsal alanlarda veya tanrıçaların tapınaklarında bulunan silindir mühürlerde daha sık görülürdü. Bu betimlemeler, Mezopotamya toplumunda hem doğal dünyanın hem de dini ritüellerin önemini vurgulamak için kullanılırdı.

Geyik betimlemeleri, Mezopotamya sanatında diğer motiflerle birlikte de sıkça kullanılmıştır. Örneğin, bazı silindir mühürlerde geyiklerin yanında kuşlar, bitkiler veya diğer hayvanlar tasvir edilir. Bu betimlemeler, Mezopotamya toplumunda doğal dünyanın çeşitliliğini ve ilişkilerini yansıtırken aynı zamanda sembolik anlamları da içerir (Collon 1987: 55).

Silindir mühürlerde hayvan betimlemesi her daim varlığını koruyarak popülerliğini devam ettirmiştir. Dönemin silindir mühürleri üzerinde betimlenen geyik tasvirleri, bazen sıra halinde ilerlerken bazen de birbirleriyle mücadele ederken görülmektedir (Kavak, 2020b: 137).

İncelediğimiz mühürlerde geyik betimlemelerine kat.2, kat.8, kat.9, kat.11, kat.12, kat.16 kat.29, kat.32’de yer alan mühürlerde rastlamaktayız.

4.4.1.4. Balık

Mezopotamya kültüründe mitolojik öneme sahip balık tasvirleri sıkça karşımıza çıkmaktadır. Balıklar, inanç sistemlerinde çeşitli tanrıları ve efsanevi varlıkları sembolize ediyordu.

Çoğu zaman Su Tanrısı Enki ile ilişkilendirilen balık motifinin, Tanrının akıl ve bilgeliği temsil etmesi sebebiyle bilgeliği simgelediği düşünülmektedir (Türkteki, 2022:60).

Su Tanrısı Enki ya da Ea, sıklıkla *Apkallu* ya da *Abgal* olarak bilinen yarı insan yarı balık bir yaratık olarak tasvir edilmiştir. Bu balık benzeri varlıkların büyük bilgiye sahip olduklarına ve tanrılar ile insanlar arasında aracı olarak önemli bir rol oynadıklarına inanılırdı. Silindir mühürlerdeki balık imgesi sadece Ea'yı temsil etmekle kalmamış, Mezopotamya kültüründe bolluk, bereket ve hayat veren sular gibi kavramları da sembolize etmiştir. Balıklar kutsal yaratıklar olarak görülmüş ve bölgenin tarımsal ve ekonomik refahı için hayati önem taşıyan nehirler ve su yollarıyla yakından

ilişkilendirilmiştir. İncelediğimiz mühürlerde balık betimlemelerine kat.7, kat.34, kat.37 'de yer alan mühürlerde rastlamaktayız.

4.4.1.5. Kanatlı Cinler

Kanatlı cin betimlemeleri, Mezopotamya mitolojisi ve kültürüne özgü mitolojik varlıkları temsil etmek için sıkça kullanılırdı. Bunlardan biri, *Lamashtu* veya *Pazuzu* olarak bilinen kötücül bir dişi cin veya demondu. *Lamashtu*, kötülük ve hastalık yaymasıyla tanınır ve uzun kanatları olan bir kadın figürü olarak temsil edilirdi. *Lamashtu*'nun betimlemeleri genellikle doğurganlık, koruma ve kötü ruhlardan korunma amacıyla kullanılan koruyucu semboller olarak kabul edilirdi.

İştar (Inanna) adlı tanrıça da kanatlı cin ile ilişkilendirilen aşk, güzellik, savaş ve doğa gibi çeşitli özelliklere sahip çok yönlü bir tanrıçaydı. Kanatlı cin betimlemeleri, İştar'ın gücünü, üstünlüğünü ve gökyüzü ile ilişkisini simgelerdi. Bu betimlemeler genellikle İştar'ın tanrısal statüsünü, bereket ve refahı simgelerdi.

Kanatlı cin betimlemeleri, genellikle koruma amacıyla kullanılırdı. Bu betimlemeler, mühür sahibinin belgelerin doğruluğunu savunduğunu veya önemseydiğini gösterme amacı taşırdı. Aynı zamanda mühürün üzerindeki semboller, kişinin statüsünü, aidiyetini veya tanrısal bağlantılarını ifade edebilirdi.

En erken örnekleri Kuzey Suriye'de ortaya çıkan kanatlı, cinler, Filistin'de Orta Tunç Döneminde Mısır skarabelerinde görülürken, Suriye yapımı veya Suriye'den esinlenerek yapılan kanatlı cinler Tell el Aijul'da bulunmuştur (Collon, 1987: 52). Yeni Assur'da bu stil genellikle yarışma sahnelerinin tasvir edildiği, seçkin bir sınıf için üretilmiş mühürlerde belirlenmiştir. Diğer betimlemelere nazaran cinlerin giysi detayları ve kasları vurgulanmıştır (Collon, 1987: 77). Kanatlı cinlerin giydiği manto ve kısa etek MÖ 8. yüzyılın ortalarında Assur'da ortaya çıkmış, Babil kralı Marduk-nadin-ahhe'nin elbisesinde de (MÖ 1099-1082) görülmesi (Collon, 1987:77), bu biçimin Mezopotamya'da yaygın olarak kullanıldığını göstermiştir.

İncelediğimiz mühürlerde kanatlı cin betimlemelerine kat.14, kat.20, kat.23, kat.24, kat.25, kat.27 ve kat.28'de yer alan mühürlerde rastlamaktayız.

4.4.2. Hayat Ağacı

MÖ 3. bin yılından beri mühür sanatında kullanılan hayat ağacı betimine Aşağı Mezopotamya’da rastlanılmıştır. Dönem dönem stilize bir şekilde karşımıza çıkan hayat ağacı, hayatın döngüsü içerisinde ölümü ve yeniden doğuşu sembolize ederek Dünya üzerindeki yaşamı temsil etmektedir(Pizzimenti, 2018). Aynı zamanda yeraltı dünyası ile olan inançlarını ve kutsal ağacın en eski şekli Dumuzi’yi simgeleyen büyük ana tanrıçanın hayatı yayan “aşıklar çifti” nin ölüp ilkbaharda yeniden dirilmesini sembolize etmektedir. Bu inançla ilgili olarak, devimsel yaşamın simgesi olan hayat ağacı motiflerinin çeşitli şekillerine, Assurlar’da rastlanılmıştır. MÖ 2. ve 1. binyılda ağaç betimli sahneler içerisinde genellikle üst kısımda yer alan kanatlı kurs görülmektedir. Hayat ağacı üzerine kanatlı kurs betimlemesi çoğunlukla Mısır etkisi olduğu düşünülmektedir (Türkteki, 2022:62). Bu sahnelerde hayat ağacı dışında Mısır etkili hurma ağacı da görülebilmektedir.

İncelediğimiz mühürlerde hayat ağacı betimlemelerine kat.10, kat.11, kat.13, kat.20, kat.21, kat.23, kat.24 ve kat.27’de yer alan mühürlerde rastlamaktayız.

4.4.3. Doldurma Motifleri

4.4.3.1. Rozet

Rozet betimleri, silindir mühürlerin en yaygın motiflerinden biridir. Bu motifin tarihçesi, Mezopotamya'nın farklı dönemlerindeki kültürel ve sanatsal gelişmelere bağlı olarak farklılık gösterir.

En erken silindir mühürlerde genellikle basit geometrik şekiller (dikey çizgiler, yıldızlar, daireler vb.) kullanılırken, zamanla daha karmaşık ve stilize motifler ortaya çıkmıştır. Bu motiflerin arasında rozetler de yer almaktadır. Rozet motifi, genellikle dairesel bir merkez etrafında simetrik olarak düzenlenmiş çiçek veya yaprak benzeri şekillerden oluşur. Bu motifler, özellikle Asur, Babil ve Sümer dönemlerinde yaygın olarak kullanılmıştır.

Rozet betimleri Uruk döneminin sonlarında ortaya çıkmaktadır. Mittani tarzındaki mühürlerde genellikle yedi noktadan oluşan rozet betimlemelerine rastlanılmıştır. Assur’da rozet betimlemelerinin çoğu Assur kentindeki İştar (İnanna)

tapınağında bulunduğu için bazı araştırmacılara göre rozet motifi İştar ile ilişkilendirilmiştir (Black, Green, 2003: 181).

4.4.3.2. Hilal

Mühürlerde sıklıkla karşımıza çıkan diğerk bir betim de Hilal'dir. Ay, yıldız ya da güneşin sembolleridir. Hilal, Sümer'de ay tanrısı Nanna veya Akkad'daki Sin tanrısının sembolü olarak kabul edilir. Hilal, günlük hayatta ve dini ritüeller açısından son derece önemli bir semboldür (Türkteki, 2022:60). Silindir mühürler üzerindeki hilal betimlemeleri, mühür sahibinin kimliğini ve mülkiyetini belirlemek için kullanılırdı böylelikle basıldığı kil üzerinde ay tanrısının sembolik görüntüsünü bırakarak, sahibinin onayını veya güvencesini temsil ederdi.

Hilal betimlemeleri, genellikle ay sembolünün karakteristik eğrisel şeklini takip ederek, çeşitli detaylara ve süslemelere sahip olabilirdi. Bunlar arasında yıldızlar, çiçekler, hayvan figürleri ve diğerk semboller yer alabilir.

Hilal betimlemeleri Mezopotamya'daki sanatsal ifade ve kültürel sembollerle bağlantılıdır. Her bir uygarlık döneminde, motiflerin tarzı ve kullanımı değişebilir. Örneğin, Sümer dönemindeki hilal betimlemeleri daha basit ve stilize iken, Assur dönemi hilal sembolleri daha karmaşık ve ayrıntılı olabilir.

İncelediğimiz mühürlerde hilal betimlemelerine kat.14, kat.18, kat.22, kat.23, kat.25 ve kat.39'te yer alan mühürlerde rastlamaktayız.

4.4.3.3. Yıldız

Yıldız betimi, hem aşk hem de bereket, savaş tanrıçası olan İştar'ın sembolü olarak görölmektedir. Ancak benzer figürlerin yazısız dönemde de kullanılmış olması Mezopotamya'da sıklıkla kullanılan bir sembol olduğuna işaret etmektedir. İncelediğimiz mühürlerde yıldız betimlemelerine kat.2, kat.25, kat.26, kat.28, kat.29, kat.30 kat.31, kat.32, kat.34 ve kat.39'da yer alan mühürlerde rastlamaktayız.

5.DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Katalog no 1' de (Foto.1) mührün üstünde hiyeroglif yazısı ve bir eli belinde bir eli yukarıda olan Tanrı, onun karşısında Tanrıça yer almaktadır. Tanrıçanın arkasında da başka bir figür yer almaktadır. Bunun devamında da yine aynı şekilde bir eli belinde bir eli yukarıda olan Tanrı karşısında elleri belinde bir Tanrıça ve arkasında başka bir figür bulunmaktadır. İki sahne arasında hiyeroglif yazısı dik bir şekilde yazılmıştır. Sunu sahnelerinin işlendiği frizde bulunan figürlerin kalp şeklinde gövdeleri ve çan biçimli etekleri bulunmaktadır. Tanrıların birer elleri yukarıda diğer figürlerin elleri de bellerindedir. Tanrılardan birinin elinde hilal şeklinde bir işaret bulunmaktadır. Mühür üstündeki sahneler ve yazılar silik şekilde olduğu için dönem tam olarak anlaşılmamaktadır. Ancak en yakın paralel olarak görülen mühürlerle sahne karşılaştırıldığında tahmini III. Ur dönemi olabilme ihtimali vardır (Teissier, 1984:135). Aynı zamanda analizi yapılan mührün maddesi bazalt olarak görülmüştür.

Katalog no 2' de (Foto.2) İki friz şeklinde işlenmiş olan mührün üst sırasında soldan sağa doğru yüzen balık motifleri, en alt sırada ise soldan sağa doğru koşan geyik motifleri yer almaktadır. İki friz arasında ise yıldız ve iki üçgen birleşimi şeklinde semboller bulunmaktadır. Bu tarz motifler Cemdet Nasr ve Mitanni mühürlerinde sıklıkla görülmektedir. Mühürler üzerinde balık betimlemeleri çoğu zaman su tanrısı Enki ile ilişkilendirilmektedir (Türkteki, 2022:60). Bolluk ve bereketi simgeleyen balıklar dönem dönem karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra mühürler üzerinde geyik avı sahneleri ile sıklıkla karşılaşmaktayız. Ancak incelediğimiz mühürde av sahnesinden ziyade sadece geyik betimlemesi görülmektedir. Geyikler, Mezopotamya toplumunda doğal dünyanın çeşitliliğini ve ilişkilerini yansıttığı düşünülmektedir. Mühür, üzerindeki stil ve bezeme açısından Cemdet Nasr dönemi mühürleriyle paralellik göstermekte olup muhtemelen bu döneme (MÖ 3.binyıla) tarihlendirilebilir (Teissier, 1984:295).

Katalog no 3'te (Foto.3) mührün yüzeyinde diagonal çizgiler hâkimdir. Bitkisel motifleri de temsil ediyor olabilir. Mezopotamya da en eski kullanılan motiflerden biri olarak görülmüştür. Paraleli bulunan mührün, mühürlerle bitkisel bezemelerin buğday ya da tahılla bir bağlantısı olabileceği düşünüyor buna nazaran elimizdeki mühür bitkisel bezeme bakımından Cemdet-Nasr döneminde sıklıkla görülmekte (Yücel, Ç.&

Parlıtı, 2020:35). Bu nedenle, sahne ve benzeme benzerliği sebebiyle mühür muhtemelen Cemdet Nasr dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 4'te (Foto.4) mühür üstünde tek bir sahne mevcuttur. Alt alta üç sıra halinde dörderli balık motifi bulunmaktadır. Mühürler üzerinde görülen balık motifi genellikle su tanrısı Enki-Ea ile ilişkilendiriliyor. Silindir mühürlerdeki balık imgesi sadece Ea'yı temsil etmekle kalmamış, Mezopotamya kültüründe bolluk, bereket ve hayat veren sular gibi kavramları da sembolize etmiştir. Balıklar kutsal yaratıklar olarak görülmüş ve bölgenin tarımsal ve ekonomik refahı için hayati önem taşıyan nehirler ve su yollarıyla yakından ilişkilendirilmiştir (Eisen, 1940). Balık motifi Cemdet Nasr döneminde sıklıkla karşımıza çıkan bir motiftir bu sebeple incelenen mühür, muhtemelen Cemdet Nasr dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 5'de (Foto.5) mührün bir ucu kırık olarak incelenmiştir. Sahnede, iki friz içinde diagonal bir şekilde yatay yapılmış yivler görülmektedir. Üst frizdeki yivler sola doğru yatırılmış iken alt taraftaki friz de sağa doğru yatırılmıştır. Bu tarz betimlenmiş mühürlere daha çok erken dönemlerde rastlamaktayız. Ancak yapılan incelemelerde, mührün betimlemesine göre en yakın örnekleriyle karşılaştığımızda, Cemdet Nasr dönemine tarihlenen mühürlerle benzerlik olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle mühür, muhtemelen Cemdet Nasr dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 6'de (Foto.6) üç figürden oluşan sahnede, ortada uzun etekli, iki kolunu yukarı kaldırmış ve elinde kılıca benzer bir alet tutmaktadır. Diğer iki figürde stilize işlenmiş olarak birer kolları yukarıda diğer kolları aşağı doğru bakmaktadır. Sahnede iki figür arasında ise büst görülmektedir. Mühür, mühür üzerindeki elbise kıvrımları, stilistik açıdan paraleli olan Er Hanedanlar I dönemine tarihlendirilen 102437 (Wiseman,1962: Plate 14e) numaralı silindir mühürle benzerlik göstermektedir. Her ne kadar her iki mühürde sahne farklılıkları görülse de figürler ve elbise kıvrımları stilistik olarak birbirine benzemektedir. Yapılan analiz sonucunda, maddesi kireçtaşı veya kuvarsit olarak görülmüştür. Bu verilerden yola çıkarak incelediğimiz mühür muhtemelen Er Hanedan I döneme tarihlenebilir.

Katalog no 7'de (Foto.7) mühürde her dönemde görülen hayvan sırası betimlenmiştir. Keçi olduğu anlaşılan hayvanların, başları arkadaki keçiye bakar şekilde, ayakları ince ve uzun olarak tasvirlenmiştir. Aynı zamanda mühürde ip deliği görülmektedir. Yüzeyinde mavi boya görülen mührün, yapılan analiz sonucunda

maddesi Kum taşı olarak belirlenmiştir. Er Hanedanlar, Cemdet Nasr gibi dönemlerde sıklıkla görüldüğü gibi Assur ve Babil dönemlerinde de örneklerine rastlanmıştır. İncelemeler sırasında, bulunan mühür parallerinin en benzer özelliği keçi tasvirleridir. Mühür, üzerindeki stil ve bezeme açısından Er Hanedanlar I dönemi mühürleriyle paralellik göstermekte olup muhtemelen Er Hanedanlar I dönemi bu tarihlendirilebilir.

Katalog no 8’de (Foto.8) tek frizden oluşan sahnede toplam dört figür bulunmaktadır. Arka ayakları üzerinde duran geyik, arkasında duran boynuzlu adama bakmaktadır. Önündeki aslan ise diğer bir figür olan karışık varlığa saldırmaktadır. Mücadele sahnesi olarak görülen bu betimlemede ince ayrıntıları net görünmemektedir. Buna nazaran ikonografiden yola çıkarak bezemelerin üzerindeki ince ayrıntıların net görünmemesi, paraleli bulunan mührün sahne ve stilistik özelliklerine göre muhtemelen Er Hanedanlar dönemine tarihlenebilir (Boehmer,1965).

Katalog no 9’da (Foto.9) sahnede iki tane çıplak adam bulunmaktadır. Bunlardan birisinin önünde ve arkasında, arka ayakları kalkmış ve geriye doğru bakan iki geyik, diğer adamın önünde ise arka ayağından tutarak sarkıtmakta olduğu başka bir geyik bulunmaktadır. Olasılıkla hayvanlarla mücadele ve hayvanlar hakimini anlatan bir mitolojik sahne söz konusudur. Analizi yapılan mührün maddesi kuvarsit olarak gözlemlenmiştir. Yapılan incelemeler ışığında silindir mühürlerde görülen çıplak adam betimlemeleri Akkad döneminde sıklıkla görülür (Frankfort, 1955). Ancak sahne bakımından daha çok Er Hanedanlar dönemine benzerlik göstermektedir. Bu nedenle muhtemelen mühür Er Hanedan III dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 10’da (Foto.10) sahnenin sağında hayat ağacı yer alır hayat ağacı önünde kanatlı aslan ile aslanı besleyen bir insan figürü yer almaktadır. Sahnenin diğer tarafında ise uzun saçlı, uzun sakallı ellerini ileriye doğru uzatmış insan figürleri bulunmaktadır. Giysileri uzundur ve üzerindeki çizgiler dikey bir şekilde betimlenmiştir. Hayat ağacının üstünde ise sembolik olarak yıldız verilmiştir. Hayat ağacı, dönem dönem stilize bir şekilde karşımıza çıkarak, hayatın döngüsü içerisinde ölümü ve yeniden doğuşu sembolize etmektedir. (Pizzimenti, 2018). Analizi yapılan mühür çört veya serpantin maddesinden yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda mühre yeterince benzeyen bir paraleli bulunamamıştır. Ancak en yakın kullanımları incelendiğinde kanatlı aslan betimlemesi ve hayat ağacı betimlemelerine göre Er hanedanlar dönemine ait olabilir. Ancak herhangi bir paraleli bulunamadığı için tarihlendirme yapmak pek mümkün değildir.

Katalog no 11’de (Foto.11) ortada bir hayat ağacı, ağacın iki yanında birer insan figürü ayakta tasvir edilmiştir. Figürlerin arkasında yerde başları ters bakan geyikler tasvir edilmiştir. Geyikler birbirlerine bakarak ve yatar şekilde olup ayaklar kıvrık bir şekilde betimlenmiştir. Geyiklerin üzerinde yine karışık bir hayvan motifi yer almaktadır. Mühürde üzerinde işlenmiş olan ana sahne, paraleli olan mührün sahne benzerliği olarak 572 numaralı (Teissier, 1984:280)mühürde görülmektedir. Ancak kıyafet ve figürler üzerindeki başlık benzerliği, 584 numaralı (Teissier, 1984:285) mühürle paralellik göstermektedir. 584 numaralı (Teissier, 1984:285) mühürde aynı zamanda sahneyi doldurmak amaçlı kullanılan geyiklerde paralellik göstermektedir. Bu nedenle sahne ve kıyafetlerde stilistik açıdan benzerlikleri göz önüne alınarak mühür, muhtemelen Mitanni dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 12’de (Foto.12) tek frizden oluşan kalabalık bir sahne görülmektedir. Sandalyede oturan karşılıklı iki kişi var ve aralarında hurma ağacının bir yaprak parçasını tutmaktadırlar. Soldaki kişinin arkasında 3 geyik bulunmaktadır. Birisi ayakta dururken diğer ikisi yatmış ve sırt sırta gelerek aşağıya doğru yönelerek dua eder pozisyonadadırlar. Mühürde üzerinde işlenmiş olan ana sahne, paraleli olan mührün sahne benzerliği olarak 572 numaralı (Teissier, 1984: 280) Mitanni mühürlerine ait bir sahne işlenmiştir. Bu sahnede, bir ağacın altında oturan bir kral ve yanında duran bir tanrıça tasvir edilmiştir. Mühürde, ağacın dalları arasında geyik figürleri görülmektedir. Ancak, aynı sahneyi içeren başka bir mühürde, geyikler yerine ceylan ya da antilop figürleri kullanılmıştır. Bu durum, mühürlerin farklı bölgelerde veya farklı zamanlarda üretildiğini veya hayvanların sembolik anlamlarının değiştiğini gösterebilir. Bu konu, Mitanni mühür sanatının özellikleri ve anlamları hakkında daha fazla araştırma yapılmasını gerektirmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi kireçtaşı, kuvarsit, silttaşı olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda mühür üzerinde benzer sahnelerin ve hurma dalı motifleri kullanılmış olması sebebiyle muhtemelen Mitanni dönemine MÖ 2. bin yıllarına tarihlenebilir.

Katalog no 13’de (Foto.13) boyunları birbirine dolanmış olasılıkla geyik olan iki hayvan betimlenmektedir. Hayvanların yanında uzun etekli, ellerini yukarı doğru kırarak kaldırmış bir insan figürü yer almaktadır. Yüzünün dönük olduğu yerde ise bir ağaç motifi görülmektedir. Ağacın dört dalı ve uzun gövdesi bulunmaktadır. Olasılıkla, hurma ağacı ya da hayat ağacı olarak betimlenmiştir. Mühürde, Mitanni mühürlerine özgü bir sahne betimlenmiştir. Bu sahnede, bir hayat ağacının yanında oturan bir kral ve

bir tanrıça vardır. Ağacın dalları arasında, karışık yaratıklar olarak tanımlanabilecek hayvan figürleri yer almaktadır. Hayvanlar, stilize bir şekilde işlenmiştir. Paraleli bulunan 940 numaralı (Buchanan,1966: Plate 58) mühür, incelenen mühürle aynı sahneyi ve stilizasyonu içermektedir. Bu nedenle, bu mühür de Mitanni mühürlerine ait olabilir. Bu varsayım, sahnenin özellikleri ve kıyafetlerin benzerliği ile desteklenmektedir. Bu mühür, Mitanni mühür sanatının karakteristik örneklerinden biridir. Bu nedenle, muhtemelen Mitanni dönemine MÖ 2. bin yıllarına tarihlenebilir

Katalog no 14'de (Foto.14) matkap stiliyle yapılmış bir mührün baskı yüzünde stilize edilmiş hayvan betimlemesi ve yine stilize edilmiş kanatlı cin mücadelesi görülmektedir. Aynı zamanda sahneden doldurma motifi olarak yıldız, hilal ve balık motifi yer almaktadır. Yıldız betimlemesi Tanrı Anahita, hilal betimlemesi Tanrı Sin, balık betimlemesi ise Tanrı Enki ile ilişkilendirilmiştir. Matkap stili ile yapılmış olması dönemsel olarak Mitanni mühürlerinde sıklıkla kullanılmış bir stildir. Bu nedenle benzerlik ve paralellik açısından muhtemelen Mitanni mühürlerine MÖ 2.binyıla tarihlenebilir

Katalog no 15'te (Foto.15) insan figürü ile aslan arasında adak sahnesi görülüyor. İnsan figürü ile aslanın yüzü cepheden vücutları ise profilden verilmiştir. Başında konik şeklinde başlık bulunan insan figürünün elinde kesici bir alet bulunmakta. Sahne ortasında, sunak masası (altar) bulunmaktadır. Yapılan analiz sonucu maddesi bazalt ya da kuvarsit çıkan bu mühür paralel olarak bulunan, 7\2\01 envanter numaralı (Yücel, 2020:3) mührü ile paralellik göstermektedir. İncelemeler sonucunda mührün Akkad döneminin karakteristik özelliklerini yansıttığı görülmektedir (Yücel, 2020:3). Bu verilere dayanarak incelediğimiz mühür muhtemelen Akkad dönemine tarihlenebilir

Katalog no 16'da (Foto.16) mühür eksenden delikli olarak görünmektedir. Baskı yüzünde ayağa kalkmış geyik ve kanatlı aslan betimlemelerinin başları arkaya dönük şekilde biçimlendirilmiştir. İç içe girmiş hayvan betimlemeleri erken dönemlerde karşımıza çıkmaktadır. Hayvan dövüşü ya da mücadelesi anlatılmaya çalışılmış olabilir. Yapılan incelemelere göre paraleli bulunan mührün sahne ve özellikle hayvan betimlemelerindeki benzerliğinden ötürü muhtemelen Akkad dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 17'de (Foto.17) tahtta oturan muhtemelen bir tanrı ve önünde başının üstünde bir kap tutan aracı figür onun arkasında da dua eden insan figürü görülmektedir. Eski Assur'un Taşra Üslubunda kazınmış olan mühür yüzeyi tahrip olduğu için

figürlerin yüzlerinde silinmeler mevcuttur. Tahtta oturan tanrı sakallı, kenarları belirtilmiş başlıklı ve uzun giysili olarak, elini uzatır biçimde betimlenmiştir. Figürlerin elbiseleri uzun pileli stilize edilmiştir. İncelediğimiz mühürde, muhtemelen Tanrı-Kral ile aracı tanrıça arasında bir sunu sahnesi tasvir edilmektedir. Bu mühür, sahne ve mitoloji açısından Çağatay Yücel'in makalesinde ele aldığı 16\2\08 envanter numaralı mühürle benzerlik göstermektedir (Yücel, 2020:3). Yücel'in bu mühürü Eski Assur dönemine, MÖ 2. binyıla tarihlendirdiği dikkate alındığında, incelediğimiz mühürün de aynı döneme ait olabileceği öne sürülebilir.

Katalog no 18'de (Foto.18) tek frizden oluşan tasvir alanında yer alan tek sahnede oturan bir tanrı, ona doğru yürüyen ya da tapan şahıs ve arkasında koruyucu tanrı\tanrıça yer almaktadır (Yücel, 2020:8). Oturan tanrının elinin üstünde hilal motifi görülmektedir. Mezopotamya mitolojisinde, hilal betimlemesi Tanrı Sin ile ilişkilendirilmektedir. Oturan tanrıya tapma ya da sunum sahnesi olarak betimlenmiştir. III. Ur Döneminden itibaren mühürler üzerinde görülen, oturan tanrıya tapma sahnesi, İsin Larsa, Eski Assur ve Eski Babil mühürlerinde sıklıkla konu olmuştur (Özkan, 1991:6). Yapılan incelemelere göre, figürlerin, kalın bir uçla derinlik kazandırılmaya çalışılması, kıyafetlerin uzun ve şilteli betimlenmesi, burunları üçgen, başlıkların ise yatay çizgilerle detaylandırılması muhtemelen Eski Assur döneminde Babil Taşra üslubunda işlenmiş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, mühür muhtemelen Eski Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 19'da (Foto.19) tahtta oturan figürün karşısında ayakta elinde akıtacaklı kap bulunan insan figürü yer almaktadır. Oturan kişinin başında şapka yer alıp; kişi, uzun saçlı ve sakallı, eteği yatay çizgiler halinde betimlenmiştir. Karşısındaki kişi, şapkalı, uzun saçlı ve sakallı, vücudu üçgen şeklinde eteği ise yatay çizgiler halinde betimlenmiştir. Bir elini tahta oturana uzatmış, diğer elinde ise akıtacaklı kap bulunmaktadır. Oturanın arkasında semboller ve sekiz köşeli yıldız görülmektedir. Muhtemel olarak sahne sunu sahnesi olarak betimlenmeye çalışılmıştır. Sahne içinde köşeli yıldızların bulunması doldurma motifi olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir. Al-Gailani Weer'in 1988 yılında yayımladığı mühür çizimleriyle karşılaştırıldığında, incelediğimiz mühürdeki sahnenin benzer bir kompozisyona sahip olduğu görülmektedir. Al-Gailani Weer'in yayımında benzerlik gösterdiğini belirttiğimiz mühür, Eski Babil dönemine aittir. Her iki mühürde de oturan tanrıların

ayaklarının yere değmemesi, ortak bir özelliktir. Bu nedenle, incelediğimiz mühürün de muhtemelen MÖ 2. binyıla tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Katalog no 20’de (Foto.20) yapısında Kireç taşı, kuvarsit veya opal maddesi bulunduran bu mührü işlenen sahnede sembollerden hiyeroglif yazı bulunmaktadır. Ana sahnede ayakta duran, halka biçiminde etekli, uzun saçlı bir figür elinde bir mızrak tutmakta onun hemen karşısında elinde asa bulunan uzun pileli elbiseli sakallı, kısa saçlı ve başında başlığı bulunan başka bir figür durmaktadır. Bu figürün elleri yengeç kolları şeklindedir. İncelenen mührün daha önce benzer örnekleri bulunamadığı için sahnedeki figürlerin kıyafetlerinden yola çıkarak dönemsel tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Frankfort’un 1955 yılı The Art and Architecture of the Ancient Orient yayınında ki Eski Babil dönemine tarihlenen 718 numaralı mührde figürlerin kıyafetleri stilistik açıdan benzerlik taşımaktadır. Bu incelemelere göre ele aldığımız mühür muhtemelen Eski Babil Dönemine tarihlenebilir (Frankfort, 1955).

Katalog no 21’de (Foto.21) elinde yay okunu çekmiş stilize insan figürü, önünde hurma ağacı ve hayat ağacı görülmektedir. Sahnede sembolik bir ay motifi ve insan büstü bulunmaktadır. Sahnede hurma ağaçlarının hayat ağacını yapraklarıyla okunu fırlatmakta olan insan figüründen korumaya çalışmış gibi bir anlatım görülmektedir. Hurma ağacının kökeniyle ilgili tam olarak bir bilgi olmamakla beraber Mısır etkili olma ihtimali de söz konusudur. Ancak, Geç Assur Dönemi silindir mührleri incelendiği zaman bu tarz sahnelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Paraleli bulunan mührün, sahne ve konu bakımından ortak özellikler taşımış olup bu mührler Geç Assur dönemine tarihlendirilmiştir (Teissier, 1984: 154). Bu bilgiler ışığında incelediğimiz mühür muhtemelen Geç Assur dönemine MÖ 1. bin yıllarına tarihlenebilir.

Katalog no 22’de (Foto.22) tek frizden oluşan tasvir alanında yer alan tek ana sahnede kanatlı cinler, hayat ağacı ve onun hemen üstünde güneş kursu bulunmaktadır. Antitetik duruşlu kanatlı cin figürleri sivri uzun burunludur, öne attıkları bacaklarını açıkta bırakan uzun birer manto giymiştir. Yere oturmuş şekilde betimlenen figürün el ve ayak parmakları ince uzun çizgiler halinde işlenmiştir. Sahnede güneş kursu stilize bir şekilde betimlenmiştir. Bu mühür sahne ve mitoloji olarak bulunan paralelleri ile ortak özellik taşımaktadır (Yücel, 2020:3). Turuncu bir renge sahip bu silindir mühür analiz yapıldığında maddesinin opal olduğu anlaşılmıştır. Geç Assur döneminde sıklıkla

kullanılan güneş kursu ve kanatlı cinler betimlemeleri benzerlikleri sebebiyle bu mühür, Geç Assur dönemine tarihlenebilir (Collon 2001: 166).

Katalog no 23'te (Foto.23) tek sahneden oluşan bu mühürde üç figür görülmektedir. Sahne ortasında küçük bir hayat ağacının sağında kanatlı cin solunda ise insan figürü onun hemen arkasında ise bir insan figürü görülmektedir. Karşılıklı duran insan ve kanatlı cin kollarını birbirine doğru uzatmış durumda ve kollarının üstünde ise hilal bulunmaktadır. İnsan betimlerinin ikisi uzun etekli iken kanatlı cinin eteği dizlerine kadar uzanmakta ve başında yuvarlak bir başlık takmaktadır. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt veya obsidyendir. Dua sahnesi veya adak adama sahnesi her dönemde karşılaştığımız sahnelerdendir. Paraleli bulunan mührün, ana konu olarak benzerlik göstermesi dışında her iki mühürde kanatlı cinin ve hayat ağacının bulunması da ortak özelliklerdendir. Paraleli olarak bulunan mühür Geç Assur dönemine tarihlenmiştir. Bu sebeple incelediğimiz mühür muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 24'te (Foto.24) siyah renkli taştan yapılan silindir mühür üzerinde en yukarıda güneş kursu, bu güneş kursunun altında biri insan diğeri kanatlı cin olmak üzere iki figür sanki alttan güneş kursunu destekler biçimde tasvir edilmiştir. Bu insan figürünün arkasında bir kanatlı cin yer almaktadır. Kanatlı cin ve güneş kursu Geç Assur döneminde sıklıkla kullanılan sahnedir. Kanatlı cinin elinde bulundurduğu aslan başı da Assur özelliklerindendir (Herbort, 1992: Tafel4,3). Ele alınan mührü, paraleli ile karşılaştırdığımızda sahnenin ortak özellikte olup kıyafet bakımından da stilize olarak aynı işlenmesi gibi benzerlikler görülmüştür. Kanatlı peri kıyafeti (Herbort, 1992: Tafel4,3) tam olarak belirgin olmamasıyla beraber en yakın örnekleri üzerindeki kanatlı cin ve güneş kursundan yola çıkılarak muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 25'te (Foto.25) mühür üstünde, kanatlı figür ve kanatlı hayvan betimlemesi vardır. Sahne, buğday başağı ile sınırlandırılmış olup doldurma motifleri olarak yıldız ve hilal görülmektedir. Kanatlı insan- kanatlı hayvan mücadelesi ya da koşturma olarak betimlenmiştir. Bu tarz sahneler Assur mitolojisinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Teissier, 1984: 150). Ele alınan mühür, paralelleri ile karşılaştırıldığında hem sahne bakımından hem de figürlerin stilistik işleniş bakımından benzerlik görülmesiyle, sahnelerde koşturmaca işlenmiş olması da başka bir ortak özelliktir.

Bulunan mühür paralelleri Geç Assur dönemine tarihlenmiştir. Bu nedenle incelenen mühür muhtemelen olarak Geç Assur dönemine tarihlenebilir (Teissier, 1984: 151).

Katalog no 26’da (Foto.26) mühür üstüne işlenmiş kalabalık bir sahne görülür. Sahnede, sandalye biçimli bir oturakta oturan bir tanrı figürü onun karşısında da başka bir figür ayakta uzun elbiseli olup kolları yukarıda bir figür bulunmaktadır. İki figür arasında libasyon kabı görülmektedir. Muhtemelen bir sunu ya da bir dua sahnesi işlenmiştir. Sahnede doldurma motifleri olarak bitkisel motifler ve yıldız motifi görülmektedir. Yıldız sembolü, hem aşk hem de bereket, savaş tanrıçası olan İştar’ın sembolü olarak görülmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt ya da obsidyendir. Mühürler üzerinde dua sahnesi Geç Assur döneminin önemli konularından biridir. Ele alınan mühür ile paralel olarak bulunan mühürlerde, aynı sahne işlenmiş olması kıyafetlerin stilistik özellikleriyle Geç Assur döneminin özeliklerini taşımaktadır. Bu nedenle mühür, muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 27’de (Foto.27) birbirine sırtını dönmüş kanatlı insan figürleri bulunmaktadır. Her biri başlarının hizasında güneş kursu onun da altında aēaca benzer ve dallara benzer çıkıntı ince yapılmış muhtemelen hayat aēacı bulunmaktadır. Öte yandan Hayat aēacı temel olarak, taş kaide üzerinde duran ve palmet, am kozalakları veya nar ile saçaklı yatay veya kesişen çizgiler aēıyla çevrili bir palmet tacının bulunduēu bir gövde olarak betimlenmektedir (Kavak, 2020b: 140). İncelediēimiz mühürde ise hayat aēacı daha stilize ve daha basit bir şekilde betimlenmiştir. Muhtemelen dua sahnesi işlenmeye çalışılmıştır. Mühürler üzerinde görülen dua sahneleri bireylerin tanrılara olan baēlılıklarını ifade etmeleri ve onların iyiliēini ya da korumasını istemeleri için bir araç saēlamaktadır. Ancak ince detayların net olarak anlaşılmaması nedeniyle tam anlamıyla yorumlanamamaktadır. Mühürde, Güneş kursunun betimlenmesi ve dua sahneleri Geç Assur döneminde sıklıkla görülmektedir. Paraleli bulunan mühürde, hayat aēacı önünde dua sahnesi görülmesi sahne benzerliēi görülmekte. Ancak karşılaştırılan mühürler üzerinde ki kıyafet betimlemelerine bakıldıēında kanatlı cinlerin kıyafet farklılıēı bulunması ile birlikte bu mühürde Geç Assur dönemine tarihlenmiştir. Bu nedenle muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 28’de (Foto.28) sahnede bir bacaēı açıkta bırakan elbise ile Tanrı şamaş olduēu tahmin edilen tanrı figürü bulunmaktadır. Karşısındaki kişi muhtemelen güneş tanrısına tapmaktadır. Aralarında bulunan bir altar (sunak) var ve altarın üzerinden de ışınlar çıkmaktadır. Tanrı ve altar arasında, tanrının başi hizasında görülen

bir yıldız doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Muhtemelen dua ya da tapınma sahnesi olarak betimlenmeye çalışılmıştır. Tanrı Şamaş, Assur ve Babil'in önemli bir tanrısı olarak görülmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi, bazalt olarak belirlenmiştir. Mühür üstünde betimlenen sahneler Assur döneminin sıklıkla kullandığı sahnelerdir. Paraleli bulunan mühür karşılaştırıldığında Tanrı betimlemeleri sahne olarak benzerlik göstermekle beraber kanatlı cinlerin stilistik kıyafetle benzerlikleri ortak benzerliktir. Bu nedenle betimlenen sahneye göre muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 29'da (Foto.29) mühür üzerinde solda bir insan figürü elleri ince ve uzun olarak betimlenmiş, karşısında bir boynuzlu geyik tasviri bulunmaktadır. Geyiğin üzerinde yıldız doldurma motifi mevcuttur. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt olarak belirlenmiştir. Sahnede hayvanlar hâkimi betimine yer verilmiştir. Mezopotamya sanatında MÖ III. binyıldan itibaren hayvanlar hakimi betimi işlenmiştir. Mezopotamya sanatının yanı sıra Geç Hitit ve Urartu sanatında da bu betim karşımıza çıkmaktadır (Kaçmaz Levent, 2023: 223). Ele alınan mührün, paralel mühürlerinde de görülen figürlerin dış konturları daha çok belirgin bir halde betimlenmesi ortak özellikleridir. Bulunan paralel mühür Geç Assur dönemine tarihlenmiştir. Bu nedenle betimlenen sahneye göre muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 30'da (Foto.30) karışık hayvan sırası betimlenmiştir. Kuş biçimli, kuş ayaklı, kanatlı ve kuyruğunu göstermiş. Kanatları açık durumda kafası ise insan şeklindedir. Üzerinde yıldız ve ay doldurma motifleri bulunmaktadır. Analizi yapılan mühür maddesi diyabaz veya opal olarak belirlenmiştir. Birçok dönemde hayvan sıraları örnekleriyle karşılaşmaktayız. Araştırmacılar bu hayvan motiflerinin dini sembolizm, mitolojik hikaye anlatımı ve siyasi propaganda gibi çeşitli amaçlara hizmet ettiğine inanmaktadır. Verilen bilgilere göre, silindir mühürlerde hayvan sıralarının tasviri her dönemde rastlanılır ancak en yaygın olarak Mezopotamya'da yaklaşık MÖ 2600'den MÖ 2350'ye kadar süren Erken Hanedan döneminde görülmüştür. Bu dönem Cemdet-Nasr dönemini takip eder ve Akad İmparatorluğu'ndan önce gelir (Collon,2001: 57) Ancak bu mühür üzerindeki karışık hayvan sıraları net olarak anlaşılmadığı için elde olan kanat benzerliklerine göre muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 31'de (Foto.31) sahnede dizleri üstüne çökmüş bir adam, hayvan gövdeli, sakallı insan başlı, kanatlı karışık varlığa elindeki yayıyla ok atamak için sadagından ok atarken betimlenmiştir. Sahnede aynı zamanda doldurma motifleri olarak yıldız ve hilal tasvir edilmiştir. Mühür üzerinde betimlenen sahne av sahnesi olup Geç

Assur döneminde sıklıkla görülen sahnelerdendir. Analizi yapılan mührün maddesi kuvarsit veya opal görülmüştür. Sahnede figürlerin başlarına taktıkları başlık ve kıyafetleri, mührün paralelleri ile ortak özellik göstermekte (Teissier, 1984:175). Ancak mührün paralelleri ile en önemli ortak özellikleri aynı sahne işlenmiş olması gözlemlenmiştir. Bütün bu incelemeler ışığında da mühür MÖ 1.bin yıllarına Geç Assur dönemine tarihlenebilir. Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 32’de (Foto.32) mühür üzerinde geyik avı sahnesi görülmektedir. Sahnede, kısa etekli insan figürü, kafası dönük geyiğe ok atarken betimlenmiştir. Aynı zamanda sahnede yıldız ve bitkisel doldurma motifleri de görülmektedir. Hayvan avı sahnesi stil ve sahne olarak birçok dönemde karşımıza çıkmaktadır. Aynı sahnede betimlenmiş olan avcı figürü çeşitli Assur mühürlerinde işlenmiş olanlarla benzerlik göstermektedir (Collon 2001: pl. II/14-26). Bu benzerlikler arasında avcının bir dizi üzerine çökmüş olması, kıyafeti, avlanmada ok ve yayın kullanılmış olması yer almaktadır. Ok ve yay ile mitolojik yaratık av sahnelerinin MÖ 9. ve 7. yüzyıllarda işlenen yaygın konulardan biri olduğu da ifade edilmiştir (Teissier 1984:150-151). İncelemelere göre, olasılıkla elimizdeki mührü ok atma sahnesi, insan figürü üstündeki kıyafet ve başında ki başlığıyla paralel mühürlerde ki benzerlikleri belirleyici rol oynamıştır. Her ne kadar avlanan hayvan betimlemesi değişiklik göstermiş olsa da av sahnesi ortak benzerlik olarak belirlenmiştir. Bu nedenle MÖ 1.binyıla, Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 33’te (Foto.33) sahnede saç, sakal ve giysileri ile Geç Assur stilinde betimlenmiş bir insan figürü bulunmaktadır. Bir eli önde diğerini kaldırmış durumda önünde üç ayaklı bir sehpa ve üzerinde uç kısmı hilal biçiminde bir nesne görülmektedir. Karşısında ise insan başlı, hayvan gövdeli, kuş kanatlı karışık varlık bulunmaktadır. Dua sahnesi ya da adak sahnesi işlenmeye çalışılmış gibi. Assur döneminde görülen mühürler üzerinde sıklıkla karşılaşılan sahnelerdendir (Herbordt,1992:Tafel 4). Karşılaştırılan her iki mührü göre, paraleli bulunan mühür de figürler oturuyor olarak betimlenmiş olsa da, ince hatların detaylı verilmesi önemli bir benzerliktir. Bu nedenle, hem sahne hem de stil olarak benzerlikleri sebebiyle muhtemelen MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 34'te (Foto.34) bir dua ya da adak sahnesi olarak betimlenmiştir. Eksenden deliği bulunan mührün baskı yüzünde ortada büyük bir sunu kabı her iki yanında da birbirine bakar şekilde kanatlı keçiler yer almaktadır. Kanatlı keçinin bir tanesinin arkasında saçını arkadan toplamış, etekli bir insan figürü yer almaktadır. Analizi yapılan mührün maddesi bakır veya opal olarak görülmüştür. Sahne ve teknik olarak muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 35'te (Foto.35) diğer mühürlere göre şeffaf görünümüne sahiptir. Sahnede sakallı, bir ayağı önde ve öndeki bacağı uzun elbisesinden açık kalacak şekilde bir insan figürü görülmektedir. Bir elini yukarı kaldırmış elinde bir obje tutuyor gibi durmakta, diğer elinde ise önde bulunan deve kuşunun arka ayağını tutarken betimlenmiştir. Sahnede birden fazla deve kuşu betimlemesi bulunmaktadır lakin insan figürünün tuttuğu deve kuşu daha büyük betimlenmiştir. Analizi yapılan mührün maddesi bor minerali veya opal olarak belirlenmiştir. Stil olarak mührün tamamında matkap stili kullanılmıştır. Keskin hatları belirginleştirilerek, bölge bölge kullanılmış olduğu düşünülüyor. Sahnede anlatılmak istenen konu olasılıkla hayvan avı ya da bir adak sahnesi olarak betimlenmeye çalışılmış. Geç Assur döneminde, sıklıkla yapılan hayvan avı sahnelerinde deve kuşu betimlemeleriyle karşılaşmaktayız (Öz, 2016:146). Paralelleri bulunan mühürlerde deve kuşlarının betimlenme şekli, sahnede ki figürün kıyafeti ve sakallı olması gibi ince konturların detaylanması ortak benzerliklerdendir. Buna nazaran incelemelere göre sahne ve teknik benzerliğe göre mühür olasılıkla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 36'da (Foto.36) tek sahneden oluşan mühür baskısının ortasında yukarıdan aşağıya doğru çivi yazısı olabilme ihtimaline karşılık semboller bulunmaktadır. Ana sahnede ise karşılıklı duran iki erkek figürü, dua eder ya da sunu yapar pozisyonda elleri havaya kalkık bir şekilde betimlenmiştir. Figürlerin ortasında altar bulunmakta ve her iki figürün elinin üzerinde t motifi görülmektedir. Sağdaki figür bir ayağını yüksek zemin üzerinde koymuş bir bacağı açık durumda diğer figür elinde topuza benzer bir şey tutmaktadır. Muhtemelen sunu sahnesi yapılan mührün analizinde maddesini kuvars olarak tespit edilmiştir. Mührün ana sahnesi, genellikle Assur veya Babil döneminde sıklıkla görülen sahnelere benzetilmektedir. Ele alınan mühür ile paralel olarak belirlenen mührün, figürler üstünde ki betimlenen kıyafetleri stilistik açıdan benzememektedir. Ancak konu ve sahne işleyişi benzerlik göstermektedir. Mührün sahnesinin benzerliğine göre olasılıkla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Katalog no 37’de (Foto.37) baskı yüzünde dans eden kanatlı hayvan betimlemeleri görülmektedir. Karşılıklı iki kanatlı keçiden oluşan sahnede keçilerin kafası geriye doğru bakmaktadır. Uzuvarları stilize yapılmış olan keçilerin aynı zamanda kanatları da stilize yapılmış ve çizgi çizgidir. Yapılan incelemelere göre stilize edilmiş hayvan betimlemeleri Assur ve Babil dönemlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Buna göre mühür üzerinde yer alan bezeme açısından muhtemelen 1.bin yılına tarihlenebilir.

Katalog no 38’de (Foto.38) mühür üstünde ip deliği bulunmaktadır. Sahnede iki insan figürü ve bir keçi ya da geyik görülmektedir. Karşılıklı duran iki insan figürünün ortasında geometrik şekillerden oluşan bir hayat ağacı bulunmaktadır. Figürlerde, uçları halka desenli ve çan biçimli etekler görülmektedir. Elleri kısaç şeklinde betimlenen figürlerin ellerinde biri de yukarı doğrudur. Olasılıkla sunu sahnesi betimlenmek istenmiştir. İncelenen diğer mühürlere göre mühür maddesi daha farklı görünmesine nazaran yapılan analizde mührün maddesi kuvarsit olarak görülmüştür. İncelemelere göre mührün şimdilik paraleli bulunamamıştır. Bu nedenle muhtemel de olsa tarihlendirme yapmak pek mümkün değildir.

Katalog no 39’da (Foto.39) sol yandan yukarıdan aşağıya doğru yazılan semboller bulunmaktadır. Bu semboller bir yazıyı anlatabileceği gibi sadece dönemin yansıttığı doldurma motifler olmalıdır. Ana sahnede ise hilal şeklinde ay, ayağa kalkmış kanatlı hayvan ve hemen karşısında bir insan veya tanrı figürü yer almaktadır. Boş alana yıldız motifi işlenmiştir. İnsan figürünün elleri ayağa kalkmış hayvan betimi ile birleşmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt olarak görülmektedir buna nazaran mühür üstünde bulunan sembollerin neyi temsil ettiği anlaşılmaması üzerine mühür üstündeki sahne esas alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Tam olarak paraleli bulunamamış olmasına rağmen sahne özelliklerine bakıldığı zaman MÖ 2. bin yılları İsin-Larsa dönemine ait olmalıdır.

Katalog no 40’ta (Foto.40) form olarak incelenen diğer silindir mühürlerinden farklı görülmektedir. Üstü tutamaklı- delikli silindir mühür olarak da geçen bu mühür iç içe geçmiş yuvarlak çizgilerden ortadan kesilmiş olarak betimlenmiştir. Bu mühür formu daha önce çok fazla örnekleri görülmemesine rağmen bu form Uruk dönemi ve Cemdet Nasr döneminde benzer örneklerine rastlanmıştır. Arada iki tane buğday başağı görülmektedir. Mühür incelediğinde gözle görülen metal alaşımlar göze çarpmaktadır. En yakın betimlemelerine göre mühür formu ve bezemeleri göz önünde

bulundurduğumuzda çok fazla örneklerine rastlanmamaktadır. Bu nedenle dönemsel tarihlendirme yapılması çok sağlıklı olmamaktadır. İncelediğimiz mühür, bezeme açısından Levant bölgesi mühürleriyle benzerlik göstermektedir. Levant bölgesi mühürleri, genellikle MÖ 3. binyıla tarihlendirilmektedir (Teissier, 1984: 306). Bu bağlamda, incelediğimiz mührün de MÖ 3. binyılda yapılmış olması olasıdır.

Katalog no 41’de (Foto.41) ip deliği bulunan mührün, baskı sahnesinde hayvan motifleri ve çeşitli bezeme motifleri bulunmaktadır. Bu motifler ikişer sıra halinde arka arkaya oturmuş ters düz olarak betimlenmiştir. Figürlerin tamamı kollarını kaldırır vaziyette sanki ördek veya su kuşları betimlemeleri olma ihtimali vardır. Tam olarak sahne anlaşılmamasına dayanarak daha önce Suriye dönemi mühürleri ile karşılaştırıldığında sahne olarak benzerlik göstermektedir. Teissier’in 1984 yılında yayımladığı çalışmada, Suriye dönemine ait olduğu belirtilen 298 ve 300 numaralı mühürler, incelediğimiz mühürle sahne ve ikonografi açısından benzerlik taşımaktadır. Bu mühürlerde, ortak bir tema olarak sunu sahnesi işlenmiştir. Bu karşılaştırmaya dayanarak, incelediğimiz mührün de Suriye dönemiyle aynı zamana, yani MÖ 3. binyıla denk geldiği öne sürülebilir.

Katalog no 42’de (Foto.42) stilize bir şekilde ters düz olarak işlenmiş insan figürleri görülmektedir. Kazıma tekniği kullanılmış olan mühürler üzerinde bezemelerin detayları anlaşılamasa da daha çok düz ve yatay çizgilerin birleşimi gibi görünmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi diyabaz olarak görülüyor. Mühür üstündeki sahne kazıma tekniği ile yapılmış bu sebeple tam anlaşılmaması nedeniyle net bir dönem aralığına tarihlenememektedir. Ancak benzer özellikler taşıyan mühre göre Levant bölgesi mühürlerine benzetilebilir.

Katalog no 43’te (Foto.43) mührün baskı yüzünde sahne kalabalık olarak işlenmiş. Üç hayvanın çektiği arabanın üstündeki insan figürü bir eliyle dizginleri tutarken diğer eliyle de hayvanları kırbaçlamaktadır. Arabanın arkasında, elinde yay tutan başka bir insan figürü muhtemelen arabayla kaçmakta olan kişiye ok atmaktadır. Onun arkasında bir elinde ok tutan insan figürü daha betimlenmiştir. Ancak bu adamın gövdesinin alt kısmı sanki bir nesnenin içinde gibidir. Arabayı çekenin hemen önünde tam anlaşılmamakla beraber hayvanlar hâkimi de görülmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt veya obsidyen olarak belirlenmiştir. Bu tarz sahneler genellikle paralel olarak Suriye mühürlerinde görülür. İnsan figürlerindeki yüzü çok

anlaşılmamakla beraber araba sahnelerindeki benzerliğinden dolayı muhtemelen Suriye mhrlerine tarihlenebilir.

6.SONUÇ

Mardin Arkeoloji Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen silindir mühürler üzerinde yapılan bu çalışmada malzemenin kataloğu oluşturulmuş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. İncelenen mühür formları silindir mühür olup sahne bakımından farklı konular işlenmiştir. Her mühürde betimlenen sahnelerin ve motiflerin ikonografik analizleri yapıp, diğer yayınlardaki eserlerle de karşılaştırması yapılmıştır. İncelediğimiz mühürler Erhanedanlar Döneminden Geç Assur Dönemine kadar geniş bir dönem aralığını kapsar.

Silindir mühürler, tabletler, kil zarflarının geniş alanlarını ve kap, kavanoz, kapı gibi geniş alanları mühürlemek için daha yaygın kullanılmıştır. Silindir mühürlerin kullanımı ticaretin gelişmesi ve artması doğrultusunda etki alanını genişleterek kil üzerine yazılan çivi yazılı tabletlerin, alfabetik yazıyla diğer malzemelerin üzerine yazılmasına kadar 3000 yıldan fazla bir süre devam etmiştir.

Mezopotamya'da MÖ 3500 yılından itibaren kullanıldığı düşünülen silindir mühürler Assur ticaret kolonileri zamanında Anadolu'ya gelmiştir. Elimizde bulunan 43 adet mührün tamamı Mezopotamya kökenlidir.

Mezopotamya bölgesindeki Silindir Mühürler, genellikle taştan yapılmış olup tezde yer alan mühürler bazalt, kireçtaşı, diyabaz\gastro, kuvarsit, kuvars, serpantin, bakır, bor minerali, kum vs. gibi taşlardan elde edilmiştir. Teknik olarak kazıma, linear ve delgi tekniği kullanılmıştır. Her iki tekniğin bir arada kullanıldığı mühürler çoğunluğu oluşturur. İnce, sivri uçlu kalem türü aletlerle yapılan linear teknik, kanat telekleri boyun yelelerinde, delgi tekniği ya da matkap stili ise figürlerin gövdelerinde sağrı ve göğüs kısımlarında göz gibi yüz ayrıntılarında işlenmiştir (Kaçmaz Levent, 2007:45). İncelenen mühürlerde Mardin Müzesindeki 43 adet mühür içerisinde 8 adet (3, 4, 5, 14, 18, 20, 21, 38, katalog nolu mühürlerde) kazıma stili, 10 adet (9, 10, 15, 16, 17, 29, 30, 32, 34, 36 katalog nolu mühürlerde) linear stili, 1 adet (14 katalog nolu) matkap stili, 15 adet mühürde ise hem kazıma hem de delgi tekniği (2, 6, 7, 8, 11, 13, 19, 24, 25, 26, 28, 33, 35, 39, 43 katalog nolu mühürlerde) görülmektedir.

Bezeme olarak balık, geyik, aslan, deve kuşu ve keçi\dağ keçisi, mitolojik yaratıklar (Kanatlı-cin, kanatlı at, kanatlı keçi, kanatlı aslan), rozet, yıldız, hilal bazen de hayvan ve mitolojik yaratıkla beraber hayat ağacı bezemesi işlenmiştir. Mitolojik

yaratıklar farklı dönemlerde hemen hemen tüm uygarlıklarda görülmüştür. Assur'da da pek çok örneğini gördüğümüz mitolojik yaratıklara, mühürler üzerinde MÖ 3.binyıllarından itibaren rastlamak mümkündür (Frankfort, 1939: pl XXXVC). İncelediğimiz mühürlerde balık bezemesi 3 adet (2, 4 ve 14 katalog nolu mühürlerde) mühürde, geyik bezeme 8 adet (2, 8, 9, 11, 12, 16, 29 ve 32 katalog nolu mühürlerde) mühürde, aslan\kanatlı aslan bezeme 4 adet (8, 10, 15 ve 16 katalog nolu mühürlerde) mühürde, deve kuşu bezemesi 1 adet (35 katalog nolu mühürde) mühürde, keçi\dağ keçisi bezemesinde ise 3 adet (7, 34 ve 37 katalog nolu mühürlerde) mühürde karşımıza çıkmaktadır. Doldurma motif olarak alt başlık altında incelediğimiz yıldız motifi, 10 adet (2, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 34 ve 39 katalog nolu mühürlerde) mühür üzerinde, hilal motifi ise 6 adet (14, 18, 22, 23, 25 ve 39 katalog nolu mühürlerde) mühür üzerinde kullanılmıştır. Mitolojik yaratık olarak adlandırdığımız kanatlı cin ise 7 adet (14, 22, 23, 24, 25, 27 ve 28 katalog nolu mühürlerde) mühür üzerinde yer almıştır. Son olarak hayat ağacı ise 8 adet (10, 11, 13, 21, 23, 24, 20? ve 27 katalog nolu) mühür üzerinde görülmüştür.

Mardin Arkeoloji Müzesine, satın alma yoluyla ele geçmiş 43 adet mührün tarihlendirilmesi döneminin benzer diğer mühürlerinden form, figürlerin işleniş tekniği ve bezeme yönünden karşılaştırmalar yapılarak verilmiştir.. Ancak söz konusu eserler satın alma yoluyla geldikleri için kesin tarihlendirmeler mümkün olmamıştır. Ele alınan mühürlerde 6 nolu katalogta, 8 nolu katalogta, 7 nolu katalogta ve 9 nolu katalogta bulunan mühürler muhtemel olarak Er Hanedanlar I dönemine tarihlendirilmiştir. 39 nolu katalogta bulunan mühür muhtemel olarak İsin Larsa dönemine tarihlendirilmiştir. 19 nolu katalogta ve 20 nolu katalogta bulunan mühürler muhtemel olarak Eski Babil dönemine tarihlendirilmiştir. 17 nolu katalogta ve 18 nolu katalogta bulunan mühürler muhtemel olarak Eski Assur dönemine tarihlendirilmiştir. 2 nolu katalogta, 3 nolu katalogta, 4 nolu katalogta ve 5 nolu katalogta bulunan mühürler muhtemel olarak Cemdet Nasr dönemine tarihlendirilmiştir. 11 nolu katalogta, 12 nolu katalogta, 13 nolu katalogta ve 14 nolu katalogta bulunan mühürler muhtemel olarak Mitanni dönemine tarihlendirilmiştir. 41 nolu katalogta ve 43 nolu katalogta bulunan mühürler muhtemel olarak Suriye bölgesi mühürlerine tarihlendirilmiştir. 40 nolu katalogta ve 42 nolu katalogta bulunan mühürler muhtemel olarak Levant bölgesi mühürlerine tarihlendirilmiştir. 15 nolu katalogta ve 16 nolu katalogta bulunan mühürler muhtemel olarak Akkad dönemine tarihlendirilmiştir. Mühürlerde dönemsel tarihlendirme bakımından en çok Geç Assur dönemi özellikleri taşıyan mühürler

görülmüştür. 21 nolu katalogta, 22 nolu katalogta, 23 nolu katalogta, 24 nolu katalogta, 25 nolu katalogta, 26 nolu katalogta, 27 nolu katalogta, 28 nolu katalogta, 29 nolu katalogta, 30 nolu katalogta, 31 nolu katalogta, 32 nolu katalogta, 33 nolu katalogta, 34 nolu katalogta, 35 nolu katalogta ve 36 nolu katalogta bulunan mühürler olasılıkla Geç Assur dönemine tarihlendirilmiştir. Son olarak yapılan incelemelere göre elimizde bulunan 10 nolu katalog, 37 nolu katalog ve 38 nolu katalogta bulunan mühürlerin paralelleri bulunamadığı için muhtemel bir tarihlendirme yapılmamıştır.

KATALOG

Katalog (K) No: 1

Resim no: 1

Müze envanter no : 2744

Analiz no.: 26

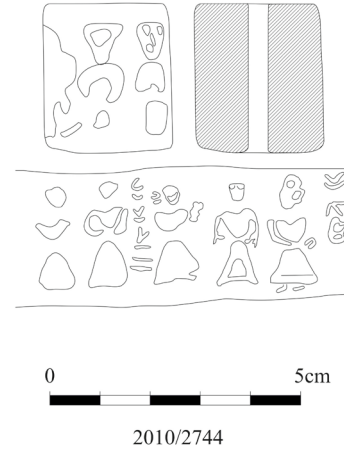
Cinsi : Bazalt

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,7 cm

Gövde ç.: 2,4 cm

Delik ç.: 0,5 cm

Dönemi: III. Ur dönemi

Tanımı : Mührün üstünde hiyeroglif yazısı ve bir eli belinde bir eli yukarıda olan Tanrı, onun karşısında aracı Tanrıça yer almaktadır. Aracı Tanrıçanın arkasında da başka bir figür yer almaktadır. Bunun devamında da yine aynı şekilde bir eli belinde bir eli yukarıda olan Tanrı karşısında elleri belinde bir aracı Tanrıça ve arkasında başka bir figür bulunmaktadır. İki sahne arasında hiyeroglif yazısı dik bir şekilde yazılmıştır. Sunu sahnelerinin işlendiği frizde bulunan figürlerin kalp şeklinde gövdeleri ve çan biçimli etekleri bulunmaktadır. Tanrıların birer elleri yukarıda diğer figürlerin elleri de bellerindedir. Tanrılardan birinin elinde hilal şeklinde bir işaret bulunmaktadır. Mühür üstündeki sahneler ve yazılar silik şekilde olduğu için dönem tam olarak anlaşılmamaktadır. Ancak en yakın paralel olarak görülen mühürlerle sahne karşılaştırıldığında tahmini III. Ur dönemi olabilme ihtimali vardır (Teissier, 1984:135). Aynı zamanda analizi yapılan mührün maddesi bazalt olarak görülmüştür. Bütün bu değerlendirmeler ışığında mühür üstünde iyi bir inceleme yapılamaması sebebiyle de mührün sahte olabileceği de düşünülmüştür.

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California., s.135. (90 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Si	Ca	LE
#26C	2744	1,9	40	56

Katalog (K) No : 2

Resim no.: 2

Müze envanter no : 2709

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :??????

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,1 cm

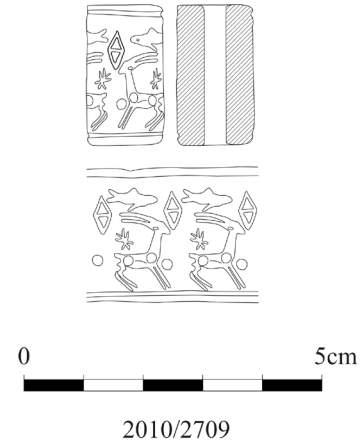
Sahne uzunluğu: 1,7 cm

Gövde ç.: 1,7 cm

Dönemi: Cemdet Nasr

Tanımı : İki friz şeklinde işlenmiş olan mührün üst sırasında soldan sağa doğru yüzen balık motifleri, en alt sırada ise soldan sağa doğru koşan Dağ keçisi motifleri yer almaktadır. İki friz arasında ise yıldız ve iki üçgen birleşimi şeklinde semboller bulunmaktadır. Bu tarz motifler Cemdet Nasr ve Mitanni mühürlerinde sıklıkla görülmektedir. Mühürler üzerinde balık betimlemeleri çoğu zaman su tanrısı Enki ile ilişkilendirilmektedir (Türkteki, 2022:60). Bolluk ve bereketi de simgeleyen balıklar dönem dönem karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra mühürler üzerinde dağ keçisi avı sahneleri ile sıklıkla karşılaşmaktayız. Ancak incelediğimiz mühürde av sahnesinden ziyade sadece dağ keçisi betimlemesi görülmektedir. dağ keçileri, Mezopotamya toplumunda doğal dünyanın çeşitliliğini ve ilişkilerini yansıttığı düşünülmektedir. Paraleli bulunan mühür de görülen sahne ile ele alınan mührün sahneyle, konu bakımından aynı özellikler taşıdığı görülüyor. Mühür, üzerindeki stil ve bezeme açısından Cemdet Nasr dönemi mühürleriyle paralellik göstermekte olup muhtemelen bu döneme (MÖ 3.binyıla) tarihlendirilebilir. (Teissier, 1984:295).

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California., s.295 (632 numaralı mühür)

Katalog (K) No : 3

Resim no: 3

Müze envanter no : 2710

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi : ??????

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,5 cm

Çap.: 1,4 cm

Delik ç.: 0,5 cm

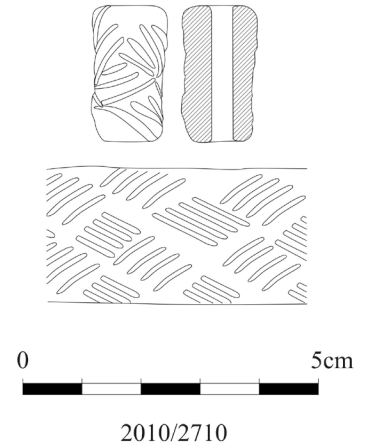
Dönemi: Cemdet Nasr

Tanımı : Mührün yüzeyinde diagonal çizgiler hâkimdir. Bitkisel motifleri de temsil ediyor olabilir. Mezopotamyada en eski kullanılan motiflerden biri olarak görülmüştür. Paraleli bulunan mührün, mühürlerle bitkisel bezemelerin buğday ya da tahılla bir bağlantısı olabileceği düşünülüyor buna nazaran elimizdeki mühür bitkisel bezeme bakımından Cemdet-Nasr döneminde sıklıkla görülmekte (Yücel, Ç.& Parlıtı, 2020:35). Bu nedenle, sahne ve benzeme benzerliği sebebiyle mühür muhtemelen Cemdet Nasr dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Frankfort, H., 1955, *Stratified Cylinder Seals from the Diyala Region*, Chicago University Press, Plate 8. (57 numaralı mühür)

Von der Osten, H.H. (1934. *Ancient Oriental Seals in the Collection of mr. Edward T. Newell. OIP, XXII*. Chicago, plate I.

Yücel, Ç.& Parlıtı, U., 2020, Diyarbakır Müzesi'nden Bir Grup Silindir Mühür, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 32-56. (12/246/77 numaralı mühür)

Katalog (K) No: 4

Resim no: 4

Müze envanter no : 2760

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 1,4 cm

Çap: 1,1 cm

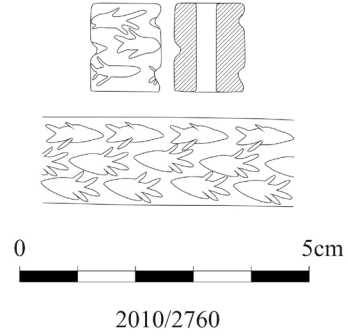
Delik ç.: 0,4 cm

Dönemi: Cemdet Nasr dönemi

Tanımı: Mühür üstünde tek bir sahne mevcuttur. Alt alta üç sıra halinde dörderli balık sahnesi bulunmaktadır. Mühürler üzerinde görülen balık motifi genellikle su tanrısı Enki ile ilişkilendiriliyor. Silindir mühürlerdeki balık imgesi sadece Ea'yı temsil etmekle kalmamış, Mezopotamya kültüründe bolluk, bereket ve hayat veren sular gibi kavramları da sembolize etmiştir (Eisen, 1940:). Balıklar kutsal yaratıklar olarak görülmüş ve bölgenin tarımsal ve ekonomik refahı için hayati önem taşıyan nehirler ve su yollarıyla yakından ilişkilendirilmiştir. (Eisen, 1940:). Balık motifi Cemdet Nasr döneminde sıklıkla karşımıza çıkan bir motiftir bu sebeple incelenen mühür, muhtemelen Cemdet Nasr dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Frankfort, H., 1955, Stratified Cylinder Seals from the Diyala Region, Chicago University Press. Plate 18. (180 numaralı mühür)

Eisen, G.A., 1940, Ancient Oriental Cylinder and Othet Seals With a description of the Collection of Mrs. William H. Moore, Chicago University Press.: Plate 1, (8 numaralı mühür)

Katalog (K) No: 5

Resim no: 5

Müze envanter no : 6840

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Eserin adı : Silindir mühür

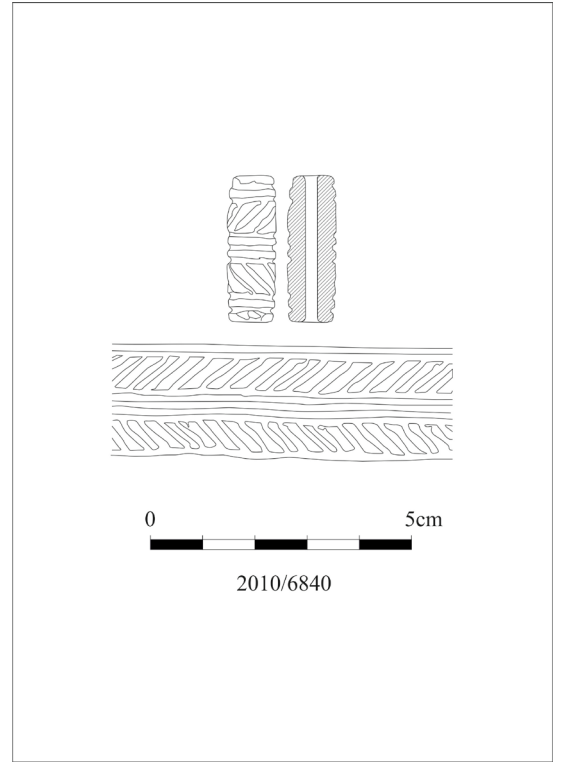
Cinsi :???

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,7 cm

Gövde ç.: 0,9 cm

Dönemi: Cemdet Nasr dönemi

Tanımı : Mührün bir ucu kırık olarak incelenmiştir. Sahnede, iki friz içinde diagonal bir şekilde yatay yapılmış yivler görülmektedir. Üst frizdeki yivler sola doğru yatırılmış iken alt taraftaki friz de sağa doğru yatırılmıştır. Bu tarz betimlenmiş mühürlere daha çok erken dönemlerde rastlamaktayız. Ancak yapılan incelemelerde, mührün betimlemesine göre en yakın örnekleriyle karşılaştırdığımızda, Cemdet Nasr dönemine tarihlenen mühürlerle benzerlik olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle mühür, muhtemelen Cemdet Nasr dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Wiseman, D.J., 1962, Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum: Cylinder Seals I: Uruk - Early Dynastic Periods, British Museum Publications, Plate 11. (128558 c numaralı mühür)

Teissier, 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.125. (27 ve 28 numaralı mühür)

Katalog (K) No: 6

Resim no : 6

Müze envanter no : 2702

Analiz no. : 24

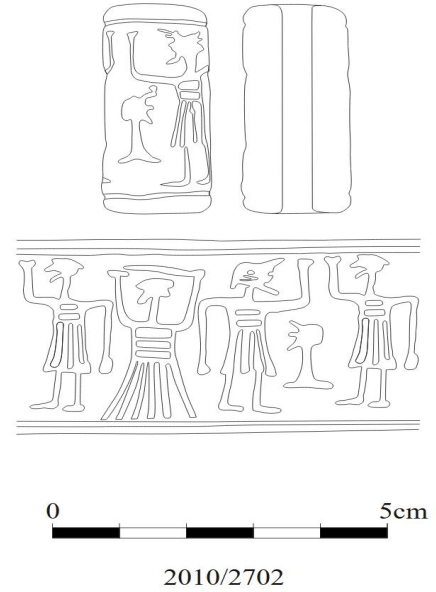
Cinsi : Kireç taşı veya Kuvarsit

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Gövde ç.: 1,4 cm

Sahne uzunluğu: 4,5 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Er Hanedan I dönem

Tanımı: Üç figürden oluşan sahnede, ortada uzun etekli, iki kolunu yukarı kaldırmış ve elinde kılıca benzer bir alet tutmaktadır. Diğer iki figürde stilize işlenmiş olarak birer kolları yukarıda diğer kolları aşağı doğru bakmaktadır. Sahnede iki figür arasında ise büst görülmektedir. Mühür, mühür üzerindeki elbise kıvrımları, stilistik açıdan paraleli olan Er Hanedanlar I dönemine tarihlendirilen 102437 (Wiseman,1962: Plate 14e) numaralı silindir mühürle benzerlik göstermektedir. Her ne kadar her iki mühürde sahne farklılıkları görülse de figürler ve elbise kıvrımları stilistik olarak birbirine benzemektedir. Yapılan analiz sonucunda, maddesi kireçtaşı veya kuvarsit olarak görülmüştür. Bu verilerden yola çıkarak incelediğimiz mühür muhtemelen Er Hanedan I döneme tarihlenebilir.

Benzerleri : Wiseman, D.J., 1962, Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum :Plate 14e, (102437 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Al	Si	M	LE
#24C	2702	1,8	3,4	39	54

Katalog (K) No: 7

Resim no: 7

Müze envanter no : 6898

Analiz no.: 27-28

Eserin adı : Silindir mühür

Cinsi : Kum taşı olabilir

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik:1,8 cm

Gövde ç.: 0,8 cm

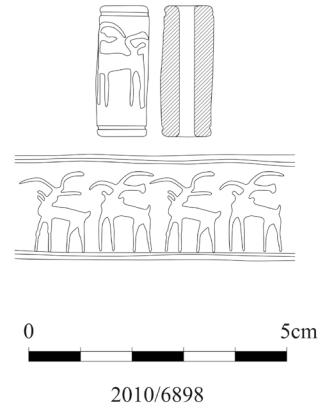
Delik ç.:0,4 cm

Dönemi: Er hanedanlar I dönemi

Tanımı : Mühürde her dönemde görülen hayvan sırası betimlenmiştir. Keçi olduğu anlaşılan hayvanların, başları arkadaki keçiye bakar şekilde, ayakları ince ve uzun olarak tasvirlenmiştir. Aynı zamanda mühürde ip deliği görülmektedir. Yüzeyinde mavi boya görülen mührün cinsi Kum taşıdır. Mühür, Er Hanedanlar, Cemdet Nasr gibi dönemlerde sıklıkla görülürken Assur ve Babil dönemlerinde de örneklerine rastlanmıştır. İncelemeler sırasında, bulunan mühür parallerinin en benzer özelliği keçi tasvirleridir. Mühür, üzerindeki stil ve bezeme açısından Er Hanedanlar I dönemi mühürleriyle paralellik göstermekte olup muhtemelen Er Hanedanlar I dönemi bu tarihlendirilebilir.

Benzerleri : Eisen, G.A., 1940, Ancient Oriental Cylinder and Othet Seals With a description of the Collection of Mrs. William H. Moore, Chicago University Press, Plates III. (15 numaralı mühür)

Teissier,1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.125. (52 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Al	Si	LE	
#27-28C	6898	12	12	55	

Katalog (K) No: 8

Resim no: 8

Müze envanter no : 2806

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,6 cm

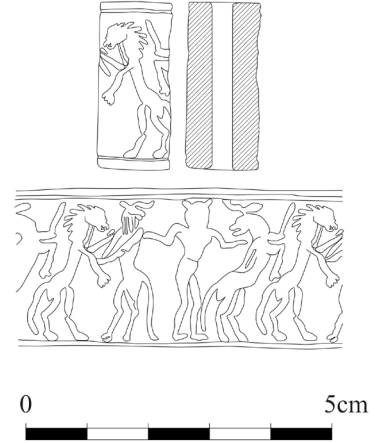
Gövde ç.: 1,1 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönem: Er Hanedanlar Dönemi

Tanımı: Tek frizden oluşan sahnede toplam dört figür bulunmaktadır. Arka ayakları üzerinde duran geyik, arkasında duran boynuzlu adama bakmaktadır. Önündeki aslan ise diğer bir figür olan karışık varlığa saldırmaktadır. Mücadele sahnesi olarak görülen bu betimlemede ince ayrıntıları net görünmemektedir. Buna nazaran ikonografiden yola çıkarak bezemelerin üzerindeki ince ayrıntıların net görünmemesi, paraleli bulunan mührün sahne ve stilistik özelliklerine göre muhtemelen Er Hanedanlar dönemine tarihlenebilir (Boehmer,1965).

Benzerleri : Boehmer, R.M., 1965, *Die Entwicklung der Glyptik Während der Akkad-Zeit*, Untersuchungen zur Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie, Band 4, Berlin.

Katalog (K) No: 9

Resim no: 9

Müze envanter no : 3128

Analiz no.: 25

Cinsi: Kuvarsit olabilir

Müzeye geliş şekli: Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,8 cm

Gövde ç.: 1,9 cm

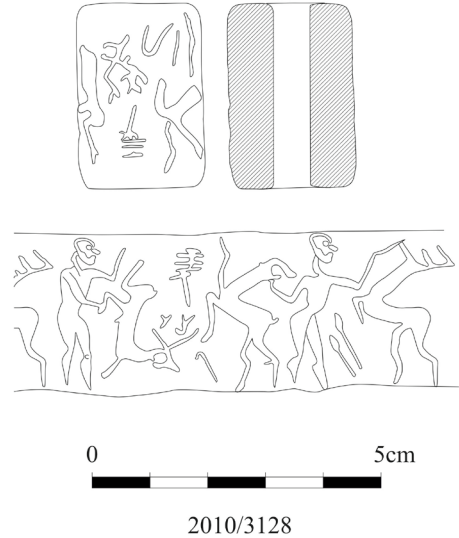
Delik ç.: 0,4 cm

Dönemi: Er Hanedanlar III

Tanımı: Sahnede iki tane çıplak adam bulunmaktadır. Bunlardan birisinin önünde ve arkasında, arka ayakları kalkmış ve geriye doğru bakan iki geyik, diğer adamın önünde ise arka ayağından tutarak sarkıtmakta olduğu başka bir geyik bulunmaktadır. Olasılıkla hayvanlarla mücadeleyi de hayvanlar hâkimini anlatan bir mitolojik sahne söz konusudur. Analizi yapılan mührün maddesi kuvarsit olarak gözlemlenmiştir. Yapılan incelemeler ışığında silindir mühürlerde görülen çıplak adam betimlemeleri Akkad döneminde sıklıkla görülür (Frankfort, 1955). Ancak sahne bakımından daha çok Er Hanedanlar dönemine benzerlik göstermektedir. Bu nedenle muhtemelen mühür Er Hanedan III dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Frankfort, H., 1955, Stratified Cylinder Seals from the Diyala Region, Chicago University Press, Plate 43. (457 numaralı mühür);

Collon, D., 1986, Catalogue of Western Asiatic Seals in the British Museum, Cylinder Seals III İsin-Larsa and Old Babylonian Priods, London, Plate XIII. (142-143 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Al	Si	Ca	Le
#25C	3128	1,5	2,3	43	51

Katalog (K) No : 10

Resim no: 10

Müze envanter no : 2719

Analiz no.: 33

Cinsi : Serpantin veya Çört

Müzeye geliş şekli : Satın alma

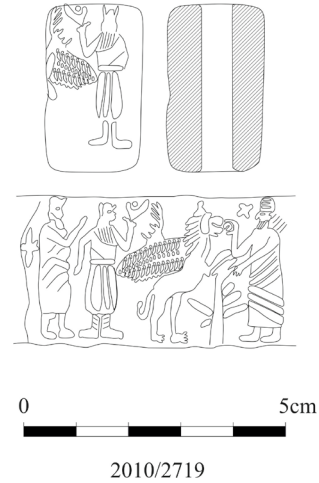
Ölçüleri : Yükseklik: 2,5 cm

Sahne uzunluğu: 4,3 cm

Gövde ç.: 1,5 cm

Dönemi: Er Hanedanlar Dönemi ?

Tanımı : Hayat ağacı önünde kanatlı aslan ile elinde ne tuttuğu tam anlaşılmayan insan figürüdür. Sahnenin diğer tarafında ise uzun saçlı, uzun sakallı ellerini ileriye doğru uzatmış insan figürleri bulunmaktadır. Giysileri uzun ve dikey bir şekilde betimlenmiş. Hayat ağacının üstünde ise sembolik olarak yıldız verilmiştir. Hayat ağacı, dönem dönem stilize bir şekilde karşımıza çıkarak, hayatın döngüsü içerisinde ölümü ve yeniden doğuşu sembolize ettiği düşünülmektedir (Pizzimenti, 2018). Analizi yapılan mühür çört veya serpantin maddesinden yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda mühre yeterince benzeyen bir paraleli bulunamamıştır. Ancak en yakın kullanımları incelendiğinde kanatlı aslan betimlemesi ve hayat ağacı betimlemelerine göre Er Hanedanlar dönemine ait olabilir. Ancak herhangi bir paraleli bulunamadığı için tarihlendirme yapmak pek mümkün değildir.

Analiz no	Envanter no	Si	Fe	LE
#33C	2719	47	1,5	50

Katalog (K) No: 11

Resim no: 11

Müze envanter no : 2812

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :?

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,4 cm

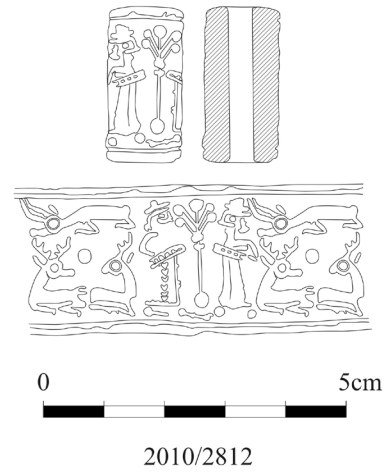
Çap: 1,1 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Mitanni Dönemi

Tanımı: Ortada bir hayat ağacı, ağacın iki yanında birer insan figürü ayakta tasvir edilmiş. Figürlerin arkasında yerde başları ters bakan geyikler tasvir edilmiş. Geyikler birbirlerine bakarak ve yatar şekilde olup ayaklar kıvrık bir şekilde betimlenmiş. Geyiklerin üzerinde yine karışık bir hayvan motifi yer almaktadır. Mühürde üzerinde işlenmiş olan ana sahne, paraleli olan mührün sahne benzerliği olarak 572 numaralı (Teissier, 1984:282)mühürde görülmektedir. Ancak kıyafet ve figürler üzerindeki başlık benzerliği, 584 numaralı (Teissier, 1984:285)mühürle paralellik göstermektedir. 584 numaralı (Teissier, 1984:285) mühürde aynı zamanda sahneyi doldurmak amaçlı kullanılan geyiklerde paralellik göstermektedir. Bu nedenle sahne ve kıyafetlerde stilistik açıdan benzerlikleri göz önüne alınarak mühür, muhtemelen Mitanni dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.281. (572 ve 584 numaralı mühür)

Katalog (K) No: 12

Resim no: 12

Müze envanter no : 2937

Analiz no.: 37

Cinsi : Kireç taşı, Kuvarsit veya Silttaş

Müzeye geliş şekli: Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,2 cm

Gövde ç.: 1 cm

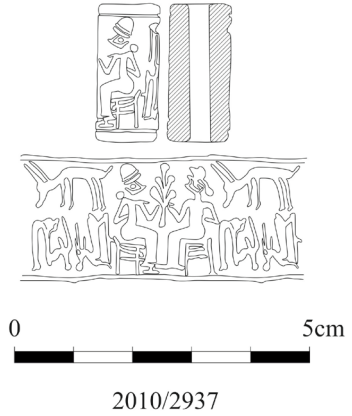
Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Mitanni mühürleri MÖ 2. bin yıl

Tanımı : Tek frizden oluşan kalabalık bir sahne görülmektedir. Sandalyede oturan karşılıklı iki kişi aralarındaki hurma ağacının yapraklarını tutuyor gibi görünüyorklar. Soldaki kişinin arkasında 3 geyik bulunmaktadır. Birisi ayakta dururken diğer ikisi yatmış ve sırt sırta gelerek aşağıya doğru yönelmiş dua sahnesini andırır pozisyonundadır. Mühürde üzerinde işlenmiş olan ana sahne, paraleli olan mührün sahne benzerliği olarak 572 numaralı (Teissier, 1984: 280) Mitanni mühürlerine ait bir sahne işlenmiştir. İncelediğimiz mühürde doldurma olarak geyik kullanılmış iken paraleli bulduğumuz mühürde ceylan ya da antilop betimi görünmektedir. Mühür üstünde işlenen bu konu Mitanni mühürlerinde görünen sahnelerdendir. Analizi yapılan mührün maddesi kireçtaşı, kuvarsit, silttaş olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda mühür üzerinde benzer sahnelerin ve hurma dalı motiflerinin kullanılmış olması sebebiyle muhtemelen Mitanni mühürlerine MÖ 2. bin yıllarına tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier,1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.281, (572 numaralı mühür)

Buchanan, B., 1966, Catalogue of Ancient Near Eastern Seals in The Asmolean Museum I Cylinder Seals, London: Oxford Universty Press, Plate 57(927 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Al	Si	LE
#37C	2937	2	31	65

Katalog (K) No: 13

Resim no: 13

Müze envanter no : 3165

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :??

Müzeye geliş şekli: Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,4 cm

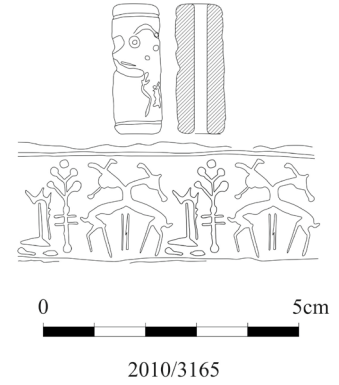
Kalınlık: 0,9 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Mitanni mühürleri MÖ 2.binyıl

Tanımı: Boyunları birbirine dolanmış olasılıkla geyik olan iki hayvan betimlenmektedir. Hayvanların yanında uzun etekli, ellerini yukarı doğru kırarak kaldırmış bir insan figürü yer almaktadır. Yüzünün dönük olduğu yerde ise bir ağaç motifi görülmektedir. Ağacın dört dalı ve uzun gövdesi bulunmaktadır. Olasılıkla, hurma ağacı ya da hayat ağacı olarak betimlenmiştir. Mühürde, Mitanni mühürlerine özgü bir sahne betimlenmiştir. Bu sahnede, bir hayat ağacının yanında oturan bir kral ve bir tanrıça vardır. Ağacın dalları arasında, karışık yaratıklar olarak tanımlanabilecek hayvan figürleri yer almaktadır. Hayvanlar, stilize bir şekilde işlenmiştir. Paraleli bulunan 940 numaralı (Buchanan,1966: Plate 58) mühür, incelenen mühürle aynı sahneyi ve stilizasyonu içermektedir. Bu nedenle, bu mühür de Mitanni mühürlerine ait olabilir. Bu varsayım, sahnenin özellikleri ve kıyafetlerin benzerliği ile desteklenmektedir. Bu mühür, Mitanni mühür sanatının karakteristik örneklerinden biridir. Bu nedenle, muhtemelen Mitanni dönemine MÖ 2. bin yıllarına tarihlenebilir.

Benzerleri : Buchanan, B., 1966, Catalogue of Ancient Near Eastern Seals in The Asmolean Museum I Cylinder Seals, London: Oxford Universty Press, Plate 58. (940 numaralı mühür)

Katalog (K) No: 14

Resim no: 14

Müze envanter no : 6819

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :?

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,5 cm

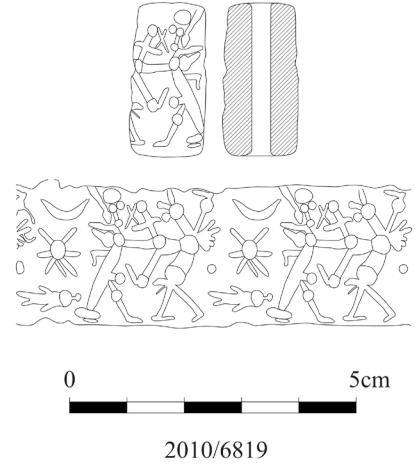
Gövde ç: 1,7 cm

Delik ç: 0,25 cm

Dönemi: Mitanni mühürleri MÖ 2.binyıl

Tanımı: Matkap stiliyle yapılmış bir mührün baskı yüzünde stilize edilmiş hayvan betimlemesi ve yine stilize edilmiş kanatlı cin mücadelesi görülmektedir. Aynı zamanda sahnede doldurma motifi olarak yıldız, hilal ve balık motifi yer almaktadır. Yıldız betimlemesi Tanrı Anahita, hilal betimlemesi Tanrı Sin, balık betimlemesi ise Tanrı Enki ile ilişkilendirilmiştir. Matkap stili Mitanni mühürlerinde sıklıkla kullanılmış dönemin belirleyici bir stilidir. Bu nedenle benzerlik ve paralellik açısından muhtemelen Mitanni mühürlerine MÖ 2.binyıla tarihlenebilir.

Benzerleri : Yücel, Ç., 2020, "Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Silindir Mühür", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (ed.)M. Nezir Başgelen ,165: Eylül-Aralık,1-13, İstanbul. (Diyarbakır Arkeoloji Müzesinden 21/29/75 Envanter numaralı mühür)

Katalog (K) No: 15

Resim no: 15

Müze envanter no : 2707

Analiz no.: 11

Cinsi : Bazalt veya Kuvarsit

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 1,9 cm

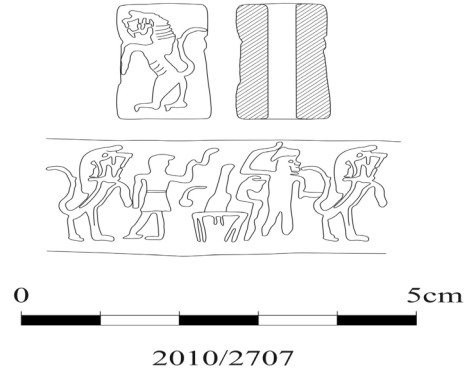
Sahne uzunluğu: 2,5 cm

Delik ç.: 4 cm

Dönemi: Akkad dönemi

Tanımı: İnsan figürü ile aslan arasında adak sahnesi görülüyor. İnsan figürü ile aslanın yüzü cepheden vücutları ise profilden verilmiştir. Başında konik şeklinde başlık bulunan insan figürünün elinde kesici bir alet bulunmaktadır. Sahne ortasında, sunak masası (altar) bulunmaktadır. Yapılan analiz sonucu maddesi bazalt ya da kuvarsit çıkan bu mühür paralel olarak bulunan, 7/2/01 envanter numaralı (Yücel, 2020:3) mührü ile paralellik göstermektedir. İncelemeler sonucunda mührün Akkad döneminin karakteristik özelliklerini yansıttığı görülmektedir (Yücel, 2020:3). Bu verilere dayanarak incelediğimiz mühür muhtemelen Akkad dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Yücel, Ç., 2020, “Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Silindir Mühür”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (ed.)M. Nezih Başgelen ,165: Eylül-Aralık,1-13, İstanbul, s.3. (Diyarbakır müzesinde satın alma yoluyla bulunmuş) , (7/2/01 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Mg	AL	Si	Ca	Fe	LE
#11C	2707	17	1,2	17	1,4	5,3	58

Katalog (K) No: 16

Resim no: 16

Müze envanter no : 6816

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :???

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik:2,1 cm

Gövde ç.:1,2 cm

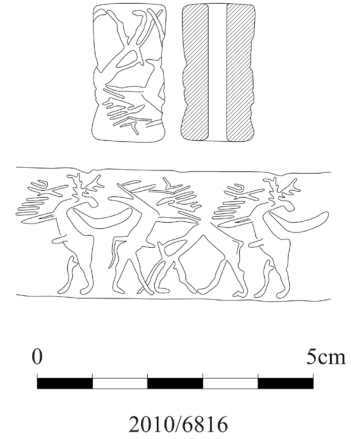
Delik ç.:0,5 cm

Dönemi: Akkad dönemi

Tanımı: Mühür eksenden delikli olarak görünmektedir. Baskı yüzünde ayağa kalkmış geyik ve kanatlı aslan betimlemeleri mevcut, başlar arkaya dönük şekilde biçimlendirilmiştir. İç içe girmiş hayvan betimlemeleri erken dönemlerde karşımıza çıkmaktadır. Hayvan dövüşü ya da mücadelesi anlatılmaya çalışılmış olabilir. Yapılan incelemelere göre paraleli bulunan mührün sahne ve özellikle hayvan betimlemelerindeki benzerliğinden ötürü muhtemelen Akkad dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier,1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s. 129. (66-67 ve 68 numaralı mühürler);

Buchanan, B., 1966, Catalogue of Ancient Near Eastern Seals in The Asmolean Museum I Cylinder Seals, London: Oxford Universty Press s.272.

Katalog (K) No : 17

Resim no: 17

Müze envanter no : 2720

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :??????

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,7 cm

Sahne Uzunluğu: 2,4 cm

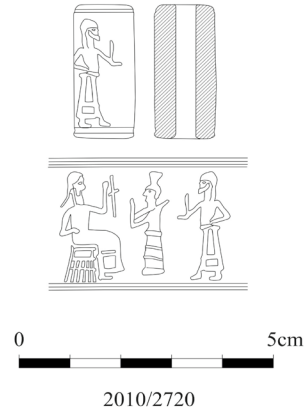
Gövde ç.: 1,2 cm

Dönemi: MÖ 2.binyıl

Tanımı : Tahtta oturan muhtemelen bir tanrı ve önünde başının üstünde bir kap tutan aracı figür onun arkasında da dua eden insan figürü görülmektedir. Eski Assur'un Taşra Üslubunda kazınmış olan mühür yüzeyi tahrip olduğu için figürlerin yüzlerinde silinmeler mevcuttur. Tahtta oturan tanrı sakallı, kenarları belirtilmiş başlıklı ve uzun giysili olarak, elini uzatır biçimde betimlenmiştir. Figürlerin elbiseleri uzun pileli stilize edilmiştir. Bir sunu sahnesi olarak işlendiği, muhtemel Tanrı- Kral ile aracı tanrıça sahnesidir. Bu mühür sahne ve mitoloji olarak Çağatay Yücel'in makalesinde bulunan 16\2\08 envanter numaralı mührü ile paralellik göstermektedir (Yücel, 2020:3). Yücel'in bu mührü Eski Assur dönemine, MÖ 2. binyıla tarihlendirdiği dikkate alındığında, incelediğimiz mührün de aynı döneme ait olabileceği öne sürülebilir.

Benzerleri :Yücel, Ç., 2020, "Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Silindir Mühür", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (ed.)M. Nezih Başgelen ,165: Eylül-Aralık,1-13, İstanbul.

(Diyarbakır müzesinde satın alma yoluyla bulunmuş) (16\2\08 numaralı mühür)

Katalog (K) No:18

Resim no: 18

Müze envanter no : 6813

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :???

Müzeye geliş şekli :Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,1 cm

Gövde ç.: 1,2 cm

Delik ç.: 0,3 cm

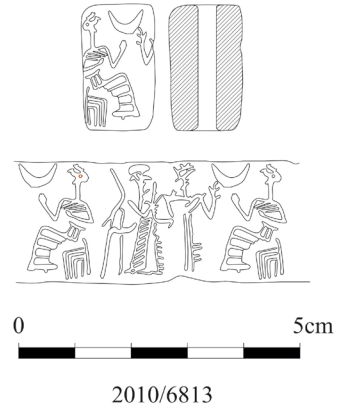
Sahne uzunluğu: 3,2 cm

Dönemi: Eski Assur

Tanımı: Tek frizden oluşan tasvir alanında yer alan tek sahnede oturan bir tanrı, ona doğru yürüyen ya da tapan şahıs ve arkasında koruyucu tanrı\tanrıça yer almaktadır (Yücel, 2020:8). Oturan tanrının elinin üstünde hilal motifi görülmektedir. Oturan tanrıya tapma ya da sunum sahnesi olarak betimlenmiştir. III. Ur Döneminden itibaren mühürler üzerinde görülen, oturan tanrıya tapma sahnesi, İsin Larsa, Eski Assur ve Eski Babil mühürlerinde sıklıkla konu olmuştur (Özkan, 1991:6). Yapılan incelemelere göre, figürlerin, kalın bir uçla derinlik kazandırılmaya çalışılması, kıyafetlerin uzun ve şilteli betimlenmesi, burunları üçgen, başlıkların ise yatay çizgilerle detaylandırılması muhtemelen Eski Assur döneminde Babil Taşra üslubunda işlenmiş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, mühür muhtemelen Eski Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri :Yücel, Ç., 2020, “Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Silindir Mühür”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (ed.)M. Nezh Başgelen ,165: Eylül-Aralık,1-13, İstanbul. (Diyarbakır Arkeoloji Müzesinden 16\2\08 Envanter numaralı mühür)

Collon, D., 1982, Catalogue of Western Asiatic Seals in the British Museum, Cylinder Seals II Akkadian- Post Akkadian and Ur III Periods, London, Plate XXIII- XLV (89805 ve 89188 Envanter numaralı mühür).

Katalog (K) No : 19

Resim no: 19

Müze envanter no : 2704

Analiz no. : Analiz yapılmadı

Cinsi : ???

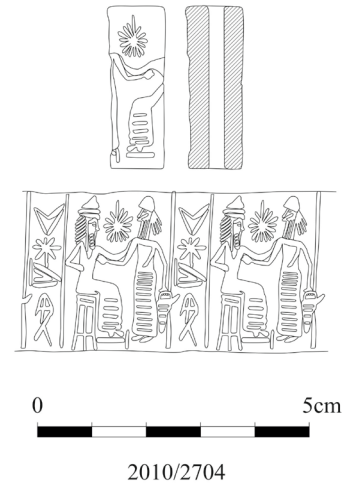
Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,8 cm

Sahne uzunluğu: 2,8 cm

Çap: 1 cm

Delik ç: 0,3 cm

Dönemi: MÖ 2.bin Eski Babil dönemi

Tanımı: Tahtta oturan figürün karşısında, ayakta ve elinde akıtacaklı kap bulunan insan figürü yer almakta. Oturan kişinin başında şapka, uzun saçlı ve sakallı, eteği yatay çizgiler halinde betimlenmektedir. Karşısındaki kişi, şapkalı, uzun saçlı ve sakallı, vücudu üçgen şeklinde eteği ise yatay çizgiler halinde betimlenmiştir. Bir elini tahta oturana uzatmış, diğerinde ise akıtacaklı kap bulunmaktadır. Oturanın arkasında semboller ve sekiz köşeli yıldız görülmektedir. Muhtemel olarak sahne sunu sahnesi olarak betimlenmeye çalışılmıştır. Sahne içinde köşeli yıldızların bulunması doldurma motifi olarak kullanılmış olma ihtimali vardır. Aynı zamanda Al-Gailani Weer 1988 yılında yayımlamış olduğu mühür çizimlerinden sahne olarak benzerlik göstermektedir. Benzer gösterilen mühür Eski Babil dönemine tarihlenmektedir. Her iki mühürde oturan tanrıların ayaklarının yere değmemesi benzer özelliklerindendir. Bu sebeple incelediğimiz mühür muhtemelen MÖ 2.bin Eski Babil dönemine tarihlenebilir (Al-Gailani Weer, 1988).

Benzerleri : Al-Gailani Weer, L.,1988, Studies In The Chronology and Regional Style Of Old Babylonian Cylinder Seals, Bibliotheca Mesopotamica 23, Undena Publications, Malibu. 3 (253.a) numaralı mühür

Katalog (K) No: 20

Resim no:20

Müze envanter no : 2754

Analiz no.: 22

Cinsi : Kireç taşı, Kuvarsit veya opal

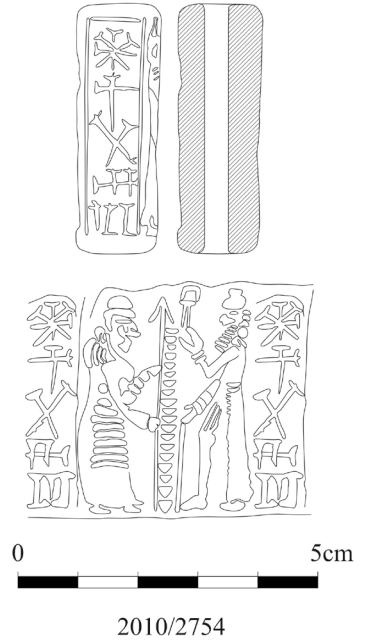
Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3,9 cm

Gövde ç.: 1,2 cm

Delik ç.: 0,4 cm

Sahne boyu: 3,4 cm

Dönemi: Eski Babil

Tanımı : Yapısında Kireç taşı, kuvarsit veya opal maddesi bulunduran bu mührü işlenen sahnede sembollerden hiyeroglif yazı bulunmaktadır. Ana sahnede ayakta duran, halka biçiminde etekli, uzun saçlı bir figür elinde bir mızrak tutmakta onun hemen karşısında elinde asa bulunan uzun pileli elbiseli sakallı, kısa saçlı ve başında başlığı bulunan başka bir figür durmaktadır. Bu figürün elleri kolları yengeç şeklindedir. İncelenen mührün daha önce benzer örnekleri bulunamadığı için sahnedeki figürlerin kıyafetlerinden yola çıkarak dönemsel tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Frankfort'un 1955 yılı The Art and Architecture of the Ancient Orient yayınında ki Eski Babil dönemine tarihlenen 718 numaralı mührde figürlerin kıyafetleri stilistik açıdan benzerlik taşımaktadır. Bu incelemelere göre ele aldığımız mühr muhtemelen Eski Babil Dönemine tarihlenebilir (Frankfort, 1955).

Benzerleri : Frankfort, H., 1955, Stratified Cylinder Seals from the Diyala Region, Chicago University Press, Plate 67. (718 numaralı mühr) Tanrı betimlemesi

Analiz no	Envanter no	Si	S	Ca	Le
#22C	2754	0,6	17	23	59

Katalog (K) No : 21

Resim no. : 21

Müze envanter no. : 2721

Analiz no. : Analiz yapılmadı

Cinsi :?????

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,2 cm

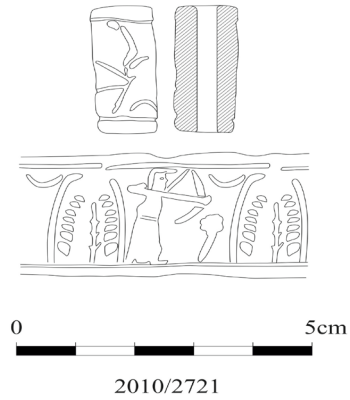
Gövde ç.: 0,8 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi:Geç Assur dönemi

Tanımı : Elinde yay okunu çekmiş stilize insan figürü, önünde hurma ağacı ve hayat ağacı görülmektedir. Sahnede sembolik bir ay motifi ve insan büstü bulunmaktadır. Sahnede hurma ağaçlarının hayat ağacını yapraklarıyla okunu fırlatmakta olan insan figüründen korumaya çalışmış gibi bir anlatım görülmektedir. Hurma ağacının kökeniyle ilgili tam olarak bir bilgi olmamakla beraber Mısır etkili olma ihtimali söz konusudur. Ancak, Geç Assur dönemi silindir mühürleri incelendiği zaman bu tarz sahnelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Paraleli bulunan mührün, sahne ve konu bakımından ortak özellikler taşımış olup bu mühürler Geç Assur dönemine tarihlendirilmiştir(Teissier, 1984: 154). Bu bilgiler ışığında incelediğimiz mühür muhtemelen Geç Assur dönemine MÖ 1. binyıla tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California. s.155. (163 ve 166 numaralı mühürler)

Katalog (K) No : 22

Resim no: 22

Müze envanter no : 2735

Analiz no.: 29-30

Cinsi : Opal olabilir

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,2 cm

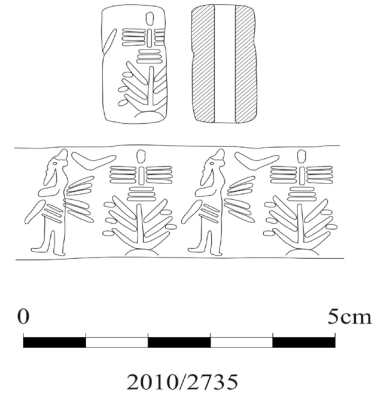
Çap: 1 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Geç Assur Dönemi

Tanımı: Tek frizden oluşan tasvir alanında yer alan tek ana sahnede kanatlı cinler, hayat ağacı ve onun hemen üstünde güneş kursu bulunmaktadır. Antitetik duruşlu kanatlı cin figürleri sivri uzun burunludur, öne attıkları bacaklarını açıkta bırakan uzun birer manto giymiştir. Yere oturmuş şekilde betimlenen figürün el ve ayak parmakları ince uzun çizgiler halinde işlenmiştir (Yücel, 2020:5). Sahnede güneş kursu stilize bir şekilde betimlenmiştir. Bu mühür sahne ve mitoloji olarak bulunan paralelleri ile ortak özellik taşımaktadır (Yücel, 2020:3). Turuncu bir renge sahip bu silindir mühür analiz yapıldığında maddesinin opal olduğu anlaşılmıştır. Geç Assur döneminde sıklıkla kullanılan güneş kursu ve kanatlı cinler betimlemeleri benzerlikleri sebebiyle bu mühür, muhtemelen MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir (Collon 2001: 166).

Benzerleri : Yücel, Ç., 2020, “Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Silindir Mühür”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (ed.)M. Neziha Başgelen ,165: Eylül-Aralık,1-13, İstanbul, s.3. (Diyarbakır müzesinde satın alma yoluyla bulunmuş) (33\54\07 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Al	Si	LE
#29-30C	2735	1,2	48	50

Katalog (K) No : 23

Resim no: 23

Levha no : Lev. V/ 10

Müze envanter no : 2741

Analiz no.: 42

Cinsi : Bazalt ve ya Obsidyen

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3,2 cm

Gövde ç.:1,2 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Geç Assur

Tanımı : Tek sahneden oluşan bu mühürde üç figür görülmektedir. Sahne ortasında küçük bir hayat ağacının sağında kanatlı cin solunda ise insan figürü onun hemen arkasında ise bir insan figürü görünmektedir. Karşılık duran insan ve kanatlı cin kollarını birbirine doğru uzatmış durumda ve kolların üstünde ise hilal bulunmaktadır. İnsan betimlerinin ikisi uzun etekli iken Kanatlı cinin eteği dizlerine kadar uzanmakta ve başında yuvarlak bir başlık takmaktadır. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt veya obsidyendir. Dua sahnesi veya adak adama sahnesi her dönemde karşılaştığımız sahnelerdendir. Paraleli bulunan mührün, ana konu olarak benzerlik göstermesi dışında her iki mühürde kanatlı cinin ve hayat ağacının bulunması da ortak özelliklerdendir. Paraleli olarak bulunan mühür Geç Assur dönemine tarihlenmiştir. Bu sebeple incelediğimiz mühür muhtemelen MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California., s.165. (214 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Mg	Al	Si	Fe	LE
#42C	2741	8,6	10	12	29	39

Katalog (K) No: 24

Resim no: 24

Müze envanter no : 2750

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :

Müzeye geliş şekli : satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,7 cm

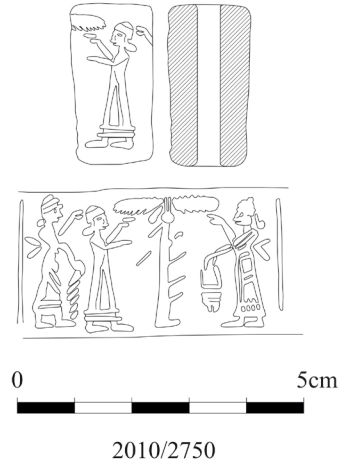
Gövde ç.: 2,4 cm

Delik ç.:0,5 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı : Siyah renkli taştan yapılan silindirik mühür üzerinde en yukarıda güneş kursu, bu güneş kursunun altında biri insan diğeri kanatlı cin olmak üzere iki figür sanki alttan güneş kursunu destekler biçimde tasvir edilmiş. Bu insan figürünün arkasında bir kanatlı cin yer almaktadır. Kanatlı cin ve güneş kursu Geç Assur döneminde sıklıkla kullanılan sahnedir. Kanatlı cinin elinde tuttuğu aslan başı da Assur özelliklerindendir. (Herbort, 1992: Tafel4,3). Ele alınan mührü, paraleli ile karşılaştırdığımızda sahnenin ortak özellikte olup kıyafet bakımından da stilize olarak aynı işlenmesi gibi benzerlikler görülmüştür. Kanatlı peri kıyafeti (Herbort, 1992: Tafel4,3) tam olarak belirgin olmamasıyla beraber en yakın örnekleri üzerindeki kanatlı cin ve güneş kursundan yola çıkılarak muhtemelen MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Herbort, S, 1992, Neuassyrische Glyptik des. 8.-7. Jh. v. Chr., State Archives of Assyria Studies I, Helsinki, Tafel 4,3.

Katalog (K) No: 25

Resim no:25

Müze envanter no : 2786

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :?

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3 cm

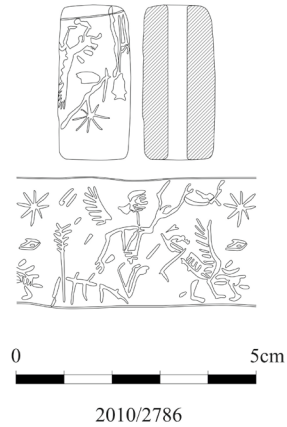
Çap: 1,2 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı : Mühür üstünde, kanatlı figür ve kanatlı hayvan betimlemesi vardır. Sahne, buğday başağı ile sınırlandırılmış olup doldurma motifleri olarak yıldız ve hilal görülmektedir. Kanatlı insan- kanatlı hayvan mücadelesi ya da koşturmaca olarak betimlenmiştir. Bu tarz sahneler Assur mitolojisinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Teissier, 1984: 150). Ele alınan mühür, paralelleri ile karşılaştırıldığında hem sahne bakımından hem de figürlerin stilistik işleniş bakımından benzerlik görülmesiyle, sahnelerde koşturmaca işlenmiş olması da başka bir ortak özelliktir. Bulunan mühür paralelleri Geç Assur dönemine tarihlenmiştir. Bu nedenle incelenen mühür muhtemelen olarak MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir (Teissier, 1984: 151).

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.151. (149- ve 151 numaralı mühürler)

Katalog (K) No: 26

Resim no: 26

Müze envanter no : 2811

Analiz no.: 41

Cinsi :Bazalt veya Obsidyen olabilir.

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,2 cm

Gövde ç.: 1 cm

Delik ç.: 0,2 cm

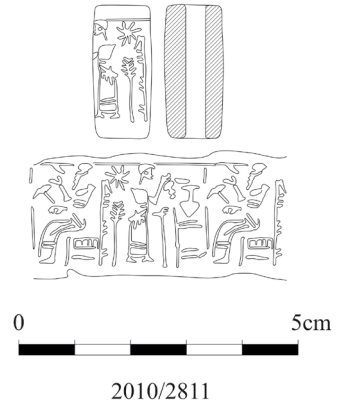
Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı : Mühür üstünde, sandalye biçimli tahtta oturan bir tanrı figürü onun karşısında da başka bir figür ayakta uzun elbiseli olup kolları yukarıda bir figür bulunmaktadır. İki figür arasında libasyon kabı görülmektedir. Muhtemelen bir sunu ya da bir dua sahnesi işlenmiştir. Sahnede yıldız, doldurma motifleri olarak kullanılmış. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt ya da obsidyendir. İncelenen mühür ile paralel olarak bulunan mühürlerde, sahne ortak işlenmiş olmasıyla kıyafetlerin stilistik açıdan Geç Assur döneminin özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle mühür, muhtemelen MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.163. (203- 204- 205- 206 numaralı mühürler)

Collon, D., 1987, First impressions: Cylinder seals in the ancient Near East. London, s.76. (339 numaralı mühür)

Kaçmaz Levent E., 2022, A Group of Neo-Assyrian Cylinder Seals from Mardin Museum, Arkeoloji ve Sanat, (170), 30-34. (2010/3183(A) E:2272 Envanter Numaralı Mühür)

Analiz no	Envanter no	Mg	Si	Fe	LE
#41C	2811	24	20	6,8	47

Katalog (K) No: 27

Resim no: 27

Müze envanter no : 2814

Analiz no.: 21

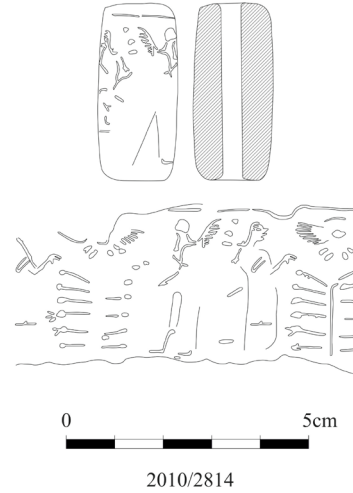
Cinsi : Kuvarsit veya Opal olabilir.

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3, 4 cm

Çap: 1,3 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı: Birbirine sırtını dönmüş kanatlı insan figürleri bulunmaktadır. Her biri başlarının hizasında güneş kursu onun da altında ağaca benzer ve dallara benzer çıkıntı ince yapılmış muhtemelen hayat ağacı bulunmaktadır. İncelediğimiz mühürde, hayat ağacı daha stilize ve daha basit bir şekilde betimlenmiştir. Muhtemelen dua sahnesi işlenmeye çalışılmıştır. Mühürler üzerinde görülen dua sahneleri bireylerin tanrılara olan bağlılıklarını ifade etmeleri ve onların iyiliğini ya da korumasını istemeleri için bir araç sağlamaktadır. Ancak ince detayların net olarak anlaşılmaması nedeniyle tam yorumlanamamaktadır. Mühürde, Güneş kursunun betimlenmesi ve dua sahneleri Geç Assur döneminde sıklıkla görülmektedir. Paraleli bulunan mühürde, hayat ağacı önünde dua sahnesi görülmesi sahne benzerliği görülmekte. Ancak karşılaştırılan mühürler üzerinde ki kıyafet betimlemelerine bakıldığında kanatlı cinlerin kıyafet farklılığı bulunması ile birlikte bu mühürde Geç Assur dönemine tarihlenmiştir. Bu nedenle muhtemelen MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.169. (226 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Al	Si	Ca	Fe	LE
#21C	2814	1,1	1,3	42	2,8	52

Katalog (K) No: 28

Resim no: 28

Müze envanter no : 2861

Analiz no.: 40

Cinsi : Bazalt

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3,2 cm

Gövde ç.: 1,5 cm

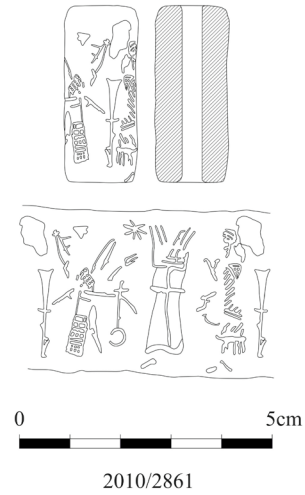
Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı: Sahnede bir bacağı açıkta bırakan elbise ile Tanrı Şamaş olduğu tahmin edilen tanrı figürü bulunmaktadır. Karşısındaki kişi muhtemelen güneş tanrısına tapmaktadır. Aralarında bulunan bir altar (sunak) var ve altanın üzerinden de güneş ışınları çıkarttığı görülmektedir. Tanrı ve altar arasında, tanrının başı hizasında görülen bir yıldız doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Muhtemelen dua ya da tapınma sahnesi olarak betimlenmeye çalışılmış. Tanrı Şamaş, Assur ve Babil'in önemli bir tanrısı olarak görülmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi, bazalt olarak belirlenmiştir. Paraleli bulunan mühür karşılaştırıldığında Tanrı betimlemeleri sahne olarak benzerlik göstermekle beraber kanatlı perilerin stilistik kıyafetle benzerlikleri ortak benzerliktir. Bu nedenle betimlenen sahneye göre muhtemelen MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.165. (212 numaralı mühür)

Herbordt, S, 1992, Neuassyrische Glyptik des. 8.-7. Jh. v. Chr., State Archives of Assyria Studies I, Helsinki. (Taf. 1.4)

Analiz no	Envanter no	Mg	Al	Si	Fe	LE
#40C	2861	21	1,7	19	4,2	52

Katalog (K) No: 29

Resim no: 29

Müze envanter no : 2914

Analiz no.: 43

Cinsi : Bazalt

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3,1 cm

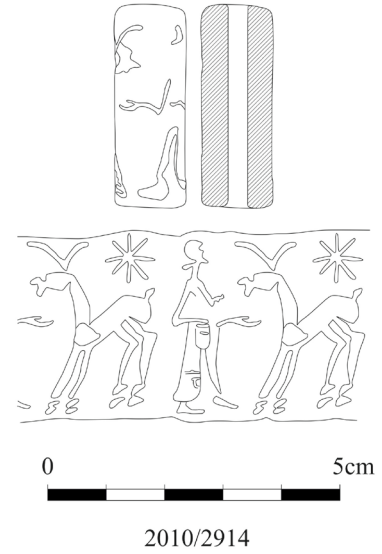
Çap: 1,1, cm

Delik ç.: 0,5 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı : Mühür üzerinde solda bir insan figürü elleri ince ve uzun olarak betimlenmiş, karşısında bir boynuzlu geyik tasviri bulunmaktadır. Geyiğin üzerinde yıldız doldurma motifi mevcuttur. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt olarak belirlenmiştir. Sahne betimlemelere göre hayvanlar hâkimi betimi yer almıştır. Mezopotamya sanatında MÖ III. binyıldan itibaren hayvanlar hâkimi betimi işlenmiştir. Mezopotamya sanatının yanı sıra Geç Hitit ve Urartu sanatında da bu betim karşımıza çıkmaktadır (Kaçmaz Levent, 2023: 223). Ele alınan mührün, paralel mühürlerinde de görülen figürlerin dış konturları daha çok belirgin bir halde betimlenmesi ortak özellikleridir. Bulunan paralel mühür Geç Assur dönemine tarihlenmiştir. Bu nedenle betimlenen sahneye göre muhtemelen MÖ 1.bin yıllarına Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier, 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.169 (228 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Mg	Al	Si	LE
#43C	2914	4,8	8	9,7	48

Katalog (K) No: 30

Resim no: 30

Müze envanter no : 2984

Analiz no.: 47

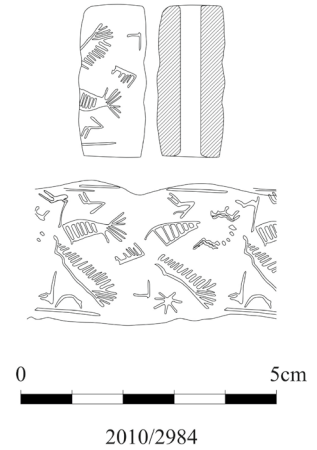
Cinsi :Diyabaz veya Opal

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3 cm

Gövde ç.:1,2 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi:Geç Assur

Tanımı : Karışık hayvan sırası betimlenmiştir. Kuş biçimli, kuş ayaklı, kanatlı ve kuyruğunu göstermiştir. Kanatları açık durumda kafası ise insan şeklindedir. Üzerinde yıldız ve ay doldurma motifleri bulunmaktadır. Analizi yapılan mühür maddesi diyabaz veya opaldir. Araştırmacılar bu hayvan motiflerinin dini sembolizm, mitolojik hikâye anlatımı ve siyasi propaganda gibi çeşitli amaçlara hizmet ettiğine inanmaktadır. Verilen bilgilere göre, silindir mühürlerde hayvan sıraları tasvirine her dönemde rastlanılır ancak en yaygın olarak Mezopotamya'da yaklaşık MÖ 2600'den MÖ 2350'ye kadar süren Erken Hanedan döneminde görülmüştür. Bu dönem Cemdet-Nasr dönemini takip eder ve Akad İmparatorluğu'ndan önce gelir (Collon,2001: 57) Ancak bu mühür üzerindeki karışık hayvan sıraları net olarak anlaşılmadığı için elde olan kanat benzerliklerine göre muhtemelen MÖ 1.bin yıllarına Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier,1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.157.(178-179 numaralı mühür) ;

Collon, D., 2001, Catalogue of Western Asiatic Seals in the British Museum: Cylinder Seals V, British Museum, London, s.57. Lev.VII, (87 numaralı mühür).

Analiz no	Envanter no	Mg	Al	Si	Fe	LE
#47C	2984	21	1,3	18	5,3	53

Katalog (K) No: 31

Resim no: 31

Müze envanter no : 3018

Analiz no.: 23

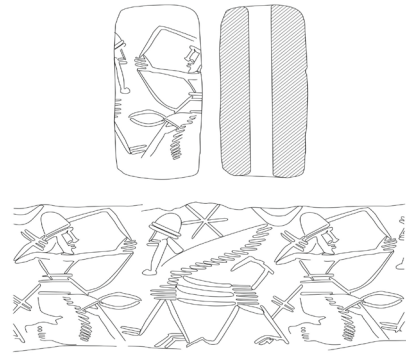
Cinsi : Kuvarsit veya Opal

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3,6 cm

Gövde ç.: 1,5 cm

Delik ç.: 0,2 cm

0 5cm

2010/3018

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı : Sahnede dizleri üstüne çökmüş bir adam, hayvan gövdeli, sakallı insan başlı, kanatlı karışık varlığa elindeki yayıyla ok atamak için sadağından ok atarken betimlenmiştir. Sahnede aynı zamanda doldurma motifleri olarak yıldız ve hilal tasvir edilmiştir. Analizi yapılan mührün maddesi kuvarsit veya opaldir. Sahnede en önemli ortak özellikleri aynı konuların işlenmiş olması, figürlerin kıyafetleri ve başlıkları mührün paralelleri ile ortak özellik göstermekte (Teissier, 1984:175). Bütün bu incelemeler ışığında mührün MÖ 1.bin yıllarına Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier,1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s. 175. (264 numaralı mühr);

Woolley, L., 1939-40, "The Iron-Age Graves of Charcemish", Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology 26, , Pl. XXI. (8 numaralı mühr).

Taylor, P., 2006, The iconography of cylinder seals, Warburg Institute Colloquia, London, s.236 (fig.239 numaralı mühr)

Kaçmaz Levent E., 2022, A Group of Neo-Assyrian Cylinder Seals from Mardin Museum, Arkeoloji ve Sanat, (170), 30-34. (Mardin Müzesi, 2010/3139(A) E:1570 Envanter Numaralı Mühr)

Analiz no	Envanter no	Si	Al
#23C	3018	44	55

Katalog (K) No: 32

Resim no:32

Müze envanter no : 3174

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :?

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2 cm

Gövde ç.:0,8 cm

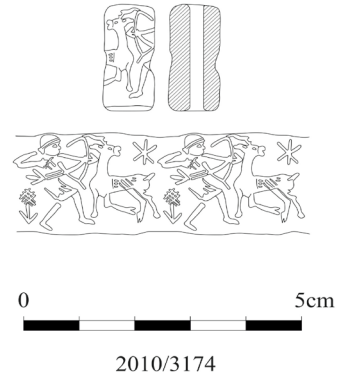
Delik ç.: 0,2 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı: Mühür üzerinde geyik avı sahnesi görülmektedir. Sahne, kısa etekli insan figürü, kafası dönük geyiğe ok atarken betimlenmiştir. Aynı zamanda sahnede yıldız ve bitkisel doldurma motifleri de görülmektedir. Hayvan avı sahnesi stil ve sahne olarak birçok dönemde mühür üzerinde karşılaşılmaktadır. Aynı sahnede betimlenmiş olan avcı figürü çeşitli Assur mühürlerinde işlenmiş olanlarla benzerlikler göstermektedir (Collon 2001: pl. II/14-26). Bu benzerlikler arasında avcının bir dizi üzerine çökmüş olması ve kıyafeti, avlanmada ok ve yayın kullanılmış olması yer alır. Ok ve yay ile mitolojik yaratık av sahnelerinin MÖ 9. ve 7. yüzyıllarda işlenen yaygın konulardan biri olduğu da ifade edilmiştir (Teissier 1984:150-151). İncelemelere göre, olasılıkla elimizdeki mührü ok atma sahnesi, insan figürü üstündeki kıyafet ve başında ki başlığıyla paralel mühürlerde ki benzerlikleri belirleyici rol oynamıştır. Her ne kadar avlanan hayvan betimlemesi değişiklik göstermiş olsa da av sahnesi ortak benzerlik olarak belirlenmiştir. Bu nedenle MÖ 1.binyıla, Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier,1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s. 151. (144- 145-146-146-148 numaralı mühürler);

Buchanan, B., 1966, Catalogue of Ancient Near Eastern Seals in The Asmolean Museum I Cylinder Seals, London: Oxford Universty Press, Plate 41. (617-618 numaralı mühürler)

Katalog (K) No: 33

Resim no: 33

Müze envanter no : 3201

Analiz no.: Analiz yapılmadı

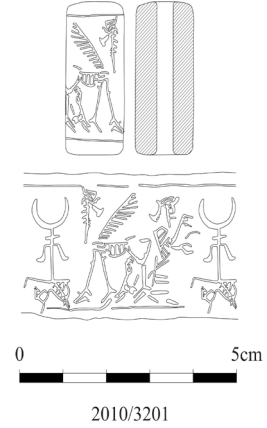
Cinsi :

Müzeye geliş şekli: Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3 cm

Gövde ç.:1,2 cm

Delik ç.: 0,2 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı : Sahnede, saç, sakal ve giysileri ile Geç Assur stilinde betimlenmiş bir insan figürü bulunmaktadır. Bir eli önde diğerini kaldırmış durumda önünde üç ayaklı bir sehpa ve üzerinde uç kısmı hilal biçiminde bir nesne görülmektedir. Karşısında ise insan başlı, hayvan gövdeli, kuş kanatlı karışık varlık bulunmaktadır. Dua sahnesi ya da adak sahnesi işlenmeye çalışılmış gibidir. Assur döneminde görülen mühürler üzerinde sıklıkla karşılaşılan sahnelerdendir (Herbordt,1992:Tafel 4). Karşılaştırılan her iki mühre göre, paraleli bulunan mühür de figürler oturuyor olarak betimlenmiş olsa da, ince hatların detaylı verilmesi önemli bir benzerliktir. Bu nedenle, hem sahne hem de stil olarak benzerlikleri sebebiyle muhtemelen MÖ 1.binyıla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Herbordt, S, 1992, Neuassyrische Glyptik des. 8.-7. Jh. v. Chr., State Archives of Assyria Studies I, Helsinki, Tafel 4. (3 numaralı mühür).

Katalog (K) No: 34

Resim no: 34

Müze envanter no : 6817

Analiz no.: 13

Cinsi : Bakır veya Opal

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,2 cm

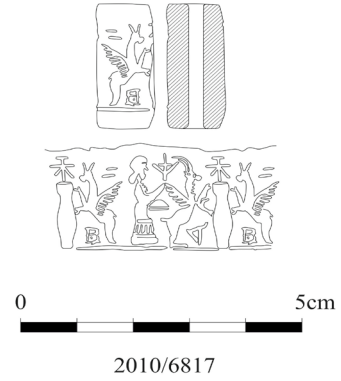
Gövde ç.: 1 cm

Delik ç.:0,4 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi ?

Tanımı: Bir dua ya da adak sahnesi olarak betimlenmiştir. Eksenden deliği bulunan mührün baskı yüzünde ortada büyük bir sunu kabı her iki yanında da birbirine bakar şekilde kanatlı keçiler yer almaktadır. Kanatlı keçinin bir tanesinin arkasında saçını arkadan toplamış, etekli bir insan figürü yer almaktadır. Mühür, bakır veya opal'den yapılmıştır. Sahne ve teknik olarak paraleli bulunamamıştır. Ama mühür üstünde betimlenen kanatlı keçi Assur döneminde kullanılan kanatlı keçi betimlemeleriyle benzerlik göstermesinden dolayı muhtemelen Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Paraleli bulunamamıştır.

Analiz no	Envanter no	Mg	Al	Si	LE
#13C	6817	8,8	7,5	24	44

Katalog (K) No: 35

Resim no: 35

Müze envanter no : 6822

Analiz no.: 39

Cinsi : Bor Minerali veya Opal

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 1.5 cm

Gövde ç.: 1,1 cm

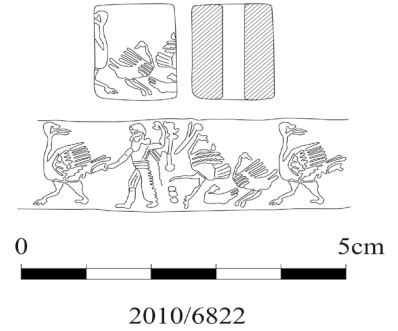
Delik ç.: 0,2 cm

Dönemi:Geç Assur dönemi

Tanımı : Sahnede sakallı, bir ayağı önde ve öndeki bacağı uzun elbisesinden açık kalacak şekilde bir insan figürü görülmektedir. Bir elini yukarı kaldırmış elinde bir obje tutuyor gibi durmaktadır. Diğer elinde önde bulunan deve kuşunun arka ayağını tutmuştur. Sahnede birden fazla deve kuşu betimlemesi bulunmaktadır lakin insan figürünün tuttuğu deve kuşu daha büyük betimlenmiştir. Mühür, bor minerali veya opal'den yapılmıştır. Keskin hatlar matkapla belirginleştirilerek, bölge bölge kullanılmıştır. Sahnede anlatılmak istenen konu olasılıkla hayvan avı ya da bir adak sahnesi olarak betimlenmeye çalışılmıştır. Geç Assur döneminde, sıklıkla yapılan hayvan avı sahnelerinde deve kuşu betimlemeleriyle karşılaşmaktayız (Öz, 2016:146). Paralelleri olan mühürlerde, deve kuşlarının betimlenme şekli, sahnede ki figürün kıyafeti ve sakallı olması gibi ince konturların detaylanması ortak benzerliktir. Buna nazaran incelemelere göre sahne ve teknik benzerliğe göre mühür olasılıkla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Kaçmaz Levent E., 2023, Yeni Assur Sanatında Hayvanlar Hakimi , Belgü, Özel Sayı, s.229, çiz.6.

Herbordt, S, 1992, Neuassyrische Glyptik des. 8.-7. Jh. v. Chr., State Archives of Assyria Studies I, Helsinki, Taf.8.2 (3 numaralı mühür).

Analiz no	Envanter no	Si	LE
#39C	6822	42	58

Katalog (K) No: 36

Resim no: 36

Müze envanter no : 6823

Analiz no.: 12

Eserin adı : Silindir mühür

Cinsi : Kuvars olabilir

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,3

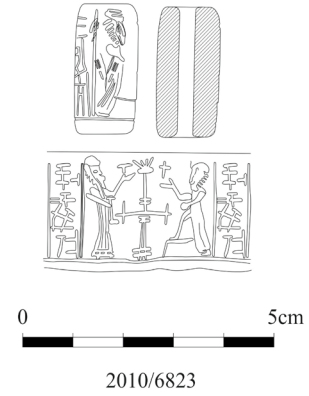
Gövde ç.: 1,2 cm

Delik ç.: 0,2 cm

Dönemi: Geç Assur dönemi

Tanımı : Tek sahneden oluşan mühür baskısının ortasında yukarıdan aşağıya doğru çivi yazısı olabilme ihtimaline karşılık semboller bulunmaktadır. Ana sahnede ise karşılıklı duran iki erkek figürü, dua eder ya da sunu yapar pozisyonda elleri havaya kalkık bir şekilde betimlenmiştir. Figürlerin ortasında altar bulunmakta ve her iki figürün elinin üzerinde t motifi görülmektedir. Sağdaki figür bir ayağını yüksek zemin üzerinde koymuş bir bacağı açık durumda diğer figür elinde topuza benzer bir şey tutmaktadır. Muhtemelen sunu sahnesi yapılan mührün analizinde maddesini kuvars olarak tespit edilmiştir. Mührün ana sahnesi, genellikle Assur veya Babil döneminde sıklıkla görülen sahnelere benzetilmektedir. Ele alınan mühür ile paralel olarak belirlenen mührün, figürler üstünde ki betimlenen kıyafetleri stilistik açıdan benzememektedir. Ancak konu ve sahne işleyişi benzerlik göstermektedir Mührün sahnesinin benzerliğine göre olasılıkla Geç Assur dönemine tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier,1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s. 165. (214 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Si	LE
#12C	6823	46	53

Katalog (K) No: 37

Resim no: 37

Müze envanter no : 6818

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :???

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 1,9 cm

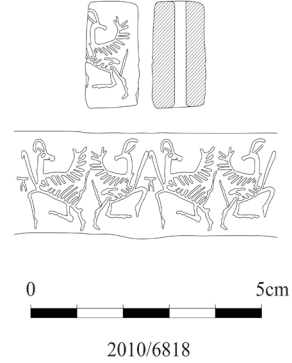
Gövde ç.:1 cm

Delik ç.: 0,3 cm

Dönemi: MÖ 1.binyıl?

Tanımı: Baskı yüzünde dans eden kanatlı hayvan betimlemeleri görülmektedir. Karşılıklı iki kanatlı keçiden oluşan sahnede keçilerin kafası geriye doğru bakmaktadır. Keçilerin uzuvları ve kanatları stilize edilerek çizgi çizgi yapılmıştır. Yapılan incelemelere göre stilize edilmiş hayvan betimlemelerine Assur ve Babil dönemlerinde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Buna göre muhtemelen MÖ 1.bin yılına tarihlenebilir.

Benzerleri : Paraleli bulunamadı.

Katalog (K) No: 38

Resim no: 38

Müze envanter no : 6832

Analiz no.: 34

Eserin adı : Silindir mühür

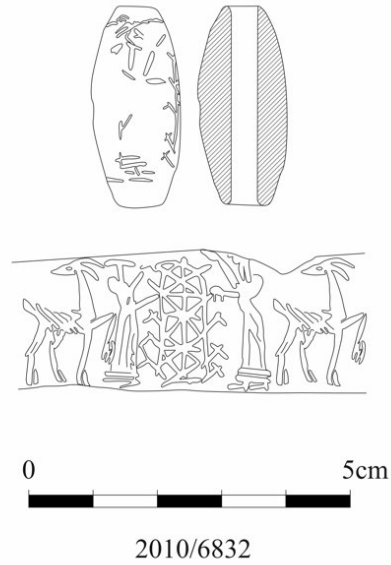
Cinsi : Kuvarsit

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3 cm

Kalınlık: 1,3 cm

Sahne boyu:3,9 cm

Dönemi: ?

Tanımı : Mühür üstünde ip deliği bulunmaktadır. Sahnede iki insan figürü ve bir keçi ya da geyik görülmektedir. Karşılıklı duran iki insan figürünün ortasında geometrik şekillerden oluşan bir hayat ağacı bulunmaktadır. Figürlerde, uçları halka desenli ve çan biçimli etekler görülmektedir. Elleri kısaç şekilde betimlenen figürlerin ellerinde biri de yukarı doğrudur. Olasılıkla sunu sahnesi betimlenmek istenmiştir. İncelenen diğer mühürlere göre mühür maddesi daha farklı görünmesine nazaran yapılan analizde mührün maddesi kuvarsit olarak görülmüştür. İncelemelere göre mührün şimdilik paraleli bulunamamıştır. Bu nedenle muhtemel de olsa tarihlendirme yapmak pek mümkün değildir.

Benzerleri : Paraleli bulunamadı.

Analiz no	Envanter no	Al	Si	Ca	LE
#34C	6832	1,2	40	1,9	56

Katalog (K) No: 39

Resim no: 39

Müze envanter no : 2753

Analiz no.: 46

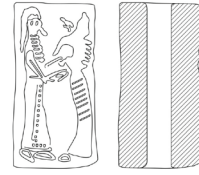
Cinsi : Bazalt

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,4 cm

Çap: 1,2 cm

Delik ç.: 0,3 cm

2010/2753

Dönemi: İsin-Larsa dönemi?

Tanımı : Sol yandan yukarıdan aşağıya doğru yazılan semboller bulunmaktadır. Bu semboller bir yazıyı anlatabileceği gibi sadece dönemin yansıttığı doldurma motifler de olabilir. Ana sahnede ise hilal şeklinde ay, ayağa kalkmış kanatlı hayvan ve hemen karşısında bir insan veya tanrı figürü yer almaktadır. Boş alana yıldız motifi işlenmiştir. Siyah renktedir. İnsan figürünün elleri ayağa kalkmış hayvan betimi ile birleşmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt olarak görülmektedir buna nazaran mühür üstünde bulunan sembollerin neyi temsil ettiği anlaşılmaması üzerine mühür üstündeki sahne esas olarak alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Tam olarak paraleli bulunamamış olmasına nazaran sahneye özelliklerine bakıldığında zaman İsin-Larsa dönemine ait olma ihtimali vardır.

Benzerleri : Paraleli bulunamadı.

Analiz no	Envanter no	Mg	Si	Ca	Fe	LE
#46C	2753	19	17	2	5,9	55

Katalog (K) No: 40

Resim no: 40

Müze envanter no : 2799

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :?

Müzeye geliş şekli: Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 3 cm

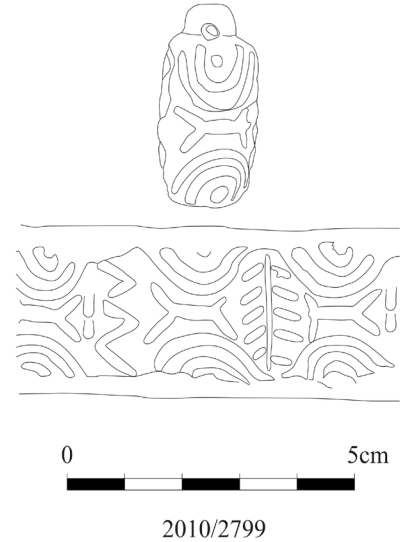
Gövde ç.: 1,5 cm

Sahne boyu: 5 cm

Dönemi: MÖ 3.binyıl ?

Tanımı: Form olarak incelenen diğer silindir mühürlerinden farklı görülmektedir. Üstü tutamaklı- delikli silindir mühür olarak da geçen bu mühür iç içe geçmiş yuvarlak çizgilerden ortadan kesilmiş olarak betimlenmiştir. Bu mühür formu daha önce çok fazla örnekleri görülmemesine rağmen bu form Uruk dönemi ve Cemdet Nasr döneminde benzer örneklerine rastlanmıştır. Arada iki tane buğday başağı görülmektedir. Mühür incelediğinde gözle görülen metal alaşımlar göze çarpmaktadır. En yakın betimlemelerine göre mühür formu ve bezemeleri göz önünde bulundurduğumuzda çok fazla örneklerine rastlanmamaktadır. Bu nedenle dönemsel tarihlendirme yapılması çok sağlıklı olmamaktadır. Buna nazaran incelenen mühür en yakın MÖ 3. bine tarihlenebilir (Teissier, 1984: 306).

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California s.307. (680 numaralı mühür)

Katalog (K) No: 41

Resim no: 41

Müze envanter no : 2835

Analiz no.: Analiz yapılmadı

Cinsi :??

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 1,7 cm

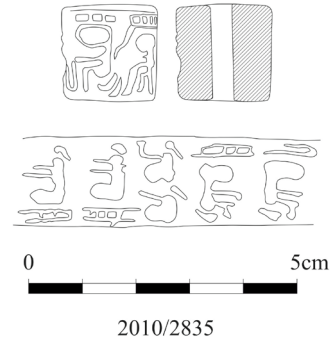
Gövde ç.: 1, 6 cm

İp deliği ç.: 0,3 cm

Dönemi: MÖ 3. bin yıl?

Tanımı: İp deliği bulunan mührün, baskı sahnesinde hayvan motifleri ve çeşitli bezeme motifleri bulunmaktadır. Bu motifler ikişer sıra halinde arka arkaya oturmuş ters düz olarak betimlenmiştir. Figürlerin tamamı kollarını kaldırır vaziyette sanki ördek veya su kuşları betimlemeleri olma ihtimali vardır. Tam olarak sahne anlaşılmamasına dayanarak daha önce Suriye dönemi mühürleri ile karşılaştırıldığında sahne olarak benzerlik göstermektedir. Teissier'in 1984 yılı yayınında Suriye dönemine tarihlendirilen 298 ve 300 numaralı mühürler sahne ve ikonografi bakımından benzerlik göstermektedir. Karşılaştırılan her iki mühürde de sahne bakımından ortak konu görülmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda karşılaştırılan sahnelere göre muhtemelen MÖ 3. bin yılına tarihlenebilir.

Benzerleri : Teissier, B., 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California,s.169. (298 ve 300 numaralı mühürler)

Katalog (K) No: 42

Resim no: 42

Müze envanter no : 3056

Analiz no.: 45

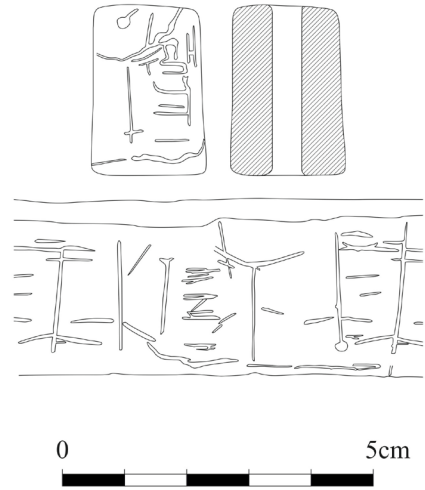
Cinsi : Diyabaz

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,5 cm

Gövde ç.: 1,8 cm

Delik ç.: 0,4 cm

2010/3056

Dönemi: Levant Bölgesi mühürleri?

Tanımı: Stilize bir şekilde ters düz olarak işlenmiş insan figürleri görülmektedir. Kazıma tekniği kullanılmış olan mühürdeki bezemeler çok da anlaşılmamaktadır. Daha çok düz ve yatay çizgilerin birleşimi gibi görünmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi diyabaz'dır. Mühür üstündeki sahne kazıma tekniği ile yapılmış bu sebeple tam anlaşılmaması nedeniyle net bir dönem aralığına tarihlenememektedir. Ancak benzer özellikler taşıyan mührü göre Levant bölgesi mühürlerine benzetilebilir.

Benzerleri: Teissier,1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s. 305. (676 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Mg	Al	Si	LE
#45C	3056	8,7	10	14	44

Katalog (K) No: 43

Resim no: 43

Müze envanter no : 3172

Analiz no.: 14

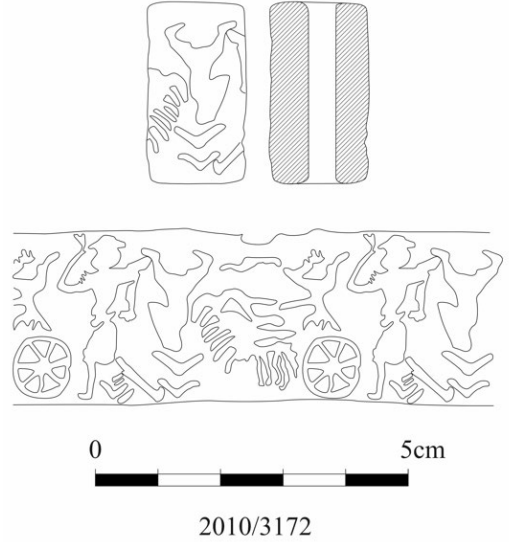
Cinsi : Bazalt veya Obsidyen

Müzeye geliş şekli: Satın alma

Ölçüleri : Yükseklik: 2,8 cm

Gövde ç.: 1,6 cm

Delik ç.: 0,4 cm

Dönemi: Suriye mühürleri?

Tanımı : Mührün baskı yüzü kalabalık sahneden oluşmaktadır. Üç hayvanın çektiği arabanın üstündeki insan figürü bir eliyle dizginleri tutarken diğer eliyle de hayvanları kırbaçlamaktadır. Arabanın arkasında, elinde yay tutan başka bir insan figürü muhtemelen arabayla kaçmakta olan kişiye ok atmaktadır. Onun arkasında bir elinde ok tutan insan figürü daha betimlenmiştir. Ancak bu adamın gövdesinin alt kısmı sanki bir nesnenin içinde gibidir. Arabayı çekenin hemen önünde tam anlaşılmamakla beraber hayvanlar hâkimi de görülmektedir. Analizi yapılan mührün maddesi bazalt veya obsidyen olarak belirlenmiştir. Bu tarz sahneler genellikle paralel olarak Suriye dönemi mühürlerinde görülür. İnsan figürlerindeki yüzü çok anlaşılmamakla beraber araba sahnelerindeki benzerliğinden dolayı muhtemelen Suriye dönemi mühürlerine tarihlenebilir.

Benzerleri: Teissier, 1984, Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection, University of California Press, California, s.273 (545 ve 546 numaralı mühür) ;

Eisen, G.A., 1940, Ancient Oriental Cylinder and Othet Seals With a description of the Collection of Mrs. William H. Moore, Chicago University Press, Plate XVI. (179 numaralı mühür)

Analiz no	Envanter no	Mg	Al	Si	LE
#14C	3172	18	1,2	14	53

KAYNAKÇA

- Abay, E., 2001, "Seals and Sealings", Ayanis 1: Ten years' excavations at Rusahinili Eiduru-kai, 1988 – 1998, (ed) Çilingiroğlu, A., Salvini, M. , Roma.
- Albenda, P., 1972, "Ashurnasirpal II Lion Hunt Relief BM 124534", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 31, No. 3, s. 167-178, Chicago.
- Al-Gailani Weer, L., 1988, *Studies In The Chronology and Regional Style Of Old Babylonian Cylinder Seals*, Bibliotheca Mesopotamica 23, Undena Publications, Malibu.
- Akkermans, P., vd, 1983, "*Bouqras revisited: preliminary report on a project in Eastern Syria*", *Proceedings of the Prehistoric Society*, vol. 49, s. 335-372.
- Bakır, T., 2003, "*Daskyleion (Tyaiy Drayahya) Hellespontine Phrygia Bölgesi Akhaemenid Satraplığı*", *Anatolia* 25, s.1-26.
- Basmaz, G., 2011, MÖ. 3000 ve MÖ 500 Yılları Arasında Anadolu Uygarlıklarında Kullanılan Mühürler ve Seramiğin Mühürlerdeki Yeri, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Ana Bilim Dalı, Sakarya (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Black, J., Green, A., 2003, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü, Tanrılar İfritler Semboller*, İstanbul, 181.
- Boehmer, R. M., 1965, *Die Entwicklung der Glyptik Während der Akkad-Zeit*, Untersuchungen zur Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie, Band 4, Berlin.
- Buchanan, B., 1957, "*Bazı Eski Babil Tabletlerindeki Mühür Baskıları Üzerine*", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol: 11, No: 2, s. 45-52.
- Buchanan, B., 1966, *Catalogue of Ancient Near Eastern Seals in The Asmolean Museum I Cylinder Seals*, London: Oxford University Press.
- Collon, D., 1982, *Catalogue of Western Asiatic Seals in the British Museum, Cylinder Seals II Akkadian- Post Akkadian and Ur III Periods*, London.
- Collon, D., 1986, *Catalogue of Western Asiatic Seals in the British Museum, Cylinder Seals III İsin-Larsa and Old Babylonian Periods*, London.
- Collon, D., 1987, *First impressions: Cylinder seals in the ancient Near East*. London.
- Collon, D., 1990, *Interpreting the past Near Eastern Seals*, London, 11-17.

Collon, D., 2001, Catalogue of Western Asiatic Seals in the British Museum: Cylinder Seals V, British Museum, London.

Duistermaat, K., 2013, “*Private Matters: The Emergence of Sealing Practice in Neolithic Syria*”, Interpreting the Late Neolithic of Upper Mesopotamia, (ed) Nieuwenhuyse, O., Bernbeck, R., Akkermans, P., Rogasch, J., Turnhout, s. 315-322

Eisen, G.A., 1940, Ancient Oriental Cylinder and Other Seals With a description of the Collection of Mrs. William H. Moore, Chicago University Press.

Erkanal, A., 1997, “*Mühür Maddesi*”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, cilt 2, İstanbul.

Erzen, A., 1978, Çavuştepe I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Esin, U., 1994, *The Functional Evidence of Seals and Sealings of Değirmentepe*, In: Ferioli, P., Fiandra, E., Fissore, G.G., Frangipane, M, (Eds.), Archives Before Writing: Proceedings of the International Colloquium At Oriolo Romano, October 23-25, 1991.

Esin, U., 2002 “*Değirmentepe*”, Arkeo Atlas sayı 1.

Fiandra, E., 2010 , ‘*Mühürler , Kil Mühür Baskıları*’ , Necmi Karul , Arkeo Atlas , Levemt Print City , İstanbul , 146-149 .

Finkbeiner, U., Rölling, W. (ed.), 1986, *Ğamdat Nasr Period Or Region Style?* , In: *Papers Given at a Symposium held in Tübingen November 1983*. Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden.

Frangipane, M., 2002, Yakındoğu’da Devletin Doğuşu, İstanbul.

Frankfort, H., 1939, “Cylinder Seals”, A Documentary Essay on the Art and Religion of the Ancient Near East, London, 5.

Frankfort, H., 1955, Stratified Cylinder Seals from the Diyala Region, Chicago University Press.

Frankfort, H., 1965, Cylinder Seals. London: The Gregg Press Limited.

Güney, A., 2014,. Anadolu’da Başlangıcından M.Ö. I. Binin Sonuna Kadar Hayvan Biçimli Damga Mühürler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Herbordt, S., 1992, Neuassyrische Glyptik des. 8.-7. Jh. v. Chr., State Archives of Assyria Studies I, Helsinki.

- Işık, C., 1987, Uratu Mühürleri, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İnanç, A., 2017, Eski Mezopotamya’da Resim ve Heykel Sanatı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Kaçmaz Levent E., 2007, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi’ndeki Urartu Damga Mühürleri, Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Van (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Kaçmaz Levent E., 2022, *A Group of Neo-Assyrian Cylinder Seals from Mardin Museum*, Arkeoloji ve Sanat, (170), 30-34.
- Kaçmaz Levent E., 2023, *Yeni Assur Sanatında Hayvanlar Hakimi*, Belgü, Özel Sayı, 222-231.
- Kavak, A., 2020 a, *Eski Mezopotamya’da silindir mührün gelişimi*, Turkish Studies - History, 15(1), 123-134. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.36991>.
- Kavak, A., 2020 b, “*Yeni Asur Döneminde Silindir Mühürler Üzerinde Çizgisel Üslupta Betimlenen Mücadele, Hayat Ağacı, Savaş Arabası, Ziyafet Sahneleri*” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 101, Şubat ,135-143.
- Koçak, G., 1996, Sümer Silindir Mühür Resimleri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanatta Yeterlilik Tezi, Eskişehir.
- Kulakoğlu, F., 2018, ‘Kaniş Karumu : Eski Assur Ticaretinin Anadoludaki Başkenti’, K.Köroğlu ve S.F. Adalı (Editörler), ‘Asurlular/Dicle’den Toroslar’a Tanrı Assur’un Krallığı’, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kühne, H., 1980, Das Rollsiegel in Syrien: Zur Steinschneidekunst in Syrien zwischen 3300 und 330 vor Christus, Tübingen.
- Lassen, A.W., 2014, ‘*The Old Assyrian Glyptic Style: An Investigation of a Seal Style, Its Owners, and Place of Production*, L.Atıcı ve F.Kulakoğlu (Edt.), Current Researc At Kültepe/Kanesh, USA, 107-115.
- Marechal, C., 1982, “*Vaisselles blanches du Proche-Orient: El Kowm (Syrie) et l’usage du plâtre au néolithique*”, Cahiers Euphrate, vol. 3, s. 217-251.

- Mellaart, J., 1964, “*Excavations at Çatal Hüyük Third Preliminary Report*”, Anatolian Studies XIV.
- Merrillees, P. H., 1990, Cylinder and Stamp Seals in Australian Collections, Deakin University Archaeology Research Unit Occasional Paper No.3.
- Moore, W. H., 1940. *Ancient Oriental Cylinder and other Seals with a Description*, ed: J. A. Wilson and T. G. Allen. Chicago: The University of Chicago Press
- Nissen, H., J., 1977, “*Aspects of the Development of Early Cylinder Seals*”, Seals and sealing in the ancient Near East, (ed) Gibson McG.; Biggs, R., D., Undena Publications, s. 15-23.
- Ornan, T., 2004, “*The Goddess Gula and Her Dog*”, Israel Museum Studies in Archaeology volume 3, s.13-30.
- Öz, E., 2016, *Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında, Mezopotamya’nın Erken Dönemlerinden Yeni Asur Devri Sonuna Kadar Kralların Av Faaliyetleri*, The Journal of Academic Social Science Studies.
- Öğün, B., 1983, “Urartular”, Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul.
- Özgüç, T., 2005, *Kültepe-Kaniş/Neşa*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özkan, S., 1991., Kültepe Mühür Baskılarında Eski Assur Üslubu, Yayımlanmamış Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, S., 2022, *Eski Anadolu Mühür Sanatı*, Akademisyen Yayınevi, Ankara.
- Öztürk, G., 2019, Yeni Kazılar Işığında MÖ 3.binyıl’ın Sonunda ve MÖ 2.Binyıl’ın Başında Kültepe Mühür ve Mühür Baskıları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Peck, W., 1963, “*Mesopotamian Cylinder Seals*”, Bulletin of the Detroit Institute of Arts , Summer, 1963, Vol. 42, No.4, pp. 73-75 .
- Pittman, H., Aruz, J., 1987, Ancient Art in Miniature: Near Eastern Seals from the Collection of Martin and Sarah Cherkasky, The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Pittman, H., 2003, “*Son Kalkolitik Çağ Mühürleri*”, Arkeo Atlas II, 35.

- Porada, E., 1948, *Corpus of Near Eastern Seals in North American Collections I, the Morgan Library Collection*, Washington, pl CLVII CLXI.
- Porada, E., 1977, “*Of Professional Seal Cutters and Nonprofessionally Made Seals*”, *Seals and Sealings in the Ancient Near East*, (ed.Mc. Ginson-R.D.Biggs), 2-14.
- Pizzimenti, S., 2018, *Adaptation Of The Winged disk in tje Old Syrian Glyptic:A Study Of Cultural Interaction in the Eastern Mediterranean*, Contrib, E Mater, *Dı Archeol, Orient*, XVIII, 521-537.
- Rothman, M.S., 2001, The Local and Reginol, ın: Rothman, M., (ed.), *Uruk Mesopotamia and Its Neighbors, Cross-Cultural Interactions in the Era of State Formation*, 3-26.
- Sax, M.; McNabb, J.; Meeks, N.D., 1998, “*Methods of Engraving Mesopotamian Cylinder Seals: Experimental Confirmation*”, *Archaeometry* 40, pp.1-21 .
- Sezen, G., 2015, MÖ I. Bin’de Anadolu’da Geç Asur ve Geç Babil Mühürleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Sevin, V., 1999, “*Van Karagündüz Kazıları (1997 çalışmaları)*” Belleten LXIII/238, Ankara.
- Taylor, P., 2006, *The iconography of cylinder seals*, Warburg Institute Colloquia, London.
- Teissier, B., 1984, *Ancient Near Eastern Seals from the Marcopoli Collection*, University of California Press, California.
- Türkmen, A.N., 2009, Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Kültepe, Mühür ve Mühür Baskıları Üzerinde Sunak Tasvirleri, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi).
- Türkteki, M.,2022, ‘*Taşa Kazınan Sanat Emre Gürçan Koleksiyonu Damga ve Silindir mühürleri*’, (ed. Nezir Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Umurtak, G., 2000, “*Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar*”da Burdur-Antalya Bölgesi Mühürçülüğü Üzerine Bazı Gözlemler”, *Adalya IV*, s. 1-20.
- Von der Osten, H.H., 1934, *Ancient Oriental Seals in the Collection of mr. Edward T. Newell, OIP, XXII*, Chicago.

Yağcı, G., 2010, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Saklanmakta Olan Kalkolitik Çağ'a Ait Bir Grup Mühür, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Yücel, Ç., 2020, “Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Silindir Mühür”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (ed.)M. Neziha Başgelen ,165: Eylül-Aralık,1-13, İstanbul.

Yücel, Ç.& Parlı, U., 2020, *Diyarbakır Müzesi'nden Bir Grup Silindir Mühür*, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 32-56.

Wiseman, D.J., 1962, Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum: Cylinder Seals I: Uruk - Early Dynastic Periods, British Museum Publications.

Woolley, L., 1939-40, “*The Iron-Age Graves of Charchemish*”, Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology 26, s.11-37

URL 1 https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1874-1104-1 (30.07.2023)

EKLER

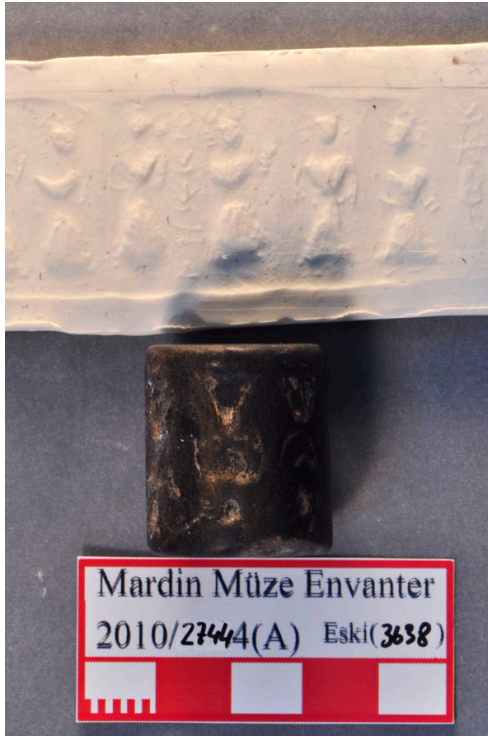
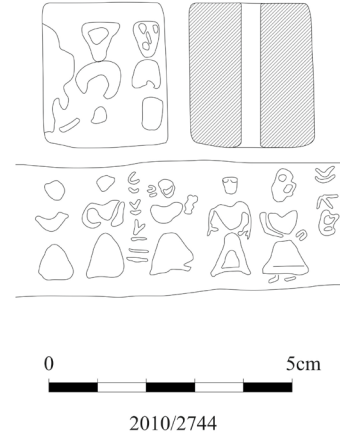

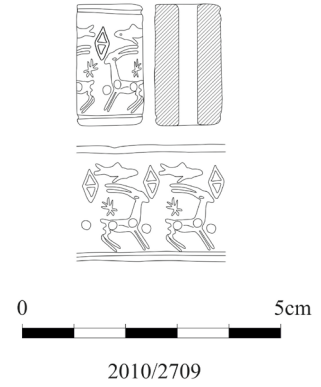
Foto. 1: 2744 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 1: 2744 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

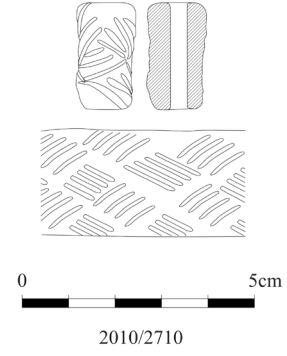
Foto. 2: 2709 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 2: 2709 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

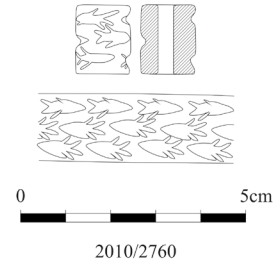
Foto. 3: 2710 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 3: 2710 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

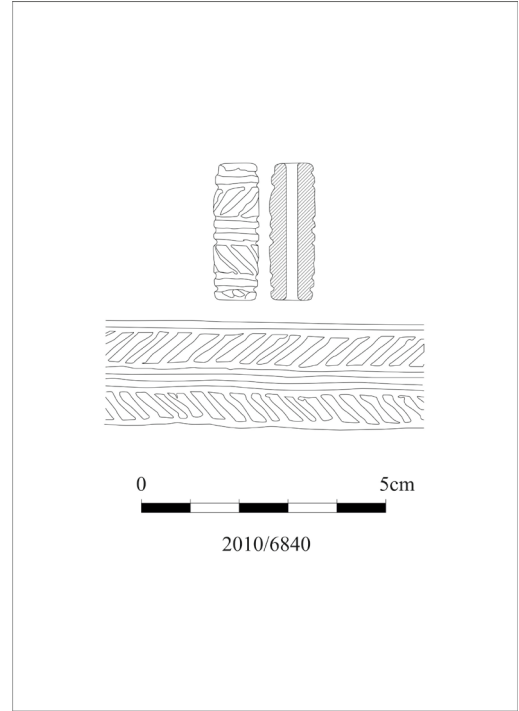
Foto. 4: 2760 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 4: 2760 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

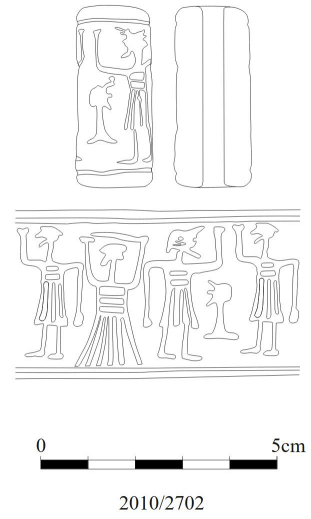
Foto. 5: 6840 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 5: 6840 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

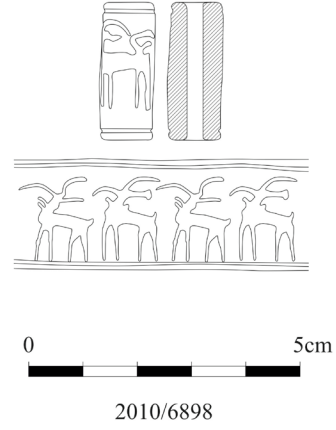
Foto.6: 2702 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz.6: 2702 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Foto. 7: 6898 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 7: 6898 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

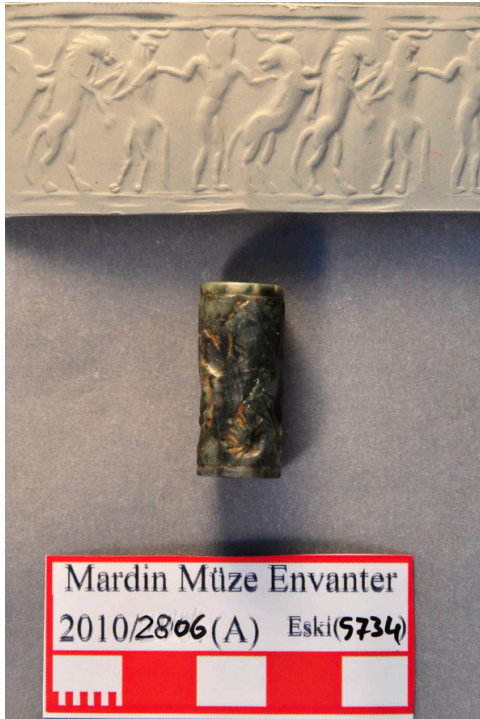
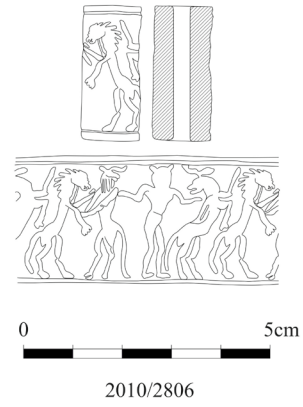

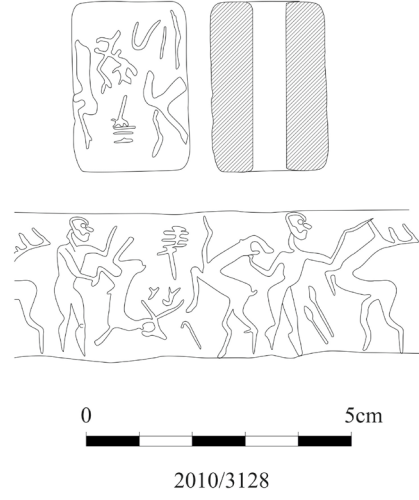
Foto. 8: 2806 env. nolu mührün fotoğrafı

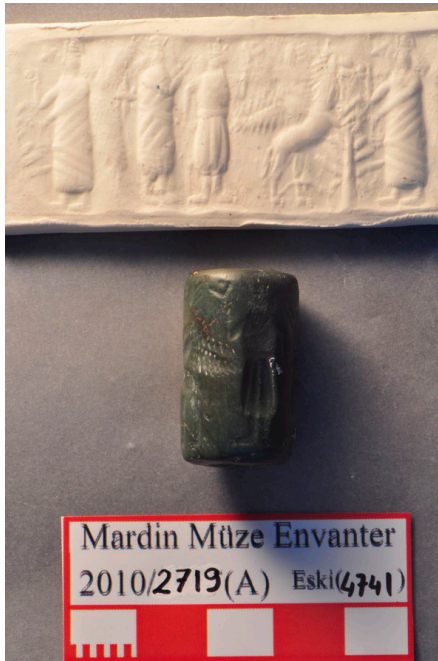
Çiz. 8: 2806 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Foto. 9: 3128 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. : 3128 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Çiz. 10: 2719 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

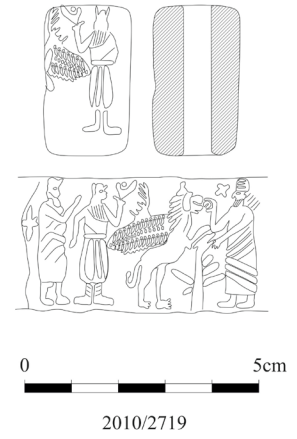
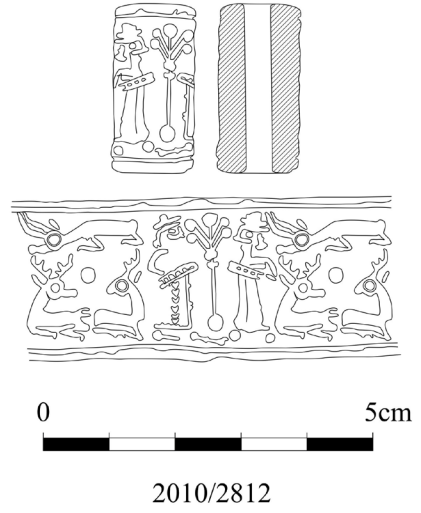

Foto. 10: 2719 env. nolu mührün fotoğrafı

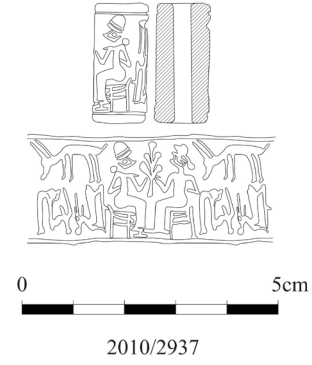
Foto. 11: 2812 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 11: 2812 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

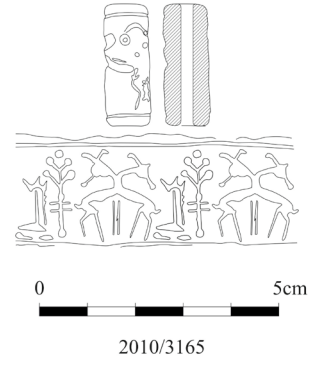
Foto. 12: 2937 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 12: 2937 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Foto. 13: 3165 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 13: 3165 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

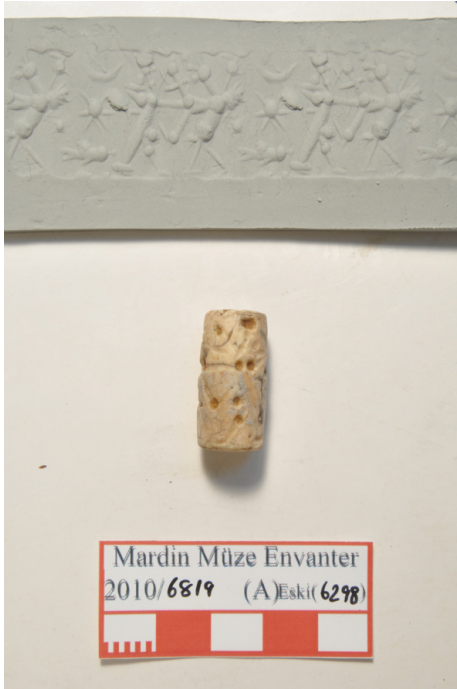
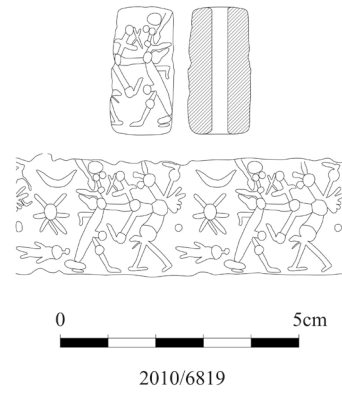

Foto. 14: 6819 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 14: 6819 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

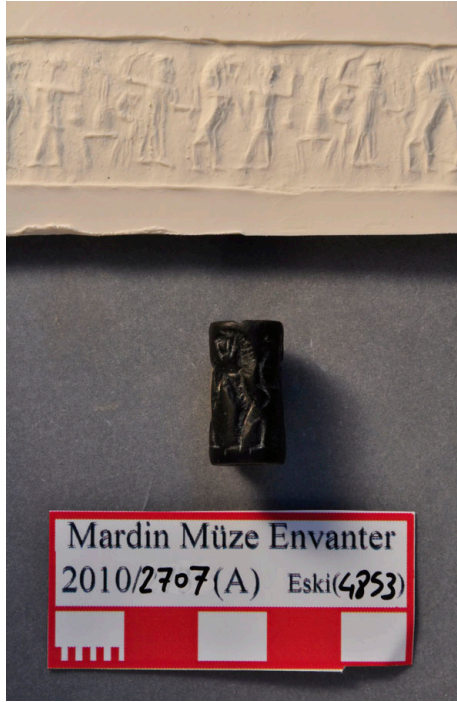
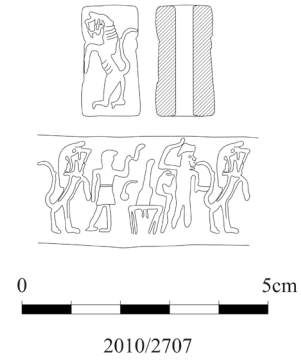

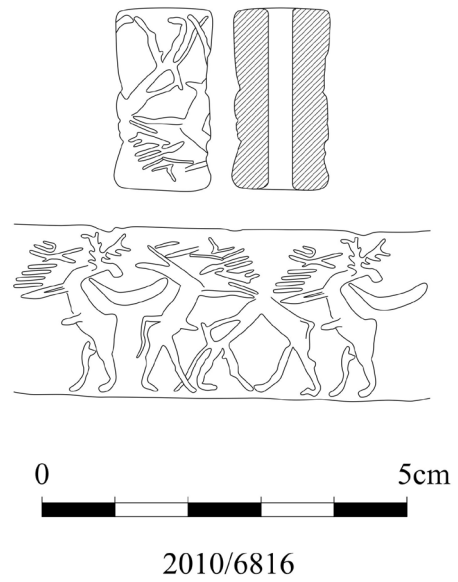
Foto. 15: 2707 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 15: 2707 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Foto. 16: 6816 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 16: 6816 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

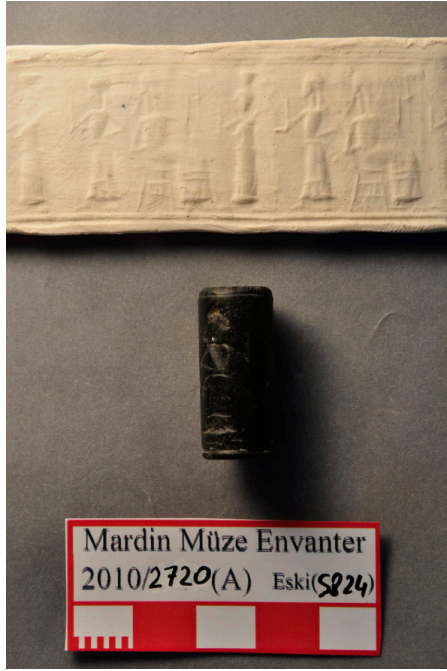
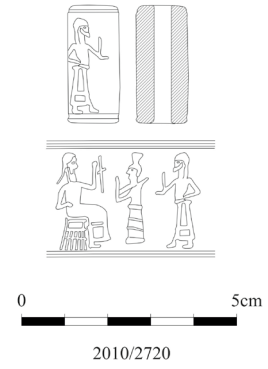

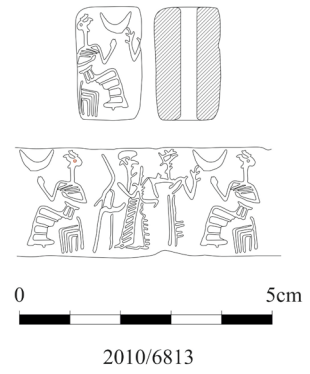
Foto. 17: 2720 env. nolu mührün fotoğrafı
çizimi

Çiz. 17: 2720 env. nolu mührün bilgisayar
çizimi

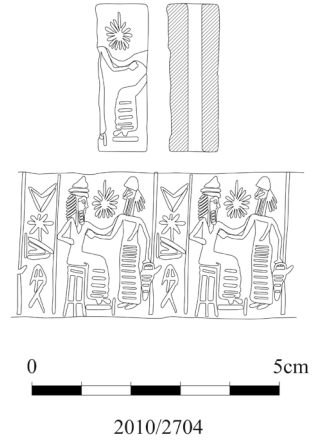
Foto. 18: 6813 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 18: 6813 env. nolu mührün bilgisayar
çizimi

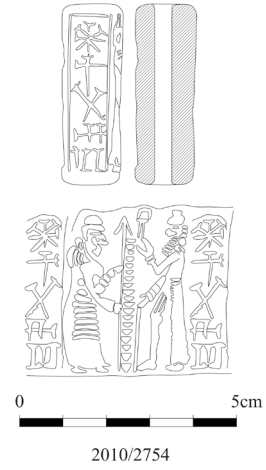
Foto. 19: 2704 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 19: 2704 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Foto. 20: 2754 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 20: 2754 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

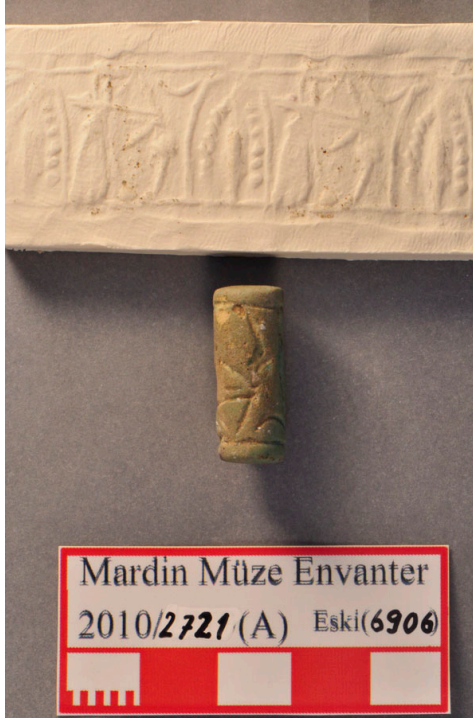
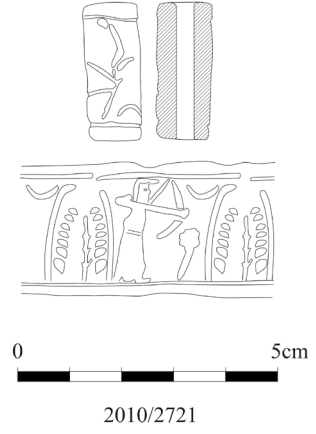

Foto. 21: 2721 env. nolu mührün fotoğrafı
çizimi

Çiz. 21: 2721 env. nolu mührün bilgisayar
çizimi

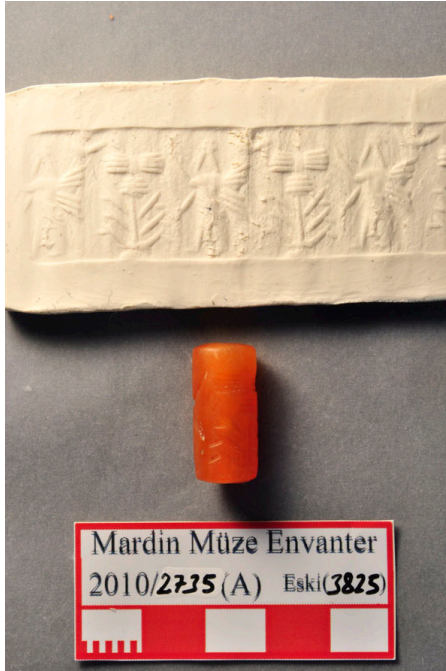
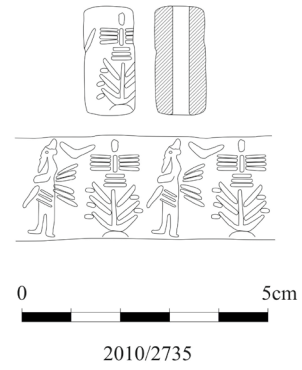

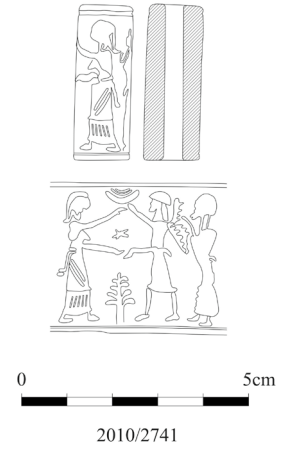
Foto. 22: 2735 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 22: 2735 env. nolu mührün bilgisayar
çizimi

Foto.23: 2741 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz.23: 2741 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

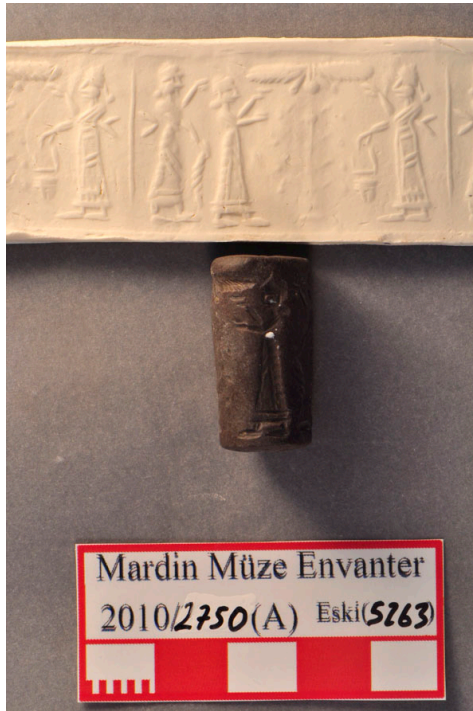
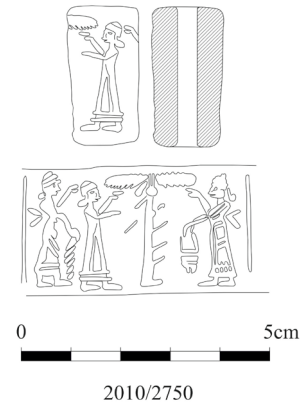

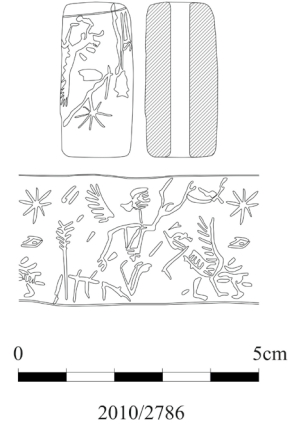
Foto. 24: 2750 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 24: 2750 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Foto. 25: 2786 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 25: 2786 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

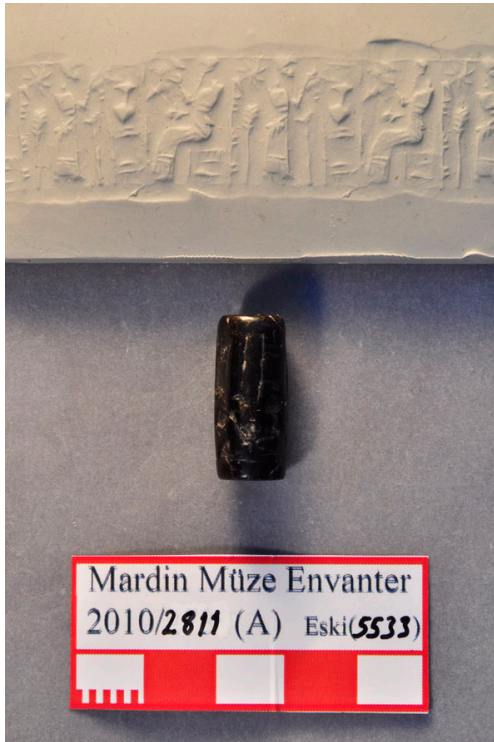
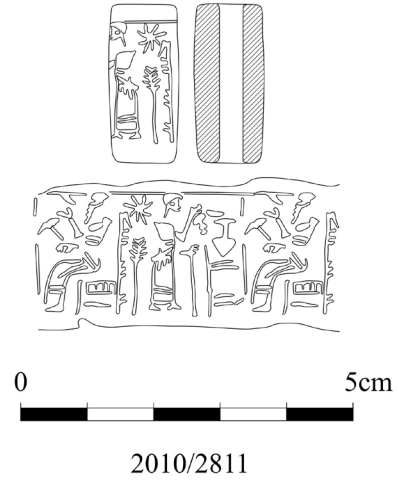

Foto. 26: 2811 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 26: 2811 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

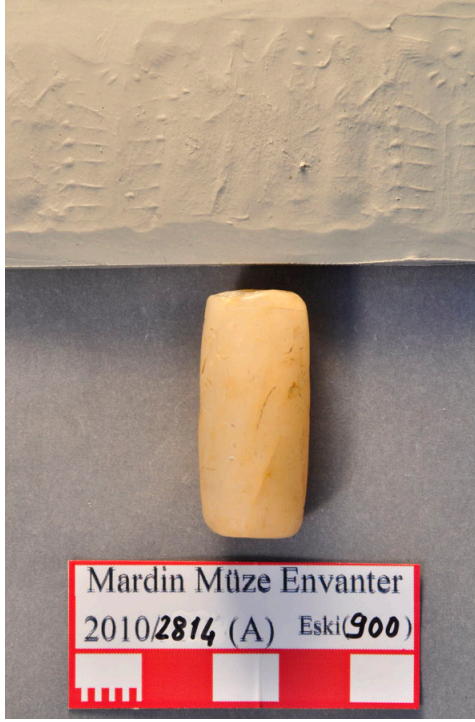
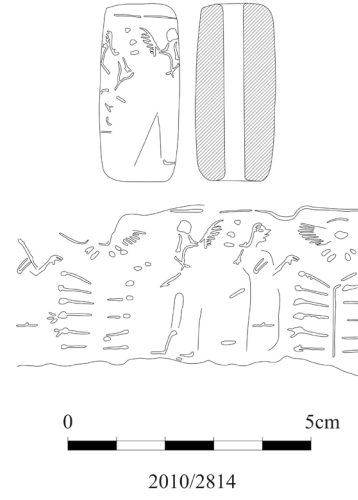

Foto. 27: 2814 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 27: 2814 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

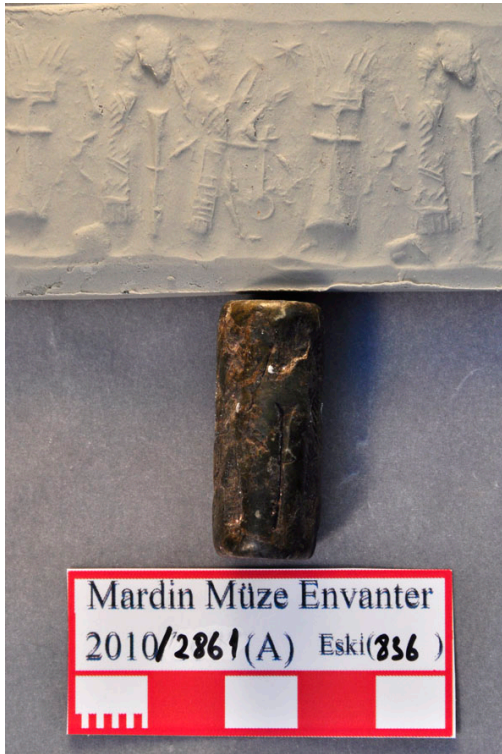
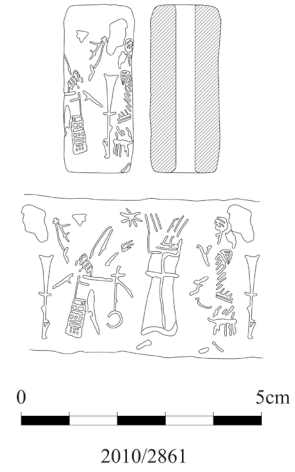

Foto. 28: 2861 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 28: 2861 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

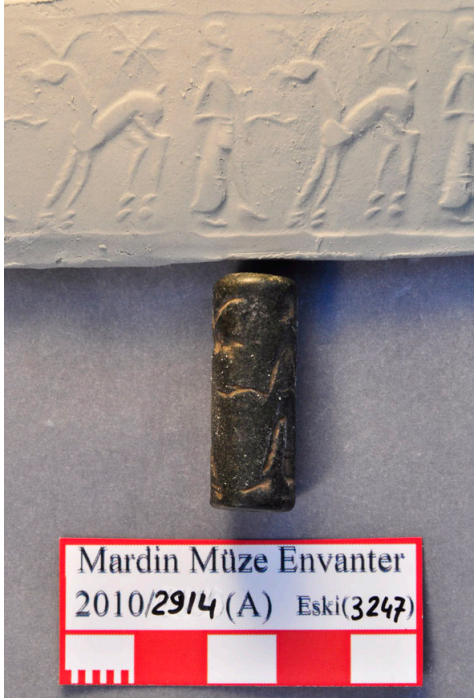
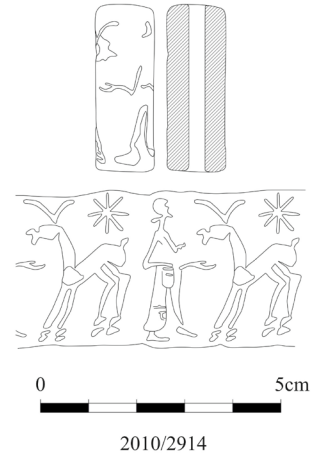

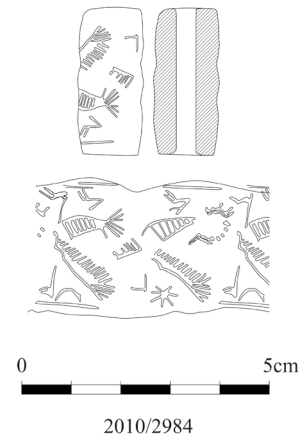
Foto. 29: 2914 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 29: 2914 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

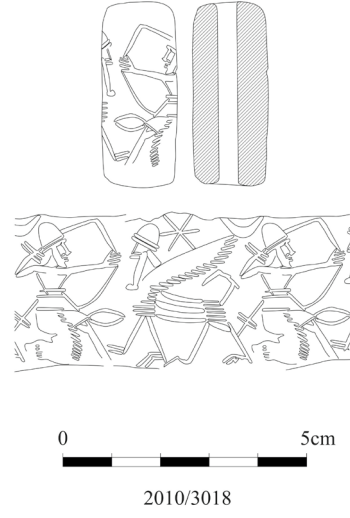
Foto. 30: 2984 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 30: 2984 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Foto. 31: 3018 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 31: 3018 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

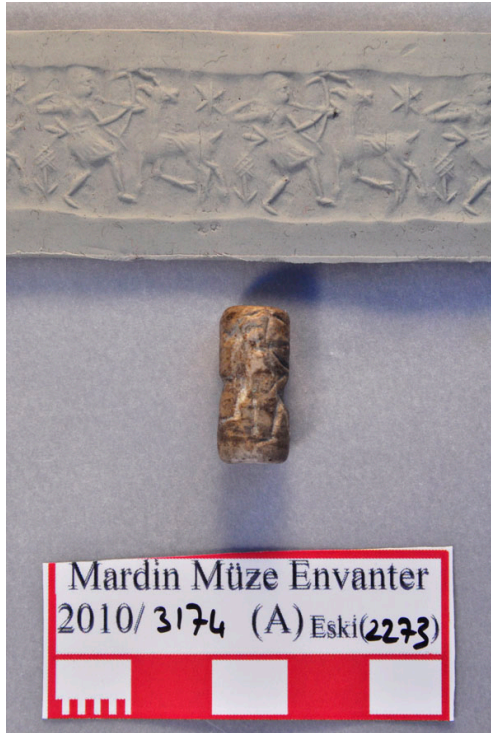
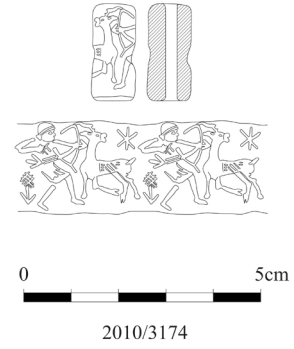

Foto. 32: 3174 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 32: 3174 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

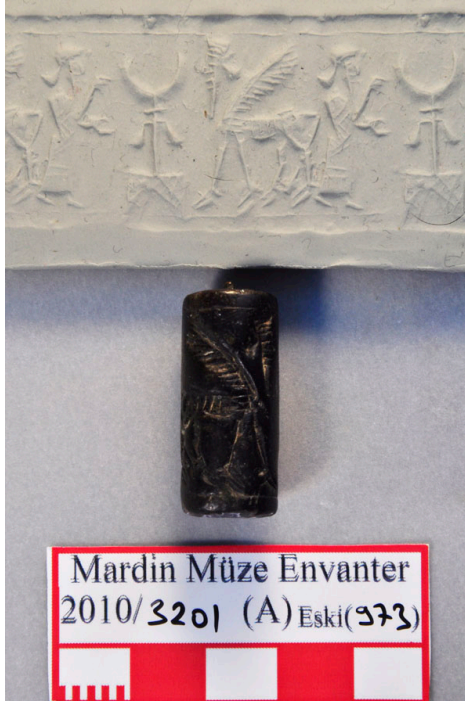
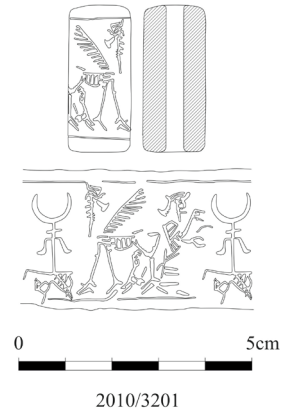

Foto. 33: 3201 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 33: 3201 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

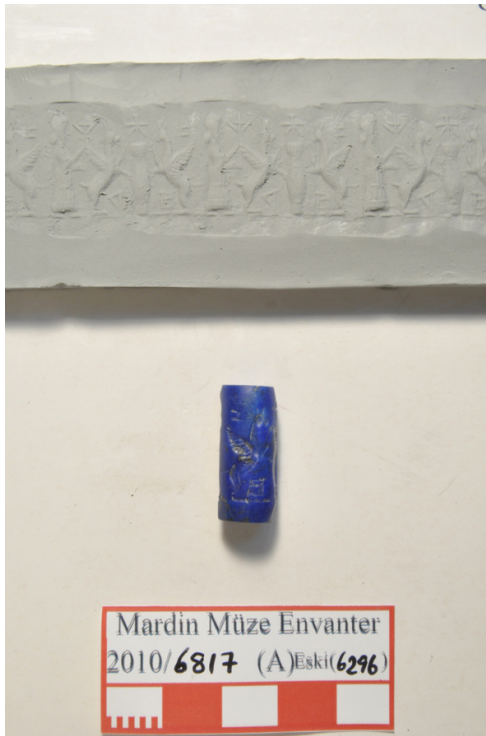
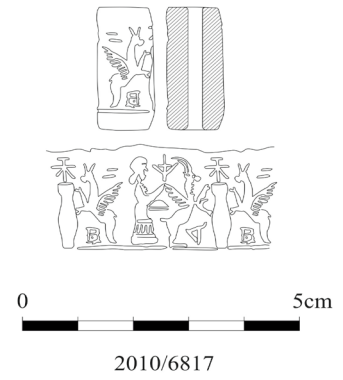

Foto. 34: 6817 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 34: 6817 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

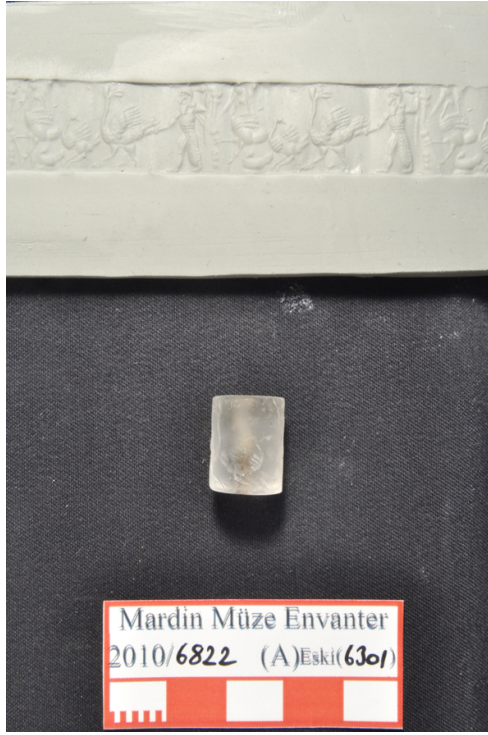
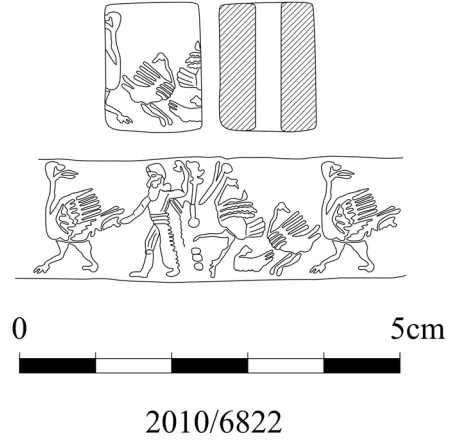

Foto. 35: 6822 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 35: 6822 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

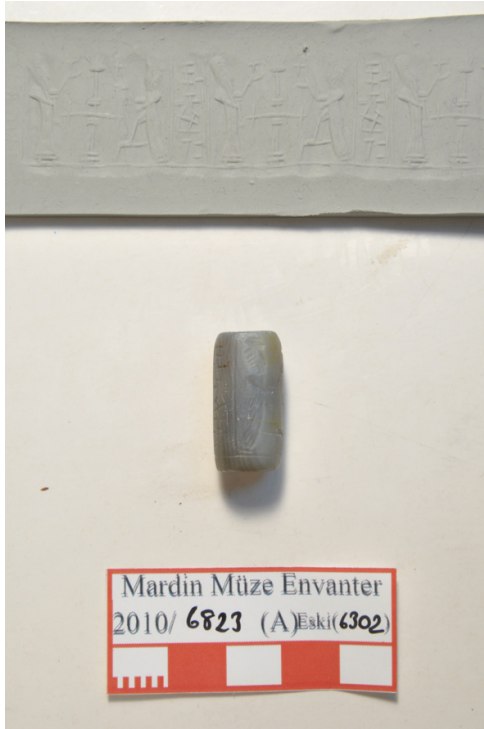
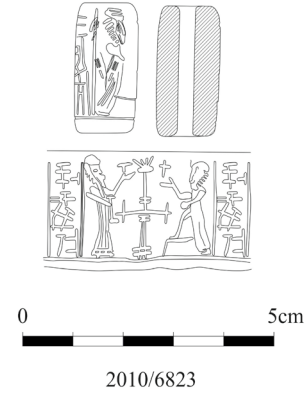

Foto. 36: 6823 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 36: 6823 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

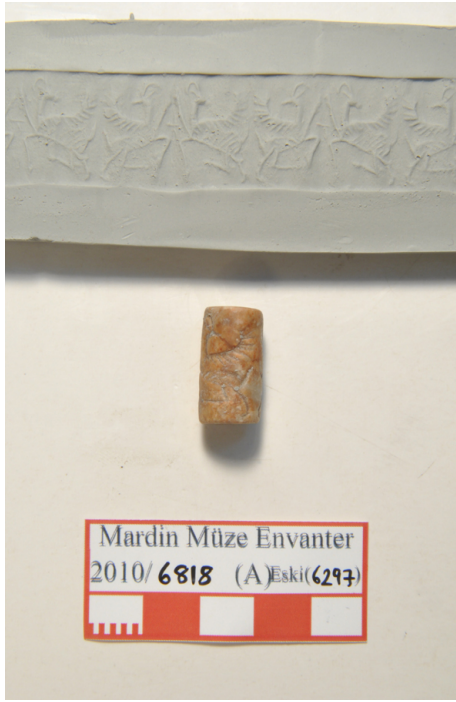
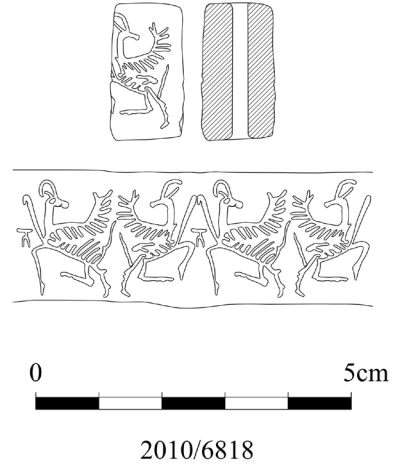

Foto. 37: 6818 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 37: 6818 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

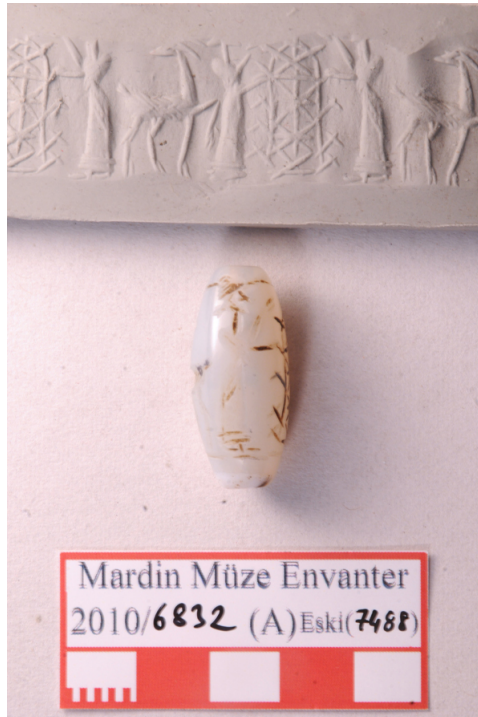
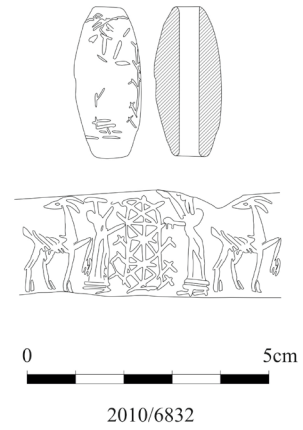

Foto. 38: 6832 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 38: 6832 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

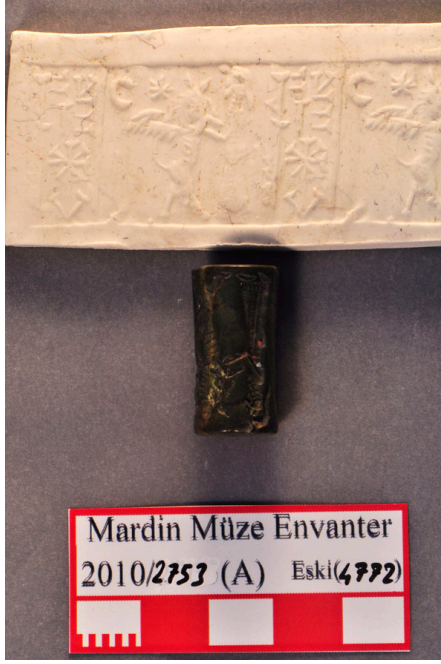
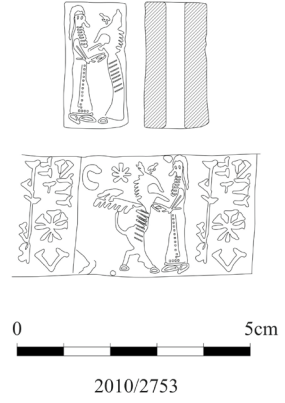

Foto. 39: 2753 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 39: 2753 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

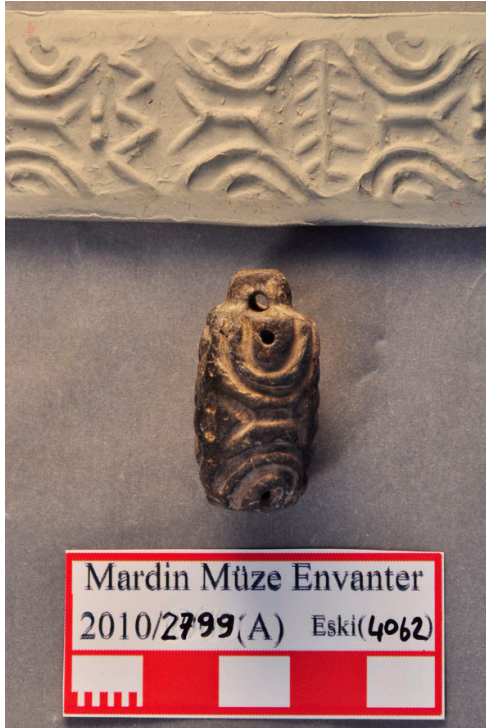
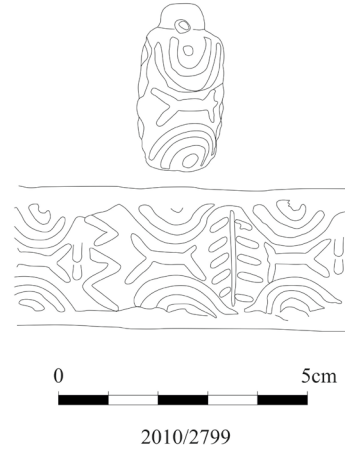

Foto. 40: 2799 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 40: 2799 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

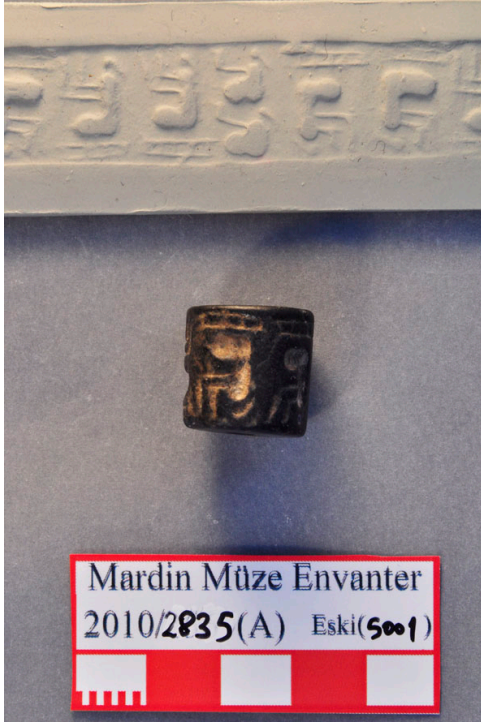
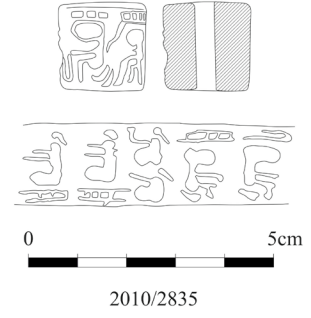

Foto. 41: 2835 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 41: 2835 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

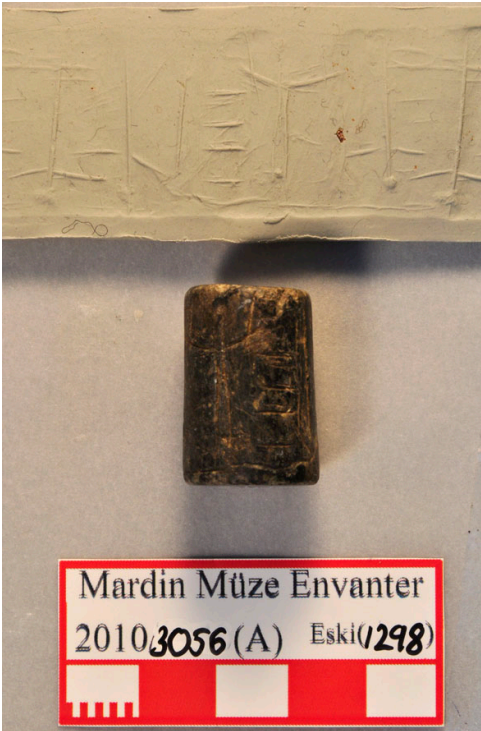
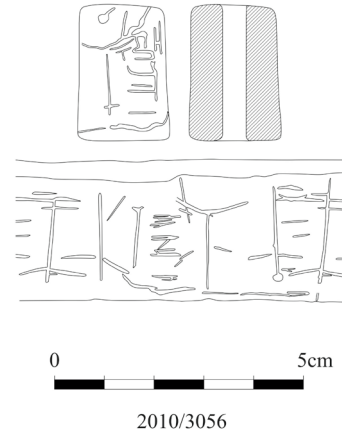

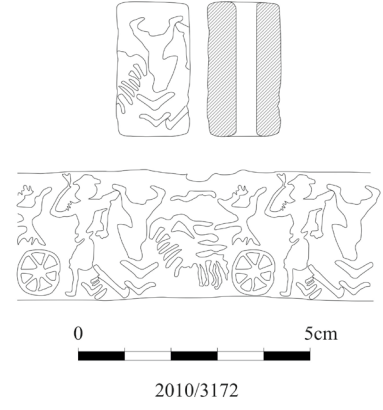
Foto. 42: 3056 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 42: 3056 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

Foto. 43: 3172 env. nolu mührün fotoğrafı

Çiz. 43: 3172 env. nolu mührün bilgisayar çizimi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Merve ERİN
Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Üniversite	: Akdeniz, Merkez, ANTALYA	2019
Yüksek Lisans	: Batman, Merkez, BATMAN	2023

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2018-19-22	İzmir Panaztepe Kazısı	Arkeolog
2021	Şanlıurfa Kalesi Kazısı	Arkeolog
2022-23	Muğla Kadyanda Kazısı	Arkeolog

UZMANLIK ALANI

Prehistorya Arkeolojisi, Mühür

YABANCI DİLLER

İngilizce

YAYINLAR*